

Vill man ha jämställdhet?

Slutrapport för projekt Män och jämställdhet

Tomas Wetterberg

REGERINGSKANSLIET

Vill **man** ha jämställdhet?

Slutrapport för projekt Män och jämställdhet

Tomas Wetterberg

Innehåll

Förord	5
Inledning	11
Begrepp och lite jämställdhetshistoria	37
Begreppsförklaringar	38
Mannen	69
Forskning om män	70
Vad är en man?	96
Mannen i familjen	135
Vad har gjorts och vad mer kan göras?	141
Föräldraförsäkringen	142
Idégruppen för mansrollen	153
Arbetsgruppen om papporna, barnen och arbetslivet (Pappgruppen)	158
Finns det någon mansrörelse?	160
Visst har också män något att vinna på jämställdheten?	163
Mäns underordningsstrategi	167
Sammanfattning och förslag till åtgärder	175
Litteraturlista/Referenslitteratur	186
Bilagor	196

ISBN: 91-38-31958-6

Fler exemplar av skriften kan beställas från Fritzes Offentliga Publikationer,
fax: 08-690 91 91, tel: 08-690 91 90, e-post: order.fritzes@liber.se

Grafisk form och produktion: Svensk Information

Foto: Jan-Peter Lahall

Tryck: Edita Västra Aros, april 2002

Förord

Under de år jag arbetat med detta projekt och de år jag tidigare varit aktiv med jämställdhetsfrågor, har jag funnit att vi *pratar* mycket om jämställdhet utan att lägga så mycket kraft på att fundera på dess grunder.

Med grund menar jag då all den forskning som finns på området och som går under det gemensamma namnet genusforskning. Själv har jag förutom kvinnovetenskap läst sociologi för att försöka förstå hur strukturer fungerar på och med oss människor. Jag är nämligen ganska övertygad om att de fysiska/biologiska olikheter vi har, inte kan vara orsak till att män har så svårt att söka sig till arbeten och funktioner som kvinnor utför.

När det gäller just frågan om jämställdhet är det många som tycker väldigt mycket, vilket naturligtvis är oerhört bra för dialogen. Jag skulle dock önska att man i högre grad kopplade sin erfarenhet och sitt tyckande till den forskning som finns. Jämställdhet handlar om kunskap om de strukturer som gör att män och kvinnor behandlas olika.

Jämställdhetsfrågan är också en politisk viktig fråga då den är grunden för att demokratin ska fungera. Män och kvinnor sägs vi alla vara och vi fostras tyvärr till att upprätthålla detta särskiljande av människor. Kanske ska vi fråga oss om vi verkligen *är* män och kvinnor eller om det bara är några begrepp vi använder för

att kunna positionera oss. Män och kvinnor behandlas olika i samhället och detta oavsett om vi är infödda eller inflyttade svenskar, om vi har funktionshinder samt oavsett vilken klasstillhörighet vi har. Det spelar heller ingen roll om vi älskar människor av samma kön eller om jag som man vill vara kvinna. Vi kommer ändå att få en stämpel av att vara man eller kvinna beroende av hur vi ser ut och kanske också beroende av hur vi klär oss. En stämpel, ett stigma, som är svårt att bryta.

- Vad menas med jämställdhet?
- Vad menas med att involvera män i jämställdheten?
- Har inte männen alltid varit involverade i jämställdhetsfrågan?

Jämställdhet handlar om att *män och kvinnor* ska ges samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter, så som det står i de jämställdhetspolitiska mål som de flesta partier stödjer. Då är väl männen involverade? Involverade så till vida att det handlar om mäns och kvinnors strukturellt asymmetriska maktrelation. Män har med andra ord alltid varit involverade i jämställdhetsarbetet som den kategori som befunnit sig på normens position. Är det inte männen som kvinnokampen alltid haft som motståndare? Eller är det kanske manssamhället? Så som Eva Moberg ett antal gånger har sagt, att den "enskilde mannen är betydligt bättre än manssamhället".

Det här är frågor som följt mig sedan jag började lära mig om feminism och som blivit allt mer tydliga när jag sedermera börjat arbeta professionellt med jämställdhetsarbete, med att engagera

fler män i jämställdhetsarbetet. Jämställdhet, eller för den delen feminism, har väl hela tiden handlat om att förändra villkoren för kvinnor *och* män? Kvinnor har i alla tider i de flesta kulturer varit underordnade män. Men kanske inte på alla områden, även om män har och har haft mer makt i samhället än kvinnor.

Den här rapportern har kommit till efter det att jag färdats runt i vårt land och deltagit i konferenser och seminarium med jämställdheten som tema. Den bygger på mina egna reflektioner kring de möten jag gjort med människor som på olika sätt är involverade i jämställdhetsarbete. Men också möten med människor som inte medvetet är involverade i jämställdhetsarbetet. Rapporten bygger också på allt det jag hunnit läsa under de år jag haft detta intresse och också de möten jag haft med forskare för att reda ut mina tankar. Tack främst till Lisbeth Bekkengen, Carin Holmberg, Lasse Jalmert och Thomas Johansson.

Rapporten är med andra ord en sammanställning av de tankar jag fått från många människor med skiftande kunskaper, men alla med engagemang. Det tycks som att vi alla är, eller blir, engagerade när jämställdhetsfrågor kommer på tal. Många kommer att nämnas i rapporten men ännu fler kommer inte att finnas med. Till alla er som jag mött under denna tid vill jag säga att ni på något sätt är med bakom de tankar som nu ska presenteras. Tack för det!

Likadant är det med litteratur och artiklar som gett mig inspiration. Många av dessa är med i litteraturförteckningen utan att alla är nämnda i texten. Dessutom är det oerhört många artiklar som inte är omnämnda alls, trots att jag läst och därmed påverkats på något sätt.

Det är mina tankar som jag nu omformulerar till ord i en rapport, enligt *det reflexiva tankesätt* jag tycker mig ha lärt av bl.a. Bo Nilsson, etnolog från Umeå.¹ När jag nu ska rapportera hur tillståndet ser ut i Sverige är det viktigt för mig att förklara för dig som läsare att det är min tolkning av verkligheten som beskrivs. Jag är inte någon vetenskapsman i dess rätta bemärkelse, men mitt undersökande befinner sig ändå på en forskande nivå. För att använda mig av Bo Nilssons ord: *"När jag "läser av" miljöer, situationer och handlingar – mänsklig praxis eller resultat av mänskliga praktiker – präglas denna tolkning av mig som kulturvarelse".² "Tillgängliga begrepp och kategorier bestämmer vad som är möjligt att upptäcka och berätta, ..."*³ Det är endast med de ord jag själv har kunskap om som jag kan tolka den verklighet jag ser.

Att inhämta kunskap om genusstrukturen i samhället och arbeta med jämställdhet är som att sätta på sig nya glasögon. Med denna kunskap ser jag samhället på ett annorlunda sätt än tidigare och bemöts därmed på ett annat sätt. Att bära med sig kunskap sägs vara en ganska lätt börda. Men att bära med sig kunskapen om genusstrukturerna som påverkar vårt samhälle kan också vara tungt. När vi tittar på världen genom våra genusglasögon ser den annorlunda ut än tidigare.

Det är samma verklighet men vi ser den på ett annat sätt.

Kanske är det på samma sätt när man har andra yrken? När

¹ Nilsson Bo 1999

² Ibid. Sid. 186

³ Ibid. Sid. 183

barnmorskan är på fest blir det ofta resonemang kring förlossningar. När aktiemäklaren träffar sina bekanta pratas det säkert penningtransaktioner och när yrkesfiskaren är på kalas kommer säkert fiskbeståndet eller miljöförstörelsen på tal. Så är det också med oss som arbetar med jämställdhet, vilket innebär att den här rapporten också bygger på de erfarenheter jag fått av att tituleras som projektledare för projektet Män och jämställdhet.

Denna rapport kommer med andra ord att bygga på mina personliga erfarenheter och från den kunskap jag tillägnat mig från forskning jag anser vara relevant för projektets syften och frågeställningar. När jag i den här rapporten pratar om jämställdhet inbegriper jag förståelsen av genus.⁴ För mig är jämställdhet/genus den viktigaste beståndsdel i att demokratin ska få en fullvärdig innebörd. För vad är demokrati, folkstyre, om inte alla människors röst och funktion erkänns ha samma värde.

Det är förvisso inte något annorlunda än någon annan rapport eller utredning, då det alltid skrivs utifrån författarens referensramar och den litteratur hon/han väljer att söka och presentera. Jag hoppas dock att min reflexiva hållning till mitt material kommer att genomsyra rapporten och att det därmed blir ett bra utgångsmaterial för vidare diskussioner kring hur vi kan involvera fler människor i jämställdhetsarbetet.

För det är en idéskrift om män och jämställdhet jag nu vill presentera.

⁴ Se begreppsdiskussionen

När projektet startade kallade jag också samman en bred referensgrupp som träffades ett antal gånger och funderade kring aktuell forskning och projektets inriktning. Av olika anledningar kom denna referensgrupp mer att bli ett antal individer som varit mig behjälplig på olika sätt och vid olika tider. Mer som personliga rådgivare än som en hel referensgrupp. Jag vill på detta sätt tacka alla som deltagit i detta arbete och samtidigt tala om att rapporten är min egen och ingen i referensgruppen, som inte vill, är ansvarig för innehållet.⁵

Den 12 mars 2002

Tomas Wetterberg

Projektledare för projekt Män och jämställdhet

Juni 1999 – 31 december 2001

⁵ Deltagare i referensgruppen har varit: Riksdagsledamöterna Monica Green (s), Hans Andersson (v), Sofia Johansson (c), Birger Schlaug (mp), Stefan Atterfall (kd), Johan Pehrsson (fpl), landstingspolitiker Fatima Nuhr. Lars-Åke Henriksson LO, Stephan Stenmark SACO, Roger Mörtvik TCO, Eva Widén Statoil, Lisbeth Bekkengen sociolog, Per Folkesson psykolog, Marie Söderqvist omvärldsanalytiker, Helena Klingspor ledarskribent, Lasse Lagerbäck förbundskapten, Henrik Johnsson producent, Manne Forsberg studerande, Magnus Wiklund utvecklingsansvarig för mansfrågor.

Inledning

Under de senaste 100 åren har det i Sverige funnits grupper av kvinnor, och en del män, som kämpat för att vi skall nå jämställdhet mellan könen i vårt samhälle. Denna kamp kanske nådde sin kulmen i mitten på 1970-talet. Naturligtvis har jag inte glömt bort de kvinnor som försökte göra sin röst hörd även tidigare och som också är en viktig del i jämställdhetskampen. Inte minst Mary Woolstonecraft som redan 1792 ifrågasatte om männens (Rousseaus & Burke) normer alltid var de rätta.⁶ Jag är medveten om att kvinnor stridit för sin rätt genom hela historien, men för mig känns det som att man nått långt i mitten på 70-talet för att sedan ramla tillbaka i vad som fått beteckningen "backlash".⁷ Faludi skriver i sin bok om 70-talet att;

"Det var under denna period som välvilliga attityder gentemot kvinnors rättigheter växte mest även bland männen. Medan många kvinnor under motreaktionen var rädda för att "stöta sig med männen" med sina feministiska krav, upptäckte sjuttitalets självsäkra och envisa kvinnor att de kunde börja förändra männens attityder. Genom att kraftfullt ifrågasätta den konventionel-

⁶ Woolstonecraft 1997

⁷ Efter Susan Faludis dokumentation 1993 om tillbakagången för jämställdheten i USA

la definitionen av manlighet tillät dessa kvinnor männen att själva börja ifrågasätta den. Det är trots allt många män som har klamrat sig fast vid att rollen som ensam familjeförsörjare är det enda beviset för manlighet, just för att så många kvinnor har förväntat sig det av dem.”⁸

Bland medvetna män och kvinnor, främst bland de yngre i medelklassen, raderades många ytliga skillnader ut mellan könen. I mitten på 70-talet träder den s.k. "velourmannen" eller "mjukismannen" in på scenen. Velourmannen blev ett uttryck för en könsidentitet bland vissa män som var mer inriktad på omsorgsrationalitet än den då rådande stereotypen för maskulinitet. Beteckningen "velourman" kom sig från att några av dessa män också använde kläder som var tillverkade av velourtyg. Det mest "omanliga" var att dessa kläder också kunde bäras av kvinnor. Unisex var namnet för den modetrend som växte i velourmannens spår. De yttre gränserna för kön suddades liksom ut. Det här kom för många, både män och kvinnor, att upplevas som ett hot. Kanske hotades hela det patriarkala systemet och velourman blev en nedsättande beteckning på män som ville förändring. "Velourman" eller "mjukisman" fick ett löjets skimmer kring sig, allt i konsekvens med det som Berit Åhs kallar för härskartekniker.⁹ Det var inte många män som ville tillerkänna sig denna typ av maskulinitet, men de fick tillräckligt med uppmärksamhet för att utgöra ett hot mot rådande värderingar.

⁸ Faludi 1993 Sid. 464

⁹ ROKS

Diskussionen handlade inte längre enbart om olikheten mellan könen utan också vilka roller vi med våra olika kön skall spela. Manlighet hade fram till nu handlat om att "en bra karl reder sig själv" och tar hand om sin familj. Att arbeta utanför hemmet, i *produktionen*, var en självklarhet.

Den "nya" mannen ville även han vara med i *reproduktionen*. Ja, han *förväntades* t.o.m. att vara det. Han ville inte bara ta hand om sina egna barn. Han ville också arbeta med andra människor, inom barn- och äldreomsorgen och sjukvården. Områden som tidigare ansetts vara ämnade för kvinnor.

Vi har kommit långt när det gäller jämställdheten i Sverige. 1995 ansågs vi av UNDP att vara bäst i världen.¹⁰ Trots det visar undersökningar och statistik att mannen arbetar mer utanför hemmen under småbarnsperioden än någonsin annars. När kvinnor tillfrågas visar det sig att männen inte tar sitt praktiska ansvar för hushållsarbetet i den utsträckning som kvinnorna önskar. Trots detta menar de svenska paren att de är jämställda.¹¹ Det finns i de svenska hushållen en stark förankring för att man ska vara jämställd i sitt hushållsarbete. I princip menar åtta av tio, både män och kvinnor, att vi bör ta lika stort ansvar för det praktiska arbetet med barn och hushåll. Men när det gäller arbetslivet är det fortfarande stora löneskillnader mellan mäns och kvinnors arbeten och det är fortfarande svårt för män att dela på makten och inflytandet i styrelserummen, oavsett offentlig eller privat sektor.

¹⁰ UNDP's rapport 1995

¹¹ SOU 1997:139

Det tycks fortfarande råda någon slags "i-princip-inställning" som upprätthåller en myt om att vi lever jämställt. Men tittar vi in i våra hem kan vi se att jämställdhet tycks vara svårt att förverkliga i vår vardag. Kvinnomaktutredningen visar att det är "*bara i drygt var tionde familj som hushållsarbetet verkligen är jämt fördelat mellan kvinnan och mannen*".¹² Även Carin Holmberg har skrivit om hur unga par upplever sig jämställda. Också hon skriver om hur de upplever sig mer jämställda som par innan de får barn.¹³ Holmberg visar att dessa unga pars relation bygger på hur kvinnan underordnar sig de rådande könsmaktsförhållanden som existerar i deras relation. I Ahrnes/Romans undersökning framkommer också att de unga parens hushållsarbete är långt mindre tidskrävande än senare i livet.¹⁴ Kanske är det så att man i de unga parens relation spar in på hushållsarbetet och i stället ägnar sin tid åt annat? Det visar sig också att det är när mannen är arbetslös och kvinna arbetar heltid som männens insats i hushållsarbetet är som störst. Det betyder dock inte att paret gör lika mycket hemma, det är mer så att familjen låter det bli lite stökigare. I den undersökningen framkommer också att det är först när mannen är helt arbetslös och kvinnan arbetar heltid som de fördelar arbetet i hushållet ganska lika.¹⁵

Vad kommer det sig att mannen måste *uppmuntras* för att stanna hemma och att ta hand om sitt barn och det hushåll han lever i? Vad kommer det sig att allt mer män och kvinnor upptäcker

¹² Ibid. Sid 165

¹³ Holmberg, Carin 1993

¹⁴ SOU 1997:139

¹⁵ Ibid. sid. 45

att den jämställdhet som eventuellt fanns, tycks försvinna när barnet kommer till familjen? Kvinnorna upptäcker att de själva bättre klarar av att ta hand om sitt barn, än att både ta hand om barn och man. Fortfarande kan vi höra kommentarer från män att de ska vara hemma och *vara barnvakt* till sina egna barn, eller att de ska *hjälpa till* med tvätt eller städning. Vad kommer det sig att det fortfarande, år 2002, är kvinnan som är hemma när barnen är små, att mannen inte tar sitt praktiska ansvar för hushållet och barnen? Är det verkligen så det ser ut? Handlar det bara om ekonomi?

När det gäller att engagera män för jämställdhet har det funnits många politiska beslut som lett oss hit, där vi befinner oss idag. Jag kommer att delge en historisk betraktelse utifrån tanken att denna historia är nödvändig för att visa på att jämställdhet inte bara är något vi kan uppnå, det är också något vi måste arbeta för och försvara.

Liksom demokratin är en ständigt pågående process är också demokratins viktigaste beståndsdel, människans lika värde oavsett kön, något som alltid måste påvisas.

Frågeställningar och syfte med projekt *Män och jämställdhet*

Vad är en *man*? Hur ska en man vara *som man*? Det är frågor som följer oss människor genom livet, oavsett om vi är kvinna eller man. Vi tittar runt på varandra och ser hur vi alla agerar olika i olika situationer. Finns det något som är gemensamt för män som skiljer från kategorin kvinnor? Det är kanske inte så svårt att svara på den frågan om vi bara tänker oss de biologiska olikheterna? Men... är det bara biologin som skiljer oss åt?

Att vara bärare av ett kön innebär inte bara att vi till det yttre ser olika ut. Alla män ser inte likadana ut. Han har kanske penis och skägg. Alla män har dock inte skägg, kanske inte heller penis. Han har ingen livmoder och heller inga bröst att amma våra barn med. Men finns det något mer som gör att han inte kan utföra samma uppgifter som en kvinna?

Att vara bärare av ett kön innebär inte bara att till det yttre se ut på ett speciellt sätt. Det innebär också att man befinner sig i ett genussystem. Ett system som i alla samhällen reproducerar upprätthållandet av könskategoriernas olika arbetsuppgifter och ställning i hierarkierna.

Vi är många som anser att ett jämlikt samhälle måste bygga på att alla människor värderas lika oavsett arbetsuppgifter i samhället. Men då arbetet för det jämlika samhället inte tog hänsyn till genus (normen för människan var fortfarande mannen) var vi under 1960-talet nödsakade att hitta en annan definition för att särskilja diskussionen om kön från diskussionen om klass. Hur skulle vi nå jämlikhet om inte män och kvinnor värderades lika? För att påvisa detta skapades så begreppet jämställdhet. Men är det så lätt att bryta den existerande köns- genusordningen?

Könsordning är ju något vi inkorporerat via de institutioner vi är uppvuxna och fostrade inom såsom familjen, barnomsorgen, skolan och arbetslivets olika institutioner.¹⁶ Könsordningen, eller

¹⁶ Ordet *inkorporera* kan direkt översättas med ordet *förkroppsligande*. Jag har i mitt tänkande inspirerats av detta i Bourdieus habitusteori. Med inkorporering menas att de tankar och värderingar vi tillägnar oss under vår uppväxt formar vi också vårt tänkande framöver. Inkorporering används av Bourdieu i stället för ordet socialisering och ger för mig en större förklaringsgrund till varför vårt tänkande är så sammankopplat med våra känslor.

som jag hellre vill kalla det, genusordningen har för oss blivit det normala sättet att se på världen. Normen för vad som ska göras och vem som ska göra det ligger i genusordningen.

Den s.k. "*mansrollen*" har ständigt varit i förändring i genusordningen. Frågor som om det i någon annan tid varit så svårt att vara man har säkert existerat under århundraden. Om det finns någon riktigt bra norm för hur en man ska vara eller synen på vad som är det normala är kanske just sådana hinder som existerar för att vi ska kunna bryta den traditionella genusordning som fortfarande existerar?

När jag fick uppdraget av jämställdhetsministern att genomföra ett projekt om män och jämställdhetsarbete, fick jag också frågan om vad som ligger bakom att män inte engagerar sig mer i dessa frågor. Jag bar då på en tanke utifrån några sociologiska teorier som jag menar är en god grund för ett sådant uppdrag. Dessa teorier hade jag tillägnat mig under den tid jag själv läste sociologi och kvinnovetenskap i början av 1990-talet. Under tiden efter utbildningen till dess detta projekt instiftades, har jag burit på dessa tankar och såg nu en chans att pröva dessa i det praktiska arbetet.

Syftet med den här rapporten är att beskriva de teorier som jag menar är grundläggande för ett arbete där vi ska diskutera varför vi män fortfarande intar en så underordnad position i jämställdhetsarbetet. Där vi inte vill dela hushållsarbete och föräldraskap på samma villkor som kvinnor och där vi män inte heller söker oss till yrken och arbetsuppgifter som normalt sett innehas av kvinnor. Jag anser att dessa teorier också kan ses som bakgrund till varför det fortfarande är så svårt att få med män i

dialogen kring mäns våld, mäns våld mot kvinnor och gentemot varandra. Jag hoppas att förståelsen av dessa teorier leder oss till att öka mäns delaktighet.

Syftet med rapporten är också att visa på vad som tidigare gjorts för att engagera män och vad som görs just nu. Jag kommer också att ge några tankar jag har kring hur vi skulle kunna göra mer för att jämställdhetsarbetet ska gå lite fortare framöver. Och i detta är det oerhört viktigt att också männen är med.

De teorier som inspirerat mig för mitt tänkande och skrivande tar sin start i de norska sociologerna Öystein Gullvåg Holter och Helene Aarseth som 1993 gav ut sin bok "Menns livssammenheng".¹⁷ Med denna undersökning som utgångspunkt har jag under projektets tid sökt mer kunskap från litteratur, forskning och den verklighet jag mött. Holter/Aarseth har kritiserats för att med denna undersökning lägga skuld på kvinnorna för männens tillkortakommanden i hushållsarbetet. Det kanske kan tyckas så vid en första genomgång, men jag tycker mig ändå se att det finns vissa delar i undersökningen som är relevanta för frågan om varför män inte söker sig till funktioner som är modellerade av kvinnor och som jag vill utveckla i denna rapport.

Särskilt när jag kopplar deras teorier till Hirdman och Connell.

1995 kom en annan bok som varit viktig för mitt arbete. R W Connell kom med sin bok "Masculinities" där han lägger fram en teori om den hegemoniska maskuliniteten, en teori som också en stor del av mansforskningen fortsatt att använda sig av.¹⁸

¹⁷ Holter/Aarseth 1993 & 1994

Det är också ett begrepp jag anser vi ska lära oss och att använda i den praktiska verklighet vi jämställdhetsarbetare befinner oss. När jag funderar på hur genussystemet är utformat, ser jag denna hegemoniska maskulinitet som motsvarande den manliga normens primat som Yvonne Hirdman menar är en av de två viktiga logikerna i genussystemet.¹⁹ Med det har jag också nämnt den tredje och kanske viktigaste teoretiska inspirationskällan till mitt arbete. Yvonne Hirdmans resonemang kring genussystemet tror jag är oerhört viktigt för att komma vidare i jämställdhetsarbetet.

Det har också, utifrån den verklighet jag mött, varit viktigt för mig att leta i den forskning som finns, både äldre och ny, för att utveckla mina tankar kring mäns icke- engagemang i jämställdhetsarbetet. Eller för att använda lite mer positiva ord, mäns begynnande engagemang i förändringen av genussystemet.

I mitt arbete med projekt Män och jämställdhet är det funderingar sprungna ur dessa teorier, och lite nyare forskning, som jag konfronterat i mina möten med män och kvinnor som arbetar i olika jämställdhetsprojekt i Sverige.

Jag har begränsat mig till de senaste 20 årens forskning då jag upplever en viktig brytpunkt i Lars Jalmerts undersökning från 1982. Den undersökningen beställdes av den dåvarande kommittén för jämställdhet och syftet var i stort sett detsamma som

¹⁸ Connell R W 1996. Det är den svenska översättningen jag tagit del av. Jag själv satte mig inte in i Connells teorier förrän i början av 1999, men de skrifter jag tog del av innan dess refererade ofta till Connell.

¹⁹ Hirdman 1988; 1998

nuvarande jämställdhetsministern Margareta Winberg har haft med projekt Män och jämställdhet. Att försöka hitta svaren till varför det är så svårt att få män engagerade i jämställdhetsarbetet. Varför har män så svårt för att tala om mäns våld mot kvinnor och varför söker sig inte män till yrken som idag domineras av kvinnor?

Jag har i mina möten med kvinnor och män under projektets gång ofta märkt att det är intressant när vi pratar om män och jämställdhet, så länge det handlar om mäns relationer till familj och arbete. Här verkar vi alla ha ambitioner att utveckla jämställdheten. I de projekt jag träffat har det ofta varit så att när samtalen börjat glida in mot mäns våld mot kvinnor har diskussionerna tystnat. Det känns som att det är ett område som är för tungt för de flesta och jag har själv teorier kring att denna reaktion skulle handla om den skam som uppstår för att detta våld fortgår.

Men först en bakgrund till projektet!

Bakgrund till projektet Män och jämställdhet

I november 1998 hade Sverige jämställdhetsminister Margareta Winberg en artikel i Expressen med rubriken *"Jag vill ha en ny man"*.²⁰ Artikeln var skriven utifrån ministerns funderingar kring den debatt om mäns våld mot kvinnor, som pågått sedan sommaren 1998.

Under sommaren 1998 hade ett ökande sexistiskt språk mot unga flickor och kvinnor allt mer övergått till att antalet vålds-

²⁰ Expressen 1998-11-27

brott också upplevdes som att öka i omfattning. I flera tidningar kunde vi läsa om hur flickor och kvinnor kände sig utsatta. Rädsla för att vistas på platser som inte var tillräckligt skyddade. Denna känsla var inte utan orsak då det på flera platser genomförts både gruppvåldtäkter och mord med sexistiska förtecken mot unga kvinnor.

Efter dessa brott uppstod en debatt som i mycket kom att handla om ungdomars sökande efter identitet. Är det riktigt att detta sökande efter identitet ska gå genom s.k. herrtidningar och damtidningar undrade jämställdhetsministern. Är det riktigt att unga män ska söka sina svar på frågor kring sexualitet i porrfilmer och herrtidningar? Skulle dessa media rent av vara orsak till ungdomars (läs pojkars) allt mer sexistiska attityder till varandra (läs mot flickor)? Detta skulle kunna kopplas till föreställningen om hur manlig sexualitet tycks vara styrd dels utifrån att betrakta kvinnor som objekt och "dels framträder som en sexualitet utan intimitet".²¹

Margareta Winberg menade att det var viktigt att frågan om sexism och gruppvåldtäkter inte skulle handla om vilka tidningar ungdomar läser, utan mer om det ansvar som vuxna bör ta när ungdomar ställer frågor om sexualitet, etik och moral.

I artikeln resonerade Margareta Winberg kring mannens eget ansvar för den "krackelerande manligheten". Hon ville lyfta fram ett antal perspektiv som ännu inte diskuterats genom att lägga frågan på den strukturella nivå den krävde, nämligen;

²¹ Jalmert Lars 1984 Sid. 98

- Varför läser unga kvinnor och män det de gör?
- *I vilken miljö och struktur fortlever dessa s.k. flick-, dam- och herrtidningar?*

Winberg ville lyfta fram den struktur som innebär att Sverige, trots att vi är mest jämställda i världen, ännu har långt kvar till reell jämställdhet. För, som Margareta Winberg skrev:

"I Sverige och i världen härskar fortfarande männen. (...) Vi lever fortfarande i en struktur där män är överordnade och kvinnor underordnade. Vad vi har sett i Sverige de senaste 20–25 åren är en viss maktförskjutning. Kvinnorollen har förändrats mycket. Kvinnor har tagit en del av makten från männen. Tagit var ordet. Ty ingen makthavare lämnar ifrån sig makten av fri vilja. Män delar inte med sig. Män håller krampaktigt i det som varit Tryggheten, att vara förmer, att ha kontroll, att äga makt, att vara märkvärdigare. Men män är inte märkvärdigare än kvinnor; inte intelligentare eller märkvärdigare. Män har makt på grund av sitt kön. Punkt."

Winberg resonerar också kring på vilket sätt mansrollen behöver förändras för att vi ska kunna prata om att vi är jämställda och för att leda tillbaka till våldtäkterna som är utgångspunkten för debattartikeln skriver hon;

"...att möta dessa brott med att diskutera unga flickors sexualitet är absurt. Männen begår brott och fokus måste naturligtvis sättas på det kön som bär skulden.."

Detta kom av många män att uppfattas som att Margareta Winberg ville skuldbelägga mannen för att han inte gjorde något åt jämställdhetssituationen i vårt land. Många män blev rasande och debatten tog fart kring om vi får skuldbelägga män på detta vis. Kan vi ge skulden till ett kollektiv i ett individualistiskt samhälle? Är det inte den enskilde våldsbrottslingen som ska ställas till svars?

Var detta, att involvera män, något nytt i svensk jämställdhetspolitik? Det kom i alla fall att utbryta en debatt i Sverige kring om män har ett ansvar för jämställdheten, likväl som kvinnor. Det var också viktigt att markera att män är lika viktiga i jämställdhetsarbetet som kvinnorna. För vad är jämställdhet om inte både män och kvinnor är involverade?

På initiativ av Margareta Winberg beslutade regeringen i december 1998 att skapa ett projekt för att söka svaren på dessa frågor.²² Jag började arbeta i juni 1999 och avslutar nu projektet med att skriva denna rapport.

En resa i åtgärder

En viktig fråga som projektet haft är att ta reda på vad som har gjorts för att engagera män i jämställdhetsarbete. På annan plats i denna rapport har jag också redogjort för vad regeringarna gjort. Men under den tid projektet funnits har det också pågått lokala projekt på flera håll i Sverige som arbetar med samma fråga. På mina resor i landet, och ibland utanför landet, har jag mött massor med engagemang för denna fråga. Allt som oftast

²² Se bilaga 1

kommer man fram till att det är svårt att arbeta med jämställdhet, även då det handlar om att förbättra kvinnors villkor. Det tycks som om det finns stor kunskap om att det är kategorin män som hindrar jämställdhetsutvecklingen. Men att dessa män oftast är ganska okunniga om sin roll i detta.

Jag vill i detta kapitel presentera en del av de projekt/verksamheter som pågår för att engagera män. Det har inte varit enkelt att välja ut vilka som ska vara med i denna sammanställning, dels för att det är så många och dels för att jag är ganska säker på att det finns många fler som jag inte kunnat träffa av olika anledningar. Det visar sig att vid varje tillfälle som jag möter folk kommer det fram nya exempel på vad som görs i vårt land.

I min presentation av projektet väljer jag därför ut dem som jag anser har en klar fokus på män och maskulinitet och som jag i projekt Män och jämställdhet haft samarbete med i olika form. Det finns fler projekt/verksamheter som arbetar med att förändra genusrelationerna, där man inte fokuserar lika starkt på pojkar/män och dessa är naturligtvis lika viktiga för förändringsarbetet.

Det som kan vara en brist i allt detta arbete är att vi inte har en riktigt samlad bild av vad som försiggår. En egen myndighet för jämställdhetsfrågor, liksom vi har en folkhälsomyndighet, skulle kunna vara den samlade punkten för koordinering av det jämställdhetsarbete som pågår i vårt land. Eller åtminstone ett projekt som har till uppgift att samla ihop all denna kunskap. Här skulle forskning och praktik kunna mötas på ett mer utvecklande sätt för det förändringsarbete vi så väl önskar.

Några exempel är följande:

- MAN I VÄSTERNORRLAND. Ett projekt lett av Länsstyrelsen i Västernorrland som startade 1997. Här har man engagerat alla länets myndigheter och kommuner för att *"uppmärksamma den goda manligheten, tydliggöra vinsterna med en bredare mansroll och mobilisera mäns intresse för en sådan utveckling"*.²³ Projektet har arbetat med fyra teman som handlat om Papprollen, Män till barnomsorgen, kombination arbete och familj samt utvecklingen av maskuliniteten. Det mest kända från detta projekt är alla de pappagrupper i samband med föräldrautbildningen som startats och som nu är en permanent verksamhet i Örnsköldsvik, där man också arbetar helt i linje med den utredning om Stöd i föräldraskapet som var klar 1997.²⁴ Projektet har också genomfört ett antal seminarium och konferenser för att resonera kring behovet av manliga pedagoger och för att utveckla nätverk för de som nu arbetar och ett arbete för att rekrytera fler män har påbörjats.

- MANNUM är ett liknande projekt som funnits i Jämtland sedan januari 1999. Här har Länsstyrelsen valt att anställa en man för att arbeta på heltid med dessa frågor. Detta projekt har varit ett samarbete mellan Försäkringskassan, Länsarbetsnämnden och Länsstyrelsen i Jämtlands län. Fokus i detta projekt har legat på *"mäns förhållningssätt och hur allas vår bild av man-*

²³ Sandberg 2001

²⁴ SOU 1997:161

lighet och maskulinitet påverkar mäns möjligheter att vara jämställda män i relation till kvinnor".²⁵ Projektet har vänts till alla aktörer i samhället, där målsättningen har varit att föra in jämställdhetsperspektivet kring män i deras arbete.

Metoden har varit direktkontakter, seminarium och konferenser. Mannum har varit med i startandet av nätverk för män i skolan och i rekryteringsprocesser kring att få mer män till dessa yrken. Mannum har också gjort en förstudie kring resurscentra för män och varit del i myndighetssamverkan kring mäns våld mot kvinnor.

- Projekt FOCUS på Gotland i Länsstyrelsen regi, där man under hösten 2000 startade ett värdegrundsprojekt med gymnasieungdomar. Här arbetade man intensivt med värderingsövningar med inriktning på unga killars värderingar. Har även unga män en överordnad ställning gentemot unga kvinnor? Tanken med detta projekt är att man under en längre period ska möta alla förstaårselever på en gymnasieskola för att resonera kring pojkar och mäns värderingar kring jämställdhet. I detta projekt har man arbetat med värderingsövningar, seminarier och konferenser för alla elever och lärare i på en gymnasieskola, för att eventuellt gå vidare till resterande skolor på Gotland i ett senare skede. Projektet är tänkt att *"bli ett pilotprojekt, dels för att Gotland med sin begränsade folkmängd och den fysiskt tydliga avgränsningen, är lämpad som ett testlän för att metodiskt involvera män i jämställdhetsarbetet".²⁶ Men då måste nog lärarna bli mer aktiva först.*

²⁵ Länsstyrelsen Jämtlands län 2001

²⁶ Länsstyrelsen Gotlands län 2001

- PROJEKT EQUAL FUTURE i Norrbotten är ett projekt som har arbetat metodiskt med att utveckla metod för arbete kring pojkar och jämställdhet, tillsammans med lärare i skolor i fyra kommuner. Hur får vi den självklara rätten för pojkar och flickor till lika behandling och värde att bli en självklarhet i skolans arbete? När man har så långt mellan kommunerna som det är i Norrbotten har man i detta projekt valt att också utveckla ett samarbete kring den nya IT-tekniken i värdegrundsarbete. Något som både flickor och pojkar har varit väldigt intresserade av. Som ett resultat av projektet har det producerats en metodbok för jämställdhetsarbetet i skolorna.²⁷

- E-QUALITY Under ett års tid har företagen Volvo Parts, Telia Sverige och Skandia Liv i Göteborg, Ericsson Microwave Systems i Mölndal, Akzo Nobel Surface Chemistry i Stenungsund och Parker Hannifin i Trollhättan samarbetat med Länsstyrelsen Västra Götaland i projektet E-Quality – jämställdhet för män i arbetslivet. Det startade med en förstudie hösten 2000, som avrapporterades i januari 2001. Mot bakgrund av förstudien togs beslutet att fullfölja projektet som avslutades våren 2002. Det viktigaste resultatet av projektet är boken om jämställdhet för män: Halva jämställdheten till männen. Sverige har kommit långt med jämställdhetsarbetet. Men välutvecklad retorik motsvaras i regel inte av en lika välutvecklad praktik. Det är ute i

²⁷ Burman 2002

verksamheterna – på företag och organisationer, privata och offentliga – som det viktiga förändringsarbetet fortsätter.²⁸

- PAPPIS. Inom kris- & jourverksamheten i Göteborg, har det sedan flera år funnits en Pappis-verksamhet för att vara ett stöd för pappor som har haft problem i relation till sina barn. En stödverksamhet som man nu vill sprida till fler delar av landet. Ett projekt har just startat för att skapa nätverk för pappisverksamheter i landet och i detta ingår att inventera var sådana kan finnas.

- PAPPAGRUPPER. På flera håll i landet håller man på att utveckla föräldrautbildningen inom Mödra- och barnavårdcentralerna. I Örnsköldsvik har detta pågått i flera år och man har där en permanent verksamhet i samarbete mellan kommun och landsting. I Dalarnas län har man hållit på i några kommuner sedan flera år tillbaka, liksom på många enskilda vårdcentraler i landet. I Värmlands län har landstinget tagit ett helhetsgrepp kring denna fråga och håller på med utbildning av nyrekryterade pappagrupsledare. I Värmland har man också inkluderat ett genusperspektiv i utbildningen för dess gruppleddare. Landstingsförbundet har under 2002 tagit initiativet att erbjuda alla landsting resursdagar för pappagrupsverksamhet. Detta som ett stöd för de landsting som står inför tankarna att utveckla föräldrautbildningarna med pappagrupper. Projektledare från Örnsköldsvik och Värmland delar med sig av sina erfarenheter.

²⁸ Olsson 2002

- **NÄTVERK AV MÄN I KVINNOYRKEN** På flera platser i landet har det startats Nätverk för män inom barnomsorg och andra yrken som domineras av kvinnor.
- **MANSCENTRUM** Det finns 5 aktiva manscentrumsverksamheter i Sverige. På kriscentrum för män kan män i olika krissituationer få möta professionella socialarbetare och terapeuter för att enskilt, eller i grupp, få stöd och behandling.
- **MANLIGA NÄTVERKET** är en ideell förening för män som startade 1993 på initiativ av männen som satt i dåvarande styrelsen för Rädda Barnen i Sverige. Sedan 1998 har Manliga nätverket varit en fristående förening som har till syfte att engagera män i arbetet för jämställdhet och mot mäns våld. Manliga nätverket arbetar med seminarier och konferenser kring olika frågor som är viktiga för män. Manliga nätverket är den största samlade organisationen för män och har en oerhörd bredd på sin verksamhet. Det finns 15 aktiva lokalorganisationer och 8 lokala initiativtagare/kontaktpersoner enligt MN's hemsida.²⁹
- **DIALOGPROJEKTET** är ett projekt som funnit i Stockholm i ett antal år och som har sin bas i Manliga nätverket och Rädda barnen. Projektet stöds bl.a. av Stockholms integrationsnämnd och har till syfte att motverka invandarmäns våld mot barn och kvinnor. Dialogen kretsar hela tiden kring mäns/pappors ansvar för sina söners uppfostran och den skillnad som finns mellan

²⁹ <http://www.man-net.nu/aktivit/lokalt.htm> 2002-03-05

vissa invandrarkulturers syn på jämställdhet och deras uppbrott från patriarkala strukturer.

- **WHITE RIBBON** En världsomspännande organisation som håller på att vinna mark även i Sverige. Idén med White Ribbon är att få män att sluta vara tysta när det gäller det våld som förekommer mot kvinnor. En vecka om året har White Ribbon en kampanjvecka där man uppmanar män att sätta på sig ett vitt band, som symbol för att bryta tystnaden. Det har inte varit lätt för White Ribbon att starta i Sverige då det funnits ett ganska stort motstånd kring frågan om män verkligen ska manifesteras sitt motstånd kring våld genom en kampanj som denna. Motståndet är både massmedialt och bland enskilda män. Just nu är den svenska White Ribbon kampanjen en del av den nordiska kampanjen, för att på det viset hitta fram till ett bra sätt att arbeta i Sverige.³⁰

- I VÄSTERBOTTEN har det alldeles nyligen startat ett mycket viktigt projekt som heter Projekt Kvinnofrid. Här arbetar en man med att samordna myndigheternas insatser runt kvinnor som misshandlas av sina män. Men förutom det akuta ansvaret ska också det här projektet arbeta med att bedriva förebyggande arbete mot mäns våldutövande mot kvinnor och fördjupa kunskaperna kring detta. Jag tror att det finns en viktig poäng med att det är en man som arbetar med detta för att också påvisa mäns ansvar för denna fråga.

³⁰ <http://www.hvittband.org> 2002-03-05

- ROJ, MANSVAR och andra s.k. nättidningar håller på att växa fram där unga män funderar kring mansrollen och maskuliniseringen av samhället.³¹ Det som tycks vara svårt med dessa är att få en sådan uppmärksamhet att man kan hålla sidorna vid liv. Jag tror att dessa initiativ är väldigt viktiga framöver då många unga män letar sig fram efter information kring män och jämställdhet, på internet.

När projektet Män och jämställdhet startade fanns intentioner att skapa centrala seminarier och konferenser kring frågan om män och jämställdhet. Vid ett mycket tidigt skede stod det dock klart att det fanns många organisationer i landet som hade samma idé. Detta kom att innebära att jag som projektledare valde att tacka ja till inbjudan om föreläsningar på respektive ort, i stället för att skapa egna konferenser.

Jag har trots det ändå genomfört en nationell konferens, ett nordiskt seminarium i FN på Beijing +5 konferensen 2000, ett seminarium i EU-parlamentet den 8 mars 2001 och en konferens under Sveriges ordförandeskap i EU.

Den nationella konferensen avhölls i Stockholm den 5 september 2000. Rubriken på konferensen var "Vill män?". En fråga som hade sitt ursprung i att det på många håll i landet kommit önskemål om att vi borde ha en idékonferens kring frågan om män och jämställdhet. En återkommande fråga som vi fått som arbetar med frågan om att involvera män är varför vi ska göra det, och om män har något speciellt perspektiv på jämställdhetsfrågan.

³¹ <http://www.roj.nu>, <http://w1.861.telia.com/~u86106846/mansvar/> 2002-03-05

På den här konferensen ville vi visa på några projekt som pågår och som är viktiga för att ändra den hegemoniska maskulinitet som existerar just nu. Jag ville också låta två av de mest framstående forskarna berätta om vad normen för maskulinitet kommer från och hur den skapas och reproduceras. För att visa på vikten av att alltid ha med genusfrågan var det Yvonne Hirdman som fick lägga den idémässiga grunden i det att hon beskrev genusformationen A, som är lika med mannen. Bo Nilsson, etnolog från Umeå, som då just utkommit med en bok om maskulinitet var den jag valde att berätta kring hur mansforskningen vuxit fram och vad han kommit till för slutsatser i sin avhandling. På konferensen lyfte vi också fram Dialogprojektet som arbetar med diskussioner kring maskulinitet bland invandrargrupper och Mannum som för samma diskussioner bland jämtländska män. Konferensen blev väldigt lyckad och deltagarna bjöds in till dialog via e-post kring funderingar som uppstod, för att frågan skulle leva vidare och för att jag som projektledare skulle kunna komma vidare med frågan om män och jämställdhet.

I juni 2000 arrangerade projektet ett seminarium i FN kring frågan om hur de nordiska länderna valt att arbeta med att involvera män i jämställdhetsarbetet. Detta gjorde vi för att dela med oss av de erfarenheter vi fått i arbetet med att män och kvinnor ska kunna kombinera sina hushållsarbeten med sitt lönearbete. Alla nordens jämställdhetsministrar var med i en dialog som hade den amerikanske mansforskaren och sociologen Michael Kimmel som moderator. Kimmel har god kännedom om den nordiska utvecklingen och kunde lotsa ministrarna och publiken, som kom från hela världen, genom ett mycket uppskattat seminarium.

Den 8 mars 2001 arrangerade projektet ett seminarium i EU-parlamentet kring mäns engagemang i jämställdhetsfrågan. Att ha ett seminarium om män och jämställdhet på den internationella kvinnodagen var det inte alla som uppskattade. Vi fick mycket kritik för detta här hemma i Sverige. Idén med att ha just denna dag var dock viktig då vi ville visa på att mäns motstånd mot jämställdhet är strukturellt och att det kan raseras genom att också män förstår att de är en del i jämställdheten. För att kvinnor ska erhålla samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter som män, är det viktigt att män säger nej till de privilegier det innebär att inneha makten. Michael Kimmel och Lars Jalmert fick tillsammans med Jämställdhetsminister Margareta Winberg, Maj-Britt Theorin ordförande för EU's kvinno- och jämställdhetspolitiska utskott samt EU-parlamentets talman Ms Nicole Fontaine på detta välbesökta seminarium tala om att kvinnors frigörelse inte bara är en fråga för kvinnor, utan också för män.

Den 16 mars samlade projekt Män och jämställdhet konferensdeltagare från nästan alla EU's länder och så gott som alla ansökarländer för att resonera om var vi befinner oss i dessa länder i frågan om att involvera män i jämställdhetsarbetet. Inför konferensen hade ett dokument framställts som skulle diskuteras på konferensen och vi hade också samlat ett antal projekt från Europa för att visa på vilket sätt man kan arbeta med denna fråga. Två av Europas mest framstående mansforskare deltog med föreläsningar. Jeff Hearn som är professor i sociologi verksam vid universiteten i Manchester, Åbo och Oslo, talade på temat *Män och jämställdhet – motstånd ansvar och att nå ut*.

Hearn resonerade kring att dessa frågor är viktiga och att de hela tiden måste besvaras på olika nivåer, teoretiskt, politiskt och etiskt. Den andra forskaren var Öystein G. Holter som är filosofie doktor i sociologi och som talade kring temat om det är en *jämställdhetsrevolt när vi ser patriarkatet som könsdiskriminerande av både kvinnor och män*. Hur vi ska kunna förändra mäns attityder och värderingar från att några få är aktiva i jämställdhetsarbetet till att vi kan skapa en folkrörelse för mäns och kvinnors befrielse från patriarkatet.

De olika projekten som presenterades på denna konferens var från:

Sverige där man i Örnsköldsvik arbetar aktivt med pappa-grupper i samband med föräldrautbildning för nyblivna föräldrar.

Polen där det finns ett projekt vid socialdepartementet som arbetar med att kartlägga hur utbredd könshandeln över gränserna i Polen är och vad man kan göra åt det allt mer växande sexslaveriet i Polen och staterna runt om.

Från Belgien kom en kvinna som berättade om ett projekt i Bryssel där man arbetar aktivt med att söka upp och stödja kvinnor som genom sexslavhandel befinner sig i prostitution. Detta projekt ville poängtera vikten av att vi inom EU och ansökarländerna har gemensam lagstiftning för att motverka mäns köp av prostituerade. Prostitution och sexslavhandel är nära linkade till varandra och att uppmärksamma männen, de som köper sex, är viktigt för att motverka denna handel.

Från Frankrike presenterade ett projekt i Paris, där man arbetar med behandling av män som begått våldsbrott. I detta projekt var

man noga med att visa att arbetet handlade om mäns våld, både mot kvinnor och mot andra män. Vikten av att arbeta förebyggande mot mäns våld var utgångspunkten för detta projekt.

På konferensen kom deltagarna överens om ett dokument som summerade var man just nu befinner sig i det gemensamma idéarbetet kring män och jämställdhet i EU. Ett dokument som kortfattat visar på hur viktigt det var att experter från alla länder kunde samlas för att resonera kring frågan om män och jämställdhet. Allt fler länder har börjat och kommer att starta arbete för att involvera män. I huvudsak har man börjat arbeta för att öka möjligheterna att kunna kombinera sitt yrkesarbete med sitt familjeliv. Det finns också en del verksamheter för att motverka mäns våld mot kvinnor. Man menade att löneskillnader mellan män och kvinnor är ett stort problem och att rättvisa socialförsäkringssystem också kräver rättvisa löner.

På konferensen kom det också upp frågeställningar kring utökad forskning kring män och deras ansvar för prostitution, sexslavhandel och annat våld mot kvinnor.³²

Under projektets två år har jag deltagit i ett 30 tal referensgruppsmöten där olika grupper sökt projektets kompetens. Jag har föreläst på olika konferenser och seminarium drygt 100 gånger varav 8 stycken i andra länder. Bl.a. har jag deltagit i Svenska Institutets seminarium kring Ulla Lembergs utställning "Kära Barn" i Bryssel, Paris, Sevilla och Rom. Det har skrivits många artiklar om projektet och jag har också deltagit i ett antal

³² Se bilaga 2

radioframträdanden. Projektet har med andra ord varit väl uppmärksammat och de konferenser och seminarier som skulle ha genomförts av projektet och som ej blev av, har i stället blivit projektets deltagande i den breda opinion som behövs för detta arbete.

Med denna redogörelse för vad som hänt under projektets gång vill jag nu gå vidare i rapporten med att ge mina förklaringar till de begrepp som vi omger oss med när vi arbetar med jämställdhet.

Begrepp och lite jämställdhetshistoria

Begreppsförklaringar

Feminism är både forskning, politik och ideologi. Det finns kopplingar mellan forskning och politik genom att det krävs kunskap för att kunna arbeta för förändring. Forskningen kan bidra med beskrivningar, förklaringar och tolkningar för förändringsarbetet. I feministisk forskning finns kunskap om en maktobalans mellan könen. Det gemensamma temat i feministisk ideologi kan definieras som lika villkor för kvinnor och män. På så sätt finns också ett samband mellan politik och ideologi. Feministisk forskning är dock inte mer politisk eller ideologisk än annan forskning. Forskningen består i produktion av deskription och teori. (Anna Wahl)³³

I rapporten använder jag mig av ett antal begrepp som är hämtade ur den feministiska idétraditionen, från kvinnoforskningen och från genusforskning. Innan jag går vidare i rapporten vill jag beskriva dessa begrepp så som jag tolkar dem. Det är viktigt för mig att göra klar min förklaringsgrund för er som läser rapporten. På det viset menar jag att det också är enklare att förstå vad som ligger till grund för de förslag på åtgärder som presenteras i texten och som också finns i punktform i sammanfattningen.

³³ Anna Wahl KvT nr: 3–4 1996 sid.34

Anna Wahl har i en artikel förklarat svårigheter i mötet mellan forskning och praktik.³⁴ Det finns inom genusforskningen en del begrepp som skapar förvirring hos den som inte är så insatt. Vi bär på olika föreställningar kring begrepp som feminism, genus, kön m.m. Detta är något som alla som arbetar med jämställdhet i olika situationer ofta träffar på. För att undvika, eller åtminstone minimera, missförstånd har jag valt att förklara vad jag menar med de begrepp som används i denna rapport. Det blir ett försök att använda Anna Wahls "moln" i en skriven rapport för att du som läsare och jag som berättare ska komma närmare en "gemensam förståelse av vad det är för slags kunskap som presenteras".³⁵

Då jag ser en relation mellan genusforskning och den politiska praktiken som nödvändig, anser jag att det också är viktigt för att stärka denna relation, att vi använder samma begrepp. Det är i alla fall inte något hinder att vi förstår vad vi menar i dialogen.

Makt

Har kvinnor något område där de har mer makt än män? Det finns dom som hävdar det. Det finns dom som menar att kvinnor har mer makt över det som sker i hushållet än vad män har. Det finns dom som hävdar att kvinnor har mer makt över barnen. Kvinnorna har modellmakten säger Holter/Aarseth i sin undersökning Mäns livssammanhang.³⁶ Vad menar vi då med makt?

³⁴ Anna Wahl KvT 3–4/1996

³⁵ Ibid. Sid.38

³⁶ Aarseth/Holter 1994

I nationalencyklopedin kan man läsa att:

*"Makt utövas när en aktör A får en aktör B att handla enligt A:s vilja, även om handlingen strider mot B:s vilja eller intressen. Grunden för A:s förmåga att utöva makt utgörs av maktresurser, med vilka A kan belöna eller bestraffa B. Exempel är vålds- och tvångsmedel, arbetskraft, rösträtt, kontroll över ekonomiska resurser som pengar och produktionsmedel samt symboliska belöningar och bestraffningar såsom beröm och klander."*³⁷

Detta är en mycket intressant förklaring av maktbegreppet, särskilt om vi kopplar den definitionen till vad Yvonne Hirdman skriver i sin senaste bok:³⁸

*"Det är ingen liten sak att fundera över detta, att världen sedd och formad genom "oss", språket utvecklat av "oss", det existentiella dramat "vårt", "människan är alltings mått" och Guds avbild. Det är i detta magnifika VI som den manliga normen frodas, det som t.ex. kommer till uttryck i dagliga funderingar över vilken nytta eller glädje VI har av kvinnor – i samhälle, politik, företag osv. Vad som opererar här i världen är en logik som är avläsbar i de flesta strukturer – den vilar på denna självklarhet av det mänskliga som förhåller sig till det kvinnliga. Den skapar och upprätthåller makt, i betydelsen rörelsefrihet, utrymme, resurstilldelning **A** tar plats på **B:s** bekostnad bara genom att vara sorten **A**."*³⁹

³⁷ Nationalencyklopedin band 12 sid. 636

³⁸ Hirdman, Yvonne 2001

³⁹ Ibid. Sid. 63

I denna bok kring genussystemet ger oss Yvonne Hirdman en formel att arbeta efter, såsom matematikens självklarhet. Där A är den norm vi lever efter, där stora "A" är symbolen för den manliga normens primat. Där lilla a kan vara det som kan tänkas likna normen och där B är dess motsats. B är det vi kallar kvinna och/eller femininum, modellen som kan vara skapad av kvinnor och som är något som A har svårt att ta till sig.

När jag i denna rapport använder mig av begreppet makt är det utifrån dessa två sammankopplade definitioner av makt. Men ett annat ord för att beskriva denna maktrelation är feminism.

Feminism

Feminism är ett begrepp som ofta stöter på motstånd. Det finns en massa föreställningar om feminister. I mina möten med människor verkar det också som att det finns ganska lite kunskap om vad feminism är, fr.a. då jag som man förklarar mig som feminist. En sådan kvinnlig benämning är väl inte lämplig på en karl? Har man rätt att som man kalla sig feminist?

Om man slår upp nationalencyklopedin och ska lära om feminism får man klart för sig att begreppet kanske inte är så enkelt att förklara. I den första upplagan av NE finns en förklaring som går ut på att feminismens ursprungligen är *"hävdandet av kvinnors rätt och rättigheter, ibland synonymt med kvinnorörelse eller kvinnosak. Stundom har innebörden vidgats till en total förvandling av samhället med avståndstagande från mannen som norm för det mänskliga. Den senare betydelsen förutsätter uppfattningen att kvinnans livscykel, erfarenheter och värderingar är helt skilda från*

*mannens och att reell jämställdhet mellan könen kan nås först när de kvinnliga värdena får jämbördig status i samhället".*⁴⁰

Går man sedan till supplementet som kom ut år 2000 finns det en annan beskrivning som jag tolkar som lite kritisk mot den som kom 1991. Det finns i ovanstående citat ett inslag om kvinnans livscykel som är lätt att tolka essentialistiskt, vilket förklaras i den senare versionen med att det under de senaste decennierna har pågått en stor diskussion kring särartsfeminism och likhetsfeminism. *"Likhetstänkandet har kommit att dominera den moderna feminismen, som omfattar en mängd olika riktningar, vars minsta gemensamma nämnare är övertygelsen om att vi lever i ett patriarkalt samhälle och åsikten att detta borde förändras".*⁴¹

Anna Wahl har lyckats sammanfatta definitionen av feminism utifrån hur feministisk forskning och feminism i allmänhet definierar begreppet.

- 1. medvetenhet/kunskap om könsordning med manlig överordning och kvinnlig underordning på olika nivåer och områden i samhället.*
- 2. strävan efter förändring i riktning mot lika villkor för kvinnor och män, dvs. ökat inflytande av kvinnor i samhället. Kort sagt det finns en maktobalans som bör försvinna. Feministisk forskning utgör sålunda produktionen av sådan teori om könsordningen som krävs för att kunna förändra.*⁴²

⁴⁰ NE band 6 Sid. 175

⁴¹ NE supplement 1 Sid. 547

⁴² KvT 1996:3–4 Sid. 41

När jag använder mig av begreppet feminist är det utifrån att vi lever i ett patriarkalt samhälle och det är detta manssamhälle som behöver förändras i grunden för att vi ska uppnå jämställdhet.

Jämställdhet och jämlikhet

– begrepp som ofta blandas samman

I regeringens skrivelse inför 2000-talet finns de mål uppställda som regeringen anser ska vara uppnådda innan vi kan säga att vi är ett jämställt land.⁴³

Dessa mål är att:

- Kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla väsentliga områden i livet.
- En jämn könsfördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män
- Samma möjligheter för kvinnor och män till ekonomiskt oberoende
- Lika villkor i förutsättningar för kvinnor och män i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor och utvecklingsmöjligheter i arbetet.
- Lika tillgång för flickor och pojkar, kvinnor och män, till utbildning och utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger.
- Delat ansvar för arbetet med hem och barn.
- Frihet från sexualiserat (könsrelaterat) våld.

⁴³ Regeringens skrivelse 1999/2000:24

Jämställdhet är en väsentlig del av den jämlikhetspolitik som bedrivits i Sverige under i stort sett hela 1900-talet. Alltsedan vi genomförde demokrati i vårt land har också försvaret av de demokratiska rättigheterna varit en majoritetsuppfattning. Men kan vi räkna oss som ett demokratiskt samhälle utan att alla människor tillerkänns samma värde? I detta har det väl ingen betydelse om vi är olika eller inte. Många tyckte det, fram till dess att också kvinnorna fått rösträtt 1919. Men demokrati handlar inte bara om vem som får rösta, det handlar också om människors lika värde. I den demokratiska uppfattningen är det viktigt att alla har samma värde oberoende av vilket kön, vilket etniskt ursprung, oavsett sexuell läggning eller om individen har något funktionshinder. Är det så idag?

Jämställdhet brukar mätas i *kvantitativa termer*. Det ska finnas ungefär lika många av vardera kön i en arbetsgrupp. Vi brukar prata om 60 – 40 målet, vilket innebär att det underrepresenterade könet ska vara minst 40 % för att vi ska anse det vara jämställt. Vi brukar också prata om att lönen för utfört arbete ska vara lika för en man och en kvinna som utför samma eller likvärdigt arbete.

Men jämställdhet har också *kvalitativa termer*, vilket vi inte pratar lika mycket om i den allmänna debatten. Jämställdhet har uppnåtts när mäns och kvinnors olika erfarenheter, värderingar och kunskaper har tagits tillvara, heter det i våra offentliga skrifter. Vi kan förklara det som att när båda kategorierna har lika stort handlingsutrymme, när man inte blir begränsad på grund av fel könstillhörighet, då är det kvalitativt mer jämställt.

Med detta säger vi också något som speglar något väldigt mot-

sägelsefullt i jämställdhetsarbetet. Hur kan vi prata om att mäns och kvinnors *olika* värderingar, kunskaper och erfarenheter ska tas tillvara när vi i grunden anser oss vara väldigt *lika*?

Eller handlar jämställdhet fortfarande om att vi anser könen väldigt olika och att man och kvinna ska komplettera varandra?

För mig är detta inte något problem då jag har den grundinställningen att vi fostras väldigt olika beroende om vi tillhör kategorin kvinna eller om vi tillhör kategorin man. Med olika fostran av pojkar och flickor skapar vi också olika värderingar och erfarenheter beroende av vilken könskategori vi tillhör. Detta är också något som präglar oss som individer, oavsett om vi kallar oss män eller kvinnor. Pojkar lär sig fort att det finns mycket att förlora på att "vara som flickor", medan det kan te sig lite charmigt för en flicka att betraktas som en pojkflicka.

När vi nu alltmer börjar begagna oss av begreppet mångfald, menar jag att vi ska sträva efter lika många män och kvinnor, med olika erfarenheter från många olika kulturer, med olika sexuell läggning och med olika hög grad av funktionalitet. Det är det som ger oss en mångfald av erfarenheter för att utföra arbete eller andra samhällsuppgifter på bästa sätt. Men det är också då vi kommer att prata om begreppet jämlikhet.

För att återknyta till regeringens uppfattning om jämställdhet vill jag delge följande citat:

"Jämställdhet är i Sverige ett prioriterat område. / ... / Jämställdhet handlar om rättvisa och fördelning av ekonomisk och politisk makt. Det handlar om demokrati, om att värdera kvinnor och män lika. Det handlar om att bryta den samhälls-

struktur som fortfarande råder och som varje dag säger oss att:

- män är norm och kvinnor är undantag*
- män är överordnade och kvinnor underordnade*
- män har stor makt, kvinnor liten”⁴⁴*

Det är för att fortsätta arbetet med att bryta mäns överordning som vi också måste engagera fler män. Det är män som har skapat denna norm och borde då också vara en del i att förändra den.

När vi ska engagera män för att arbeta med jämställdhet brukar det heta att det är för att få med det manliga perspektivet. Men vad är ett manligt perspektiv på jämställdhet? Är det inte i själva verket så att vi måste få män att ta del av jämställdhetsperspektivet? Ett manligt perspektiv kan annars vara att åtskillnaden ska kvarstå och att jämställdhet inte är så viktigt. Mäns perspektiv och kvinnors perspektiv är konstruktioner som alltid är genusimpregnerade, men där vi ofta inte är medvetna om denna impregnering. Michael Kimmel brukar använda sig av liknelsen att den sista att upptäcka oceanen är fisken, för att påvisa mäns privilegie i att inte känna av sin överordning.

Jag kan se flera resonemang som utgår från mannens perspektiv. Det kan vara män som anser sig felaktigt behandlade vid en skilsmässa och nu har sitt perspektiv på jämställdhet. Det kan vara mannen i Manliga Nätverkets diskussionslista som menar att han inte vill kallas för lätsaskvinna för att han resonerar om jämställdhet. Det kan vara mannen som har högre lön än sin

⁴⁴ Regeringens skrivelse 1999/2000:24 Sid.5

kvinnliga arbetskamrat och som inte alls har lust att stanna i löneutveckling bara för att se henne komma ifatt. Men, det handlar inte bara om den enskilde mannens tankar, det handlar i lika hög grad om hur våra institutioner försvarar gamla system. Jag har ännu inte hört någon facklig organisation uttala sig om att männen får stå tillbaka för kvinnornas löneutveckling.

Nej, jämställdhet måste grundas i en uppfattning som handlar om att förstå att det råder ojämställdhet och vi kan bara åtgärda detta om vi ändrar vår uppfattning om genusordningen och vad vi förväntar oss av respektive kön.

Att regeringen nu vill engagera fler män i jämställdhetsarbetet kan ses som ett led i den tradition av jämställdhetsarbete som byggts upp genom hela 1900-talet. En följd av den politik som är till för att ändra på kvinnors position från underordnad till jämställd med mannen. Hela denna idé bygger på att det råder en skevhet i maktrelationen mellan kvinnor och män och att politiken har som avsikt att förändra denna maktordning.

Som jag förstår det stod det här ganska klart för Alva och Gunnar Myrdal när de skrev sin bok "Kris i befolkningsfrågan".⁴⁵ Jag tror att den boken kom att lägga en grund för välfärds- och jämställdhetsutvecklingen i Sverige. Makarna Myrdal hade stort inflytande i dåtida politik och var mycket klara över att det skulle ta tid att förändra mannen. För att öka kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden föreslog man i denna skrift många åtgärder som staten skulle kunna utföra för att befria kvinnor från hemarbetet. Här kom idéer om barnstugor, kollektivboende och

⁴⁵ Myrdals 1934

annat som skulle underlätta för kvinnor i sin vardag. Visserligen skulle dessa åtgärder utföras av kvinnor, men ändå i form av lönearbete i stället för gratis service åt sina män.

Under 1960-talet hade kvinnokampen i Sverige kommit till det stadiet att det blev allt mer tydligt hur kvinnors situation och värderingar negligerats i arbetet för ökad jämlikhet. Eva Moberg hade redan påvisat detta sammanhang väldigt tydligt i en artikel som skrevs 1961, där hon kom att använda sig av begreppet jämställdhet.⁴⁶ Artikeln handlar om kvinnans dubbla roller som innebär att hon förväntas befinna sig på arbetsmarknaden samtidigt som hon ska vara ansvarig för att familjens hushåll ska fungera. Att använda sig av ett språkbruk där det hela tiden betonas att kvinna ska ha två roller innebär också, enligt Moberg, att man

"...medverkar till att kvinnofrigörelsen aldrig blir mer än vad den nu är: en villkorlig frigivning. Kvinnan har givits fri endast under den outtalade förutsättningen att hon alljämt ser sin huvuduppgift i att vårda och fostra barnen och skapa deras uppväxtmiljö". Artikeln bär den passande rubriken "Kvinnans villkorliga frigivning".⁴⁷

För att kvinnan skulle uppnå samma frihet som mannen var det viktigt att både man och kvinna kunde försörja sig själva och ta sitt ansvar för hushållets uppgifter. Det innebar att kvinnorna skulle ha samma möjlighet till ekonomiskt och socialt oberoende som män, vilket fortfarande är en förutsättning för full jämställdhet. Moberg föreslog också en "barntilläggs-kassa" dit

⁴⁶ Hederberg 1961

⁴⁷ Ibid. Sid. 72

arbetsgivarna skulle betala in en del av lönekostnaderna, som sedan skulle komma barnförsörjare till del för att möjliggöra föräldraledighet eller barntillsynskostnader. Dessa bidrag skulle ges till både kvinnor och män, då män inte längre skulle räknas som ensamma familjeförsörjare. Förutsättningar för att detta skulle fungera var att också barnomsorg i form av daghem, barntädgårdar och förskolor skulle byggas ut, samt förkortad arbetstid.

Inom socialdemokratin hade man också under 1950-talet haft en debatt kring kvinnors låga valfrihet mellan yrkeskvinna och husmor. Kvinnoförbundet drev frågor som skulle leda till förändringar i det gamla husmoderskontraktet. Till partikongressen 1960 kom förändringar i partiprogrammet som handlade om att kvinnor skulle ha lika villkor som män, *”även om det från kvinnosynpunkt blev ett problem att en heltidsarbetande man utgjorde modellen för ”medborgaren”*.⁴⁸

En annan viktig del i uppmärksammandet om att kvinnor och män inte hade samma villkor på arbetsmarknaden var att LO och PTK först 1960 kom överens med SAF om att genom avtal avskaffa de kvinnolöner som fram till dessa existerat. Inte helt oväsentligt då arbetsmarknaden behövde allt mer arbetskraft under kommande årtiondet. De kommande åren handlade könsrollsdebatten mycket om att ifrågasätta jämlikheten som begrepp och påvisa att det också skulle finnas ett annat perspektiv än det rådande, där männens perspektiv var normen för det riktiga. Jämlikhet handlade inte längre bara om en utjämning av lönenivån mellan män, det var inte längre bara ett klassbegrepp. Nu

⁴⁸ Karlsson Gunnel 1996 sid. 238

skulle också jämlikhet mellan kvinnor och män råda, men fortfarande var det männens värld som var normen. Enligt Yvonne Hirdman dröjde det ända till 1976 innan också LO kunde acceptera begreppet jämställdhet. *"Tillsammans med ordet könsroll skapades därmed begrepp enkom för att förstå, beskriva och göra något åt könets relation. Begreppet institutionaliserades och snart började dess ritualer att arbetas fram: att jämföra, jämföra och jämföra."*⁴⁹

Hirdman visar i detta citat på den kritik som finns på begreppet jämställdhet som sådant. Jämställdhet har i mycket blivit ett medel för att jämföra och påvisa de skillnader som existerar mellan män och kvinnors villkor. Något jag menar har varit viktigt för att också kunna göra något för att förändra genuskontraktet. Men faran med jämställdhetsbegreppet är att det också underordnas det som manssamhället anser vara viktigare. Den frågan som handlar om tillväxt, om hur produktionen och ekonomi i samhället ska organiseras. I detta kommer omsorg och arbete med människor på en lägre nivå i prioriteringen. Reproduktionen anses inte vara lika viktig som produktionen, vilket också visar sig i hur vårdarbete och annat arbete med människor betraktas som mjuka sektorer och därmed också betalas med lägre löner. Där också frågan om jämställdhet mellan könen blir en sidofråga. För, som Yvonne Hirdman skriver: *"Det som skedde i /.../ historien när det osynliga blev synligt var, / ... / att begreppen fick genus – klass blev maskulinum (HAN) och kön blev femininum (HON) – och därefter inträdde den välkända rangordningen."*⁵⁰

⁴⁹ Hirdman Yvonne 2001 Sid. 401

⁵⁰ Ibid. Sid.409

Det är fler projekt som funnits för att påverka kvinnor att bryta sig in på den manligt dominerade arbetsmarknaden än att få män att ta sig in på den kvinnodominerade marknaden. Jämställdhetslagstiftning på arbetsmarknaden har också som syfte att bryta könsdiskriminering på arbetsmarknaden och att utjämna löneskillnader mellan män och kvinnor. Eller som det uttryckligen är skrivet, att lagen syftar till att främst förbättra kvinnors villkor i arbetslivet. Det är fortfarande väsentligt att skapa projekt som har till syfte att stödja kvinnor som utsätts för mäns våld. Med andra ord många åtgärder som handlar om att mildra symtomen från manssamhället istället för att gå till roten och förändra manssamhället i grunden.

Diskussionen kring jämställdhetsbegreppet har fortsatt. De olika kvinnoförbunden och kvinnoorganisationer som finns är drivande i denna diskussion och det börjar också komma en del män med i denna debatt. Jämlikhet anses vara ett begrepp som inte i tillräckligt hög grad visar på maktskillnader mellan könen. Jämställdhetsbegreppet blir mer beskrivande för den maktrelation som finns mellan kvinnor och män, detta oavsett klass eller andra maktsystem. Mannen som norm måste göras synlig. Ingrid Pincus skriver: *"Det var således inte bara kvinnorna som skulle förändras utan också männen. Målet för jämställdhetspolitiken var att: Kvinnor och män ska dela ansvaret för hem och familj så att båda kan delta i arbets- och samhällsliv på lika villkor."*⁵¹

Sedan 30-talet har politiken pragmatiskt utvecklat dåtidens

⁵¹ Ingrid Pincus hänvisar till SOU 1979:56 sidan 15. Namnet på den SOU'n är *Steg på väg – nationell plan för jämställdhet*.

jämlikhetsfrågor till att numera också definieras som jämställdhet. All denna utveckling har haft som mål att likställa kvinnor och män när det gäller makt och inflytande. Underliggande syfte med jämställdhetspolitiken, eller som det tidigare kallades kvinnopolitiken, har varit att påverka män att frivilligt ge ifrån sig makt och inflytande till kvinnor. I den diskussionen har det också funnits uppfattningar kring om det är klassfrågan (jämlikheten) eller om det är kvinnofrågan (jämställdheten) som har den stora förändringspotentialen.⁵²

*”En viktig aspekt i den statliga jämställdhetspolitiken fram till slutet av 1980-talet var också föreställningen att ingen skulle förlora på förändringar för ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. I den mån det skulle ske omfördelningar mellan könen skulle båda parter vara vinnare. Det hela handlade om, sades det, kvinnors rätt till ökad självständighet och mannens rätt till ökat ansvar för hemmet barnen och känslolivet. Ojämställdheten mellan kvinnor och män ansågs framförallt bero på ett gammalmodigt och traditionellt könsrollstänkande om vad som ansågs vara kvinnligt och manligt.”*⁵³

Att få män att frivilligt släppa sina maktprivilegier är inte enkelt. Det sägs att det inte är enkelt att få någon att släppa ifrån sig makt frivilligt. Men att det går visade sig när en statlig utredning för några år sedan hotade med kvotering av kvinnor i de

⁵² Se Hirdman, Kyle och Carlsson för mer diskussion och kunskap kring detta

⁵³ Pincus, Ingrid 1998 sid.8

politiskt tillsatta församlingarna, för att män skulle inse att man inte kunde hålla emot längre.⁵⁴ Sedan denna utredning presenterades har riksdagens andel av män minskat från 72 % till dagens 54 %. Fortfarande kan det vara problem när olika styrelser och nämnder ska tillsättas att hitta jämn könsrepresentation. Men att jämställdhet ska råda kvantitativt är få tveksamma till inom den statliga och kommunala sektorn av samhället, däremot verkar det som att den privata sektorn har lite svårare att förstå dessa tankegångar.

Jan Löfberg för i sin bok "Politisk religionsfrihet" en intressant diskussion kring demokratin som begrepp.⁵⁵ Löfbergs bok kom som ett inlägg i diskussionerna kring kyrka-stat utredningen och diskussionen om religionsundervisning i skolan, men kan också användas i sammanhanget kring funderingar om jämställdhet, mångkulturellt samhälle och jämlikhet. Han resonerar kring den formella demokratin och sätter den i relation till människors tänkande kring demokrati. Vad har staten rätt att besluta om som inverkar på människors vardagsliv och dess förändring? Vilken funktion har den demokratiska staten över den enskildes möjlighet att bevara sin kulturella särart? I den kulturella särarten innefattar jag då den genusordning som ligger till grund för vårt o-jämställda samhälle. De könsmonster vi har är beroende av de kulturella och sociala sammanhang vi kommer från och befinner oss i, det som i forskarsammanhang brukar kallas för kontext. Ett av dessa sammanhang är patriarkatet. Vi lever i ett

⁵⁴ SOU 1987:19 Varannan damernas

⁵⁵ Jan Löfberg, 1993

genusifierat samhälle med rester kvar av patriarkatet i vårt handlande. Jag menar att staten, för att kunna bevara demokratin, har skyldigheter att också omskapa regler och lagar för att män och kvinnor ska betraktas och värderas som jämlika människor.

För att jämställdhet som begrepp ska fungera är det också viktigt att komma ihåg att det inte handlar endast om hur kvinnor ska ges samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter som män.⁵⁶ Inte om normen är det som män har formerat. Jämställdhet är också att män ska kunna tillägna sig de normer som kvinnor har skapat. Det genusystem vi levit i innebär att kvinnor har format mönster/modeller för hur arbetet inom vård, omsorg och skola (den reproduktiva sektorn) ska fungera som bäst. Jämställdhet kan också vara att inse att reproduktion är lika väsentligt för produktionen som vice versa.

När vi arbetar för ökad jämställdhet idag innebär det också att vi vill integrera dessa tankar, inte bara inom politikens alla fält utan också i vardagslivets alla områden.

Genusystem

Genus är ett mycket viktigt begrepp som ofta återkommer i jämställdhetsarbete. Jag menar att det togs ett viktigt steg i jämställdhetsutvecklingen då Yvonne Hirdman i en artikel i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1988 fick oss att tänka på genus som ett

⁵⁶ Tänk hur vi använder språket! När jag läste igenom denna mening kunde jag se hur jag själv lyfter in ord som att *"kvinnor ska ges samma möjligheter ..."*. Vad menar vi med att ge kvinnor samma möjligheter? Jo mitt sätt att beskriva det hela är som att manssamhället ger ifrån sig något på våra villkor. Vi ger kvinnor möjlighet till...

begrepp för att förklara hur könskategorisering är något mer än bara en könsroll vi träder in i.

Samtidigt som det är något helt annat än det biologiska könet. Hirdman förklarar att *"...genus kan förstås som föränderliga tankefigurer "män" och "kvinnor" (där den biologiska skillnaden alltid utnyttjas) vilka ger upphov till/skapar föreställningar och sociala praktiker, vilka får till följd att också biologin kan påverkas/ändras – med andra ord, det är en mer symbiotisk kategori än "roll" och "socialt kön".*⁵⁷

Det är också intressant att se hur Nationalencyklopedin framställer genusbegreppet, Där kan vi läsa följande:

*"1 inom biologisk klassifikation detsamma som släkte; se hierarkiska system."*⁵⁸

Därefter kan vi följa hur NE förklarar dessa hierarkiska system utifrån organismer, ett begrepp som är lätt att hänföra till biologi. För mig är detta mycket intressant då jag menar att vi i vårt samhällssystem också genusifierar mycket av det som är annat än kvinnor och män. Vi har väldigt lätt för att lägga genus på exempelvis båtar (hon) och datorer (han) och många andra ting och företeelser i vår vardag. På det här sättet lägger vi också en slags värdering som bygger på en hierarki om vad som är mer eller mindre viktigt. Produktion och det som män gör har ofta ansetts som mer väsentligt än det som kvinnor gör. *"Auktoriteter och status är i hierarkier systematiskt fördelade i över- och under-*

⁵⁷ KvT 1988:3

⁵⁸ NE band 7 sid. 403

*ordningsförhållanden/.../ Hierarkier har vanligen pyramidform, där det fåtal som styr tillhör det övre skikten och det flertal som lyder tillhör de undre skikten. Utmärkande är vidare att olika roller i en hierarki legitimeras via deras funktioner för helheten.”*⁵⁹

I NE står det också att genus är ett *”begrepp myntat i amerikansk antropologisk forskning under 1970-talet. Medan kön (eng.sex) är en biologisk term markerar genus (eng.gender) de socialt och kulturellt betingade skillnaderna mellan kvinnors och mäns status i samhället.”*⁶⁰

När vi i vårt jämställdhetsarbete ska förklara genussystemet är det med ovanstående kategoriseringar vi gör det. När vi ritar upp pyramiden för genussystemets är det symbolen för järn (mannen) vi sätter högst upp. Den något mjukare symbolen för koppar (kvinnan) kommer sedan något längre ner. I de flesta samhällen är vad som är utmärkande för genussystemet att män och mäns uppgifter har en högre status. När vi värderar denna status också med pengar/lön så är det mäns uppgifter som belönas rikare än kvinnors uppgifter. Den åtskillnad som finns i pyramidens topp i förhållande till den utbredda botten är också något som går igen i åtskillnad åt sidorna i pyramiden. Vi kan dra en linje mitt i pyramiden för att visa att kvinnor och de uppgifter kvinnor traditionellt arbetar med åtskiljs från det som män traditionellt arbetar med. Genussystemet är ett av alla kategoriseringsverktyg för att vi ska känna oss trygga med våra sätt att handskas med vardagen. Inom den feministiska och kvinnovetenskapliga forskningen

⁵⁹ NE band 8 sid. 589

⁶⁰ Ibid. Sid. 404

menas rent ut av, att det är ett osynligt kontrakt som män och kvinnor kommer överens om. Det mest intressanta med detta kontrakt, är att det är överenskommet mellan kvinnor och män utifrån vad män har för funktion i samhället. Genom generationers överföringar av vad som kan tyckas vara normalt förflyttas detta genuskontrakt genom tiderna. Med små banala ting, så som leksaker eller rosa/blå servetter på de nyblivna föräldrarnas brickor på förlossningsavdelningen överför vi det rådande systemets normer för femininum och maskulinum.

Genusförståelse är för mig ett väldigt bra verktyg för att skilja på biologisk förklaring till olikheter mellan honor och hanar, såväl bland människor som bland djur. Det är inte helt ovanligt att vi kan få läsa i tidningsklipp om manliga och kvinnliga möss.⁶¹

Likväl som vi i olika naturprogram på TV kan få höra om djurens mänskliga beteenden. Det finns också många som hävdar att det finns manliga och kvinnliga sätt att kommunicera, som om detta vore essentiella skillnader mellan män och kvinnor.

I en kritisk granskning av historiska och aktuella biologiska förklaringsmodeller kring könens särart, har Dr. Katarina Hamberg kommit fram till att det finns inget i den medicinska forskningen som otvetydigt kan hävda biologins betydelse i genuskapandet. Snarare kan det vara så att det är eventuella *"könskillnader i hjärnan som medför att män och kvinnor uppvisar ett så likartat beteende trots de fysiologiska och hormonella skillnader som finns mellan könen"*.⁶² Hamberg föreslår i samma artikel

⁶¹ SvD 2002-01-18

⁶² Hamberg Katarina 2000

att *"Genusforskningen i medicinen måste handla om såväl biologiskt som socialt kön; hälsa, sjukdom och biologi måste ses som beroende av och relaterat till sociala villkor"*.⁶³

Detta menar jag är väldigt viktig då jag är av uppfattningen att genusvetenskapens kunskaper måste få komma in i alla discipliner i universitets och högskolestudier. Inte bara som en delkurs utan som en grund i hela utbildningen.

Genus är för mig ett begrepp för att kunna komma förbi åtskillnaden i manligt och kvinnligt då genussystemet också beskriver den maktrelation som finns mellan kategorin män och kategorin kvinnor. Yvonne Hirdmans egna ord är de allra bästa för att förklara varför vi bör använda begreppet genus, istället för kön eller uppdelningen i "manligt" och "kvinnligt".

*"Så vill jag att ord som genus ska förstås och användas, som ett ord som gör att vi ser det vi inte såg tidigare. Jag vill att man tack vare det begreppet ska se hur människor formas och formar sig till Man och Kvinna. Och mer: hur dessa formeringar bildar samhällets avlagringar; ingår i kulturens, politikens, ekonomins "väggar" som bärande kolonner."*⁶⁴

Från Kvinnopolitik till Jämställdhetspolitik⁶⁵

Jag skulle nu vilja ta er som läser detta med på en liten tidsresa för att vi ska se hur jämställdhetspolitiken vuxit fram i tid och

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Hirdman 2001 Sid. 11

⁶⁵ Avsnittet är uppbyggt på den årtalsredovisning av jämställdhetens utveckling som finns i *På tal om kvinnor och män – Lathund för jämställdhet*. SCB 2000

struktur. Något som påverkar oss i vårt sätt att tänka idag. För mig är det viktigt att tänka mig in i hur jag själv är formad och jag tror att vi på detta sätt kan sätta in våra historier i de sammanhang som är viktiga för att förstå förändringens svårigheter. Jag menar att världen är större än våra egna erfarenheter av den. När jag skriver och pratar gör jag det utifrån den strukturerade verklighet som jag känner till. Det du och jag som enskilda individer gör är resultat av hur andra har gjort tidigare, något som har formerats till en norm över hur det ska göras. Vi är många som gör saker på samma sätt och denna norm är ett resultat av rådande;

- 1) produktionsförhållanden
- 2) reproduktionsförhållanden
- 3) sexualitet
- 4) ideologi.

Jag som individ kan vara kritisk mot denna norm. Jag kan agera för att förändra normen, men först när vi är många som förstår förändringens kraft, när vi är många som vill förändring, då kan normen ändras. Om vi går åt samma håll.

När jag tittar tillbaka i historien gör jag det för att komma ihåg att jag själv är en del av det samhälle som formats innan jag själv föddes. Min uppfattning är att vi lever i en struktur som våra förfäder har format. Den kultur som skapats sitter som inövade sångstycken i vår hjärna. När jag sitter och skriver detta gör jag det med ord som jag själv inte skapat. Dessa ord som är en utveckling från tidigare knyts ihop med den erfarenhet jag bär

på. Så tror jag också att det är med vårt sätt att möta varandra i den kultur vi lever i. När jag nu redogör för historien om att involvera män skulle jag kunna börja någon gång innan Bibeln skrevs. Jag anser dock att det räcker med att jag håller mig till industrialismens historia. Det är någonstans där som den demokratiska parlamentarismens form har vuxit fram. Jag vill i detta sammanhang också påpeka att jag inte är historiker och denna framställning kommer med den passusen också att bli min högst personliga tolkning av historien.

Jag själv är född 1954, vilket är exakt 90 år efter det att det infördes en lag i Sverige om att män inte längre får aga sina fruar. 1864 års regering bestod endast av män. Visserligen togs denna lag tillsammans med en massa andra lagändringar, men ändå hade kvinnorna runt dessa män lyckats få dem att förstå att det pågick ett utbrett våld mot kvinnor i vårt land, även inom hemmets väggar. När 1864 års riksdag antog denna kvinnofridslag gjorde man det säkert för att skapa ett värn för kvinnor. Det satt bara män i riksdagen på den tiden och vi kan anta att det var en stark kvinnorörelse som hade påverkat dessa mäns tänkande. Detta trots att kvinnor ännu inte ansågs vara värdiga att rösta i allmänna val. Det var visserligen inte första gången i vår historia som en kvinnofridsreform antogs. När vi tittar tillbaka i vår rättshistoria kan vi se hur man i våra gamla landskapslagar resonerar kring "kvinnofrid". Exempelvis finns begreppet med i Östgötalagen som har sitt ursprung i Birger Jarls fridslagstiftning från 1200-talet.⁶⁶ Men tidigare än 1864 sågs kvinnofridslagstift-

⁶⁶ NE band 5, sid. 270 om edsöreslagstiftningen

ningen mer som ett skydd för mannens egendom. Exempelvis sågs våldtäkt visserligen som ett allvarligt brott, *"men då i första hand för att det var ett brott mot reglerna och normerna för socialt umgänge i samhället och att det hotade ett av samhällets viktigaste institutioner, äktenskapet. Straffrättsligt skydd mot våldtäkt inom äktenskapet fick kvinnor i Sverige 1965."*⁶⁷ Samma år som jag blir 11 år.

Min pappa är född 1907 och min mamma 1914. Det var bara 43 respektive 50 år efter det att männens rätt att äga sina fruar försvann. Men båda fick uppleva hur deras fäder fortfarande ansåg det som ganska självklart att man slog både sin fru och sina barn. Fortfarande var uttrycket "Den man älskar ägar man" gångbart. Mannen var den som bestämde i familjen. Även under min uppväxt, jag kanske fortfarande, kan vi höra poliser säga att det inte är så lätt att lägga sig i privatlivets angelägenheter, när de fått en anmälan om "familjebråk". Det dröjde ända till 1982 innan lagen om allmänt åtal för misshandel infördes. En lag som innebär att när polisen fått in en anmälan måste de också utreda. Innan dess kunde kvinnan ta tillbaka sin anmälan eller inte ens anmäla brott, trots att alla visste vad hon utsatts för.

När min mamma föddes, 1914, hade kampen för kvinnors rösträtt kommit långt. 1919 hade man kommit dithän att kvinnor fick rösträtt till kommunerna och 1921 inföll så det första riksdagsval där kvinnor fick rösta till – och kunde väljas in i riksdagen. Samma år som en gift kvinna också kunde få räkna sig som myndig vid 21 års ålder. Den ogifta tillhörde fadern.

⁶⁷ Söderström 2001

Det är inte svårt att tänka sig hur det kunde vara för de första fem kvinnorna i riksdagen någonsin, när de 1922 ämnade denna manliga bastion. De hade mötts av stort motstånd av män redan innan de kom in i riksdagen. Att detta motstånd inte upphörde för att de väl kommit in i de politiska sammanhangen är nog troligt. De första politiskt aktiva kvinnorna hade naturligtvis stort behov att söka den kunskap som krävs för att vara med i de beslutande församlingarna. Kvinnorna visste med all säkerhet att detta annars skulle användas mot dem i någon politisk diskussion. Den här kunskapen var inget som männen frivilligt delade med sig av. Det var därför viktigt att kvinnorna kunde finna sammanhang där de kunde dela med sig av sina erfarenheter.

Redan innan kvinnorna kommit så långt som till valdagen fanns det nätverk för aktiva kvinnor. Kvinnor skulle nu formellt bli jämställda med män och kunde därmed också vara med och påverka samhället mer direkt än tidigare. För att skola alla dessa kvinnor och stärka dem mot det motstånd de mötte i församlingar som dominerades av män startades bl.a. Fogelsta medborgarskola. Där kunde kvinnor tillsammans öva sig i politikens konst och det manliga motståndets logik.⁶⁸ För, som Elin Wägner uttryckte det, vad var rösträtten annat än en *"... pappersreform som öppnade en dörr; ingenting skulle ske förrän man fattade mod att gå in genom dörren. Det var dags att ta itu med den politiska verkligheten, medborgarplikten, vardagslivet."*⁶⁹

Min mormor fick ingen glädje av denna kvinnokamp och röst-

⁶⁸ Eskilsson, Lena 1991

⁶⁹ Ibid.

rätt. Hon avled 1921 och min mamma och hennes fem syskon blev föräldralösa. Att deras far skulle vara den som tog hand om barnen, utan att det fanns en kvinna med, var otänkbart trots den nya giftermålsbalken som jämställde man och kvinna i föräldraskap. Mormor och morfar var skilda och tillhörde dessutom arbetarklassen. Min mor blev därför placerad på barnhem och att låta dessa barn, pojkar och flickor, bo på samma barnhem var otänkbart. Mamma blev kvar på barnhemmet i nästan 10 år och mycket skulle kunna ha hänt för jämställdheten under denna tid om inte den stora depressionen slagit till i Sverige. Är det kristider för samhället får också kvinnor stå tillbaka. De kvinnor som väl fått något arbete under kriget fick nu gå tillbaka till hemmen eller *"fick skatta sig lyckliga om de fann en pigjtjänst"*.⁷⁰

Vilket hände min mamma. Hon lyckades få en pigjtjänst hos en framgångsrik tandkrämsfabrikant i Stockholm och slapp därmed barnhemmet. Under 30-talet fortsatte så tjänster inom "pig-näringen" för min mamma samtidigt som folkhemmet började byggas.

1934, samma år som makarna Myrdal kom ut med sin bok *Kris i befolkningsfrågan*, träffades mina föräldrar och redan året efter det blev min mamma gravid. En katastrof 1935 om paret var ogifta. Det blev stora diskussioner med de sociala myndigheterna som inte kunde tänka sig att en man och en kvinna kunde leva samman med barn utan att vara gifta. Nu kunde de lösa detta med giftermål och mamma fick behålla sitt första barn.

⁷⁰ Wikander Ulla 1993 (a)

Nästa barn kom 1938 och först 1939 införs så en lag som innebär att kvinnor som är förvärvsarbetande inte ska få avskedas på grund av havandeskap, förlossning eller giftermål. Samtidigt som det andra världskriget bröt ut. Återigen blev kvinnor gångbara på männens arbetsmarknad. Men det var inte förrän 1947 som barnbidrag infördes i vårt land. För övrigt samma år som den första kvinnan tog plats i en regering och lika lön för kvinnor och män i statlig tjänst skulle införas. Och ett år efter det att LO bestämt sig för att *inte* avskaffa kvinnolönerna.⁷¹

Mina föräldrar fick sitt tredje barn 1948 och först två år efter detta kunde också min mamma bli förmyndare till dessa tre barn. Men det var först året efter det jag föddes som kvinnor kunde få ledigt från jobbet utan att familjen förlorade för mycket pengar.

Mamma började arbeta 10 dagar efter det jag föddes. Först 1955 införs en lagstadgad betald ledighet för yrkesarbetande kvinnor vid barnsbörd. Denna ledighet var då tre månader.

Fortfarande fanns tanken om familjelönesystem för den arbetande mannen. En kvinna ansågs inte vara i behov att lika hög lön som en man, det var ju ändå han som skulle försörja en familj. *"En man borde förtjäna så mycket att han kunde försörja en familj, bestående av hustru och barn. Det sades vidare att den ensamma kvinnans behov var mindre än en ensam mans; kvinnan behövde mindre mat, kunde laga den själv och dessutom spara genom att sy sina egna kläder och tvätta dem. Hon borde reda sig med lite pengar. Hushållsarbete kunde däremot inte en man utföra;*

⁷¹ Hirdman 2001 Sid. 33

han måste köpa de tjänsterna eller gifta sig".⁷² Med denna högre lön hade också mannen större kontroll över kvinnan.

Det var först samma år som jag börjar skolan, 1960, som SAF och LO beslutade sig för att genom avtal inom en femårsperiod avskaffa de särskilda kvinnolönerna.

Under 1970 talet genomfördes så ett antal reformer som hade som huvudsyfte att kvinnan skulle ha rätt till egen försörjning och därmed kunna bli ekonomisk oberoende av en annan person. 1971 infördes särbeskattningen. En skattereform som innebar att mannen och kvinna i en familj beskattades var för sig och inte tillsammans som tidigare. Man menade med denna reform att varje individ på detta sätt skulle kunna uppnå en större självständighet. Att det nu skulle bli mer lönsamt för kvinnan att arbeta.

*"Tidigare hade makar och sambor fått sin skatt beräknad på den sammanlagda inkomsten, och på grund av de progressiva skatteskalorna blev det mindre lönsamt för båda makar att arbeta, särskilt med tanke på de tillkommande kostnaderna för barnomsorg. Kvinnorna ökade sitt arbetskraftsdeltagande snabbt från att ha utgjort ungefär 60 procent 1970 till dagens arbetskraftstal på drygt 80 procent."*⁷³

På 70-talet kom också diskussionen allt mer att handla om att även män hade något att vinna på det jämställda samhället. Jämställdhetspolitiken blev en del av jämlikhetspolitiken och

⁷² Wikander 1993 (b)

⁷³ Fürst, Gunilla 1999 sid. 15

allt fler män blev intresserade av att förändra de förväntningar som fanns på den traditionella mannen. Velourmannen var på väg in i debatten och den gamla "söndagspappan" ville nu allt mer vara en del av familjen i stället för att bara ha en familj.⁷⁴ 1974 infördes föräldraförsäkringen, som var betydligt mer generös än den tidigare moderskapspenningen. Den var också ett led i att även männen skulle ta mer praktiskt ansvar för hushållsarbetet och barnen. Samma år beslutades också om en utökad utbyggnad av barnomsorgen.

Men genusordningen levde kvar trots alla dessa reformer. Jämställdhet och kvinnopolitik handlade under hela 1900-talet mycket om att män och kvinnor *är olika* och att vi måste hitta möjligheter för dessa olikheter att leva samman. Samtidigt som reformer kom för att stärka kvinnorna, skapa arbetsmöjligheter för kvinnor, skapades detta utifrån att kvinnors arbete skulle vara helt skilt från mäns. Möjligtvis kunde man tänka sig att kvinnor skulle kunna läras in i yrken som tidigare enbart innehafts av män. Men den stora arbetsmarknaden för kvinnor skulle ändå utvecklas med sådana arbeten som kvinnor alltid hade haft. *"I stor utsträckning gick kvinnor från helt oavlönat vård- och omsorgsarbete till ett delvis avlönat sådant. Arbetsmarknaden var och är starkt könssegregerad"*.⁷⁵ Att män skulle komma in i yrken som hade en modell från kvinnors arbete var inte att tänka på.

Det jag redogjort för i denna historiebeteckning har varit reformer som haft som mål att stärka kvinnors situation i samhället

⁷⁴ Holter/Aarseth; Johnsson P-G 1982, Åström 1990, Hagström 1999, Plantin 2001 m.fl.

⁷⁵ SOU 2001:57 Sid. 145

och är kanske inte vad vi direkt menar med att involvera män. Att jag valt dem i denna exposé är för att jag menar att de är viktiga för kvinnors frigörelse i relation till män. Det har också varit i relation till det samhälle som formats av män som dessa reformer har haft sin kraft. Den svenska jämställdhetspolitiken har haft som grund att varje individ, kvinna som man, ska ha möjlighet till en egen försörjning. Ingen ska behöva vara ekonomiskt beroende av en annan person. Jämställdhetspolitiken har sedan start i mitten av 1960-talet haft som inriktning att avskaffa det gamla osynliga husmorskontrakt som innebär att män ska vara försörjare för en familj och att kvinnor ska vara beroende av dessa män.

Ett kontrakt som går tillbaka till de patriarkala strukturer som under de senaste 100 åren håller på att omvandlats till vad Holter/Aarseth menar kan kallas för androgynat, via en tid av både paternat och maskulinitet. De här begreppen kan tyckas krångliga men om vi har detta i minnet när vi tittar på hur förändringen sett ut för män i patriarkatets utveckling kan vi också få en bild av att något hänt med maskuliniteten.

Men jag vill också ställa frågan om den jämställdhetspolitik vi bedrivit verkligen har varit med inriktningen på att förändra genusrelationen fullt ut? Eller är det för att vi inte haft kunskap om genussordningen som vi i backspegeln kan se det som Yvonne Hirdman påpekar om jämställdhetens paradoxer?

"När regeringen 1972 tillsatte en delegation för att skapa rättvisa mellan könen valdes ordet jämställdhet. Det togs för att hålla isär denna nya önskan om rättvisa från den gamla önskan om

*rättvisa mellan klasserna – jämlikhet. Det gick direkt genus i denna uppdelning: Jämlikhet = klass = maskulinum. Jämställdhet = kön = femininum.”*⁷⁶

⁷⁶ Hirdman Yvonne 2001 Sid. 180

Mannen

Forskning om män⁷⁷

Michael Kimmel (1996) travesterar i sin undersökning American manhood, a cultural history, det kinesiska ordstävets "the fish are the last to discover the ocean" när han påpekar att den vita heterosexuella medelklassmannen är den sista att uppfatta genusordningen. Han är fisk i genushavet. Normbäraren är den sista att upptäcka normen och den överordnade den sista att upptäcka överordningen. Det framstår som om erfarenhet av marginella och underordnade positioner tycks vara nödvändig för att se och förstå in-, över-, underordning och marginalisering. Om så är, är det närmast självklart att det är kvinnor, homosexuella och andra marginaliserade män som får "de blinda" att se manssamhället, den normativa heterosexualiteten och andra normala ordningar. (P.Folkesson)⁷⁸

Den nordiska mansforskning har sitt ursprung i den etablerade kvinnoforskningen som fanns i Norden under 1970-talet. Med

⁷⁷ Detta kapitel bygger i mycket på den kartläggning som Per Folkesson, Karlstad universitet gjort på uppdrag av Sveriges regering. Detta beslut hade sin utgångspunkt i Regeringens skrivelse 1996/1997:41 – Jämställdhetspolitiken.

⁷⁸ Per Folkesson, 2000. En kartläggning av nordisk mansforskning. Delrapport till rapporten med samma namn.

all säkerhet var den inspirerad av de feministiska krafter som då också började komma in på universiteten. I t.ex. Danmark kan man se att det var en kvinna som bjöd in ett antal manliga forskare att hålla föredrag kring maskulinitet.⁷⁹

Dessa män upplevde detta som en utmaning till att forska och debattera kring manlighetens former. Hur relaterar sig män till kvinnor, barn, familj och arbete? Den politiska debatt som fanns var ofta grundad i föreställningen om att allt är politik, inte bara arbetslivet utan också det privata, det personliga. Kvinnors underordning blev synbar genom kvinnorörelsen och med detta var det också viktigt att fundera kring män som individer, som könsvarer.

Forskningen om män har aldrig varit fristående från kvinnoforskningen. Kvinnoforskningen har uppmärksammat att män alltid varit de som lyfts fram i historien. Det är om män vi forskat utan att vi med det kan säga att vi forskat om män som kön. Det normala har utgått från mäns livsvillkor. Detta blir väldigt tydligt i den enkät som tidningen Populär Vetenskap ställde till Nationalencyklopediens artikelförfattare då uppslagsverket var närmast färdigt.⁸⁰ Man ställde där frågan om vilka personer som betytt mest för vårt sätt att tänka, handla och relatera idag. Varje artikelförfattare skulle göra en lista på 50 personer och Bra Böcker sammanställde sedan dessa svar till en gemensam lista.

På listans toppnotering kom namn som Muhammed, Jesus

⁷⁹ Nynne Koch, som också var en viktig inspiratör till den tidiga kvinnoforskningen och den som skapade Kvinno, enligt Folkesson

⁸⁰ RiR/TV 1994

Kristus och Buddha på de tre första platserna. Vi kan hitta Martin Luther på plats 12, Lenin på plats 14, Hitler på plats 25, Freud på plats 35 och så vidare. På denna lista kan man inte hitta ett kvinnligt namn. Man får gå utanför listan och först på plats 98 kan man finna en kvinna. Jean d'Arc, en kvinna som utklädd till man kunde inordna sig i striden med Jesus på sitt standar.

Man kan följa mansforskningen, genom att följa den nordiska jämställdhetsdebatten. *"Jämställdhetsprojektet växte fram i Sverige och Norden som ett tvärpolitiskt flaggskepp och kom att få stor betydelse för debatten om forskningen om män"*, skriver Per Folkesson och relaterar till en norsk undersökning om mansforskning i Norden.⁸¹ Under åttiotalet kom forskningen om mannen allt mer handla om diskussioner om metod, teori och begrepp. *"Vad är mansforskning? Vad är forskning om män i relation till forskning om kvinnor, och köns- och genusforskning?"*⁸²

Det var först i slutet av 1980- talet som mansforskningen började etableras och fortfarande finns det många kvinnor och män som forskar om män utan att kalla sig för mansforskare. Margot Bengtsson och Jonas Frykman fick 1987 i uppdrag av delegationen för jämställdhetsforskning att göra en undersökning om mannen som forskningsområde.⁸³ I denna rapport diskuterades bl.a. könsrollsbegreppet. Är det viktigt att vi håller kvar ett begrepp som kan tolkas som att det är enkelt att lära in sig på en roll? Som om

⁸¹ Holter, Lorentzen & Oftung, 1991 "Den Store Fortellingen om Likestilling"

⁸² Per Folkesson

⁸³ Bengtsson Margot & Frykman, Jonas 1987. Om maskulinitet – Mannen som forskningsprojekt

vi spelade en teater? Det finns risk med rollbegreppet att det blir allt för stor fokusering på den enskilde individen och att den maktstruktur som finns mellan kvinnor och män inte uppfattas. *"Man talar exempelvis inte om klassroller eller rasroller då utövandet av makt i dessa sociala relationer är mer uppenbara".*⁸⁴

Under 1970- och 80-talet handlade forskningen om män mycket om den enskilde mannens identitet. Hur ska man vara som man, som fader och som arbetstagare?

Genusperspektivet med sin tydliga koppling till mäns överordning är något som vuxit fram under 1990-talet. Kopplingen mellan den enskilde mannens varande i strukturerna, mannen som kön i manssamhället, har kommit att bli allt mer tydligt.

I Per Folkessons rapport blir det också tydligt att det finns vissa områden som det forskas mer på än andra när det gäller män. Fortfarande är det den politiska debatten som avspeglar forskningen inom jämställdhetsområdet när det gäller frågor kring män, föräldraskap och arbete.

*"Familj och arbete har varit högprioriterade frågor inom den nordiska välfärdspolitiken under lång tid vilket även har inneburit en relativt omfattande mansforskning inom dessa båda områden. I samtliga nordiska länder har det bedrivits forskning om faderskap och "pappaforskning" framstår som det enskilda område som står starkast i nordisk mansforskning sedan två decennier tillbaka."*⁸⁵

⁸⁴ Ibid. Sid. 25

⁸⁵ Folkesson November 2000 Sid. 212

Likaså har det forskats en del kring mäns hälsa och vad som kan ligga bakom mäns hälsoproblem och hur detta kan yttra sig i olika situationer män kan befinna sig i. Lite grann av den "eländesforskning" som också kunde ses under kvinnoforskningens begynnelse. Jag menar att det är en viktig forskning som sker kring hur män reagerar då de inte klarar att leva upp till de förväntningar som manssamhället skapar. Vad händer när männen blir marginaliserade, arbetslösa och kanske bostadslösa. Hur reagerar män på skilsmässor? Det finns idag en debatt som handlar om att män i mycket hög grad förlorar rättigheter gentemot sina barn i skilsmässotvister, vilket vi behöver veta mer om.

Den debatt som finns kring mäns våld mot kvinnor är däremot mer frånvarande inom forskningen, för att inte tala om mäns våld gentemot varandra. När det gäller våld tycks det som om forskningen inte riktigt följer det som sker i den offentliga debatten. Mäns våld mot varandra är ett problem idag, men det är i huvudsak mäns våld mot kvinnor det forskas om. Vilket naturligtvis är ett viktigt område. Men det är också viktigt att se hur män skapar maskulinitet i relation till andra män. *"Män har numera så gott som alltid kön men sällan eller aldrig någon ålder, klasstillhörighet, regionalitet eller etnisk bakgrund."*, menar Folkesson.⁸⁶

I Folkessons rapport framkommer att det finns önskemål om att våld ska prioriteras i framtida nordisk forskning om män. Lite problematiskt kan vara att denna prioritering kommer först på prioriteringsgrad åtta av elva områden. Å andra sidan kan man se att maktperspektivet och relationerna mellan könen ses som

⁸⁶ Ibid. Sid. 57

högprioriterade områden av de forskare som svarat på enkäten. I rapporten står det också när det gäller våld att det är *"Relationen mellan män – våld – makt inom ramarna för ett könsrelationellt perspektiv"* som bör prioriteras.⁸⁷

Mannen har funnits med i forskning och böcker allt sedan dess människan började teckna ner sina erfarenheter. Som kungar, rid-dare och patriarker tycks historien ha förts framåt av män. Männen har framställts som rationella, adrenalinstinna, ständigt vapenbärande *Robin Hood-* och/eller *Carl Hamilton-*typer som inget annat vill än att dominera världens strukturer. Men att prata och forska om mannen som könsvarelse, som en man, en far, en bror, en son, en älskare, med andra känslor än att vara den dominerande, är en ganska ny företeelse. Kvinnoforskningen kom igång på allvar under 1960–70-talet. Mansforskning är dock ännu i sin linda. Visserligen kan man hitta forskning om män redan på 60-talet men det vi idag räknar som mansforskning har inte mer än sådär 20 år på nacken. Trots detta finns det ganska mycket skrivet.

Per Folkesson har i sin kartläggning om nordisk mansforskning konstaterat att forskningsområdet sedan några år tillbaka tycks befinna sig i en *"explosionsfas"*.⁸⁸

Folkesson kan konstatera att *"svensk forskning om män, manligheter, fäder, pojkar etc rymmer långt över tusen titlar"*.⁸⁹ Varav 119 är avhandlingar framlagda vid svenska universitet. Tittar vi sedan inom vilka områden som denna forskning är gjord kan konstate-

⁸⁷ Ibid. Sid. 185

⁸⁸ Folkesson Per 2000

⁸⁹ Ibid. Bilaga sid. 29

ras att det i huvudsak rör sig kring forskning om faderskap. Av exempelvis samtliga *"56 psykologexamensuppsatser inom området avhandlar nästan 50 %, 27 stycken, faderskap på något sätt"*⁹⁰. Anmärkningsvärt är också att det största antalet, 60 %, av alla artiklar inom mansforskningsområdet i Norden är skrivna av kvinnor. Jag håller med Folkesson när han säger att detta kan tyda på att *"det i Norden framförallt är kvinnor som uppfattat könsrelaterade problem i sin tillvaro, kultur och samhälle, formulerat könsrelaterade frågeställningar och undersökt dem ..."*⁹¹

Vad jag kan konstatera är att det finns en hel del forskning kring just mannen i omvårdnadspositionen, men att det också finns en likartad "rädsla" att söka svaret kring mäns våld som det finns i de flesta praktiska projekt. Trots att jämställdhetsforskning och jämställdhetspolitiken i vårt land gått nära varandra har forskningen inte anammat den diskurs som finns i politiken kring mäns våld mot kvinnor. I Folkessons rapport framgår det att det idag finns många som forskar om män. I den namnförteckning som gjorts framkommer det att det i mars 1999 fanns 123 personer, varav 72 (58%) var kvinnor. Per Folkesson föreslår i sin rapport att vi kanske mer ska tala om forskning om män då begreppet mansforskning kan förstås som att det endast är män som forskar kring män.

Jag skulle vilja att forskningen framöver inriktar sig i mycket högre grad på hur vi ska komma till rätta med mäns våld. Mäns våld mot andra män och mäns våld mot kvinnor är ett viktigt

⁹⁰ Ibid. Sid. 32

⁹¹ Ibid. Sid. 53

område. Men också mäns nära relationer till andra män, så som sina bröder, sina vänner och i sina nya familjekonstellationer. Redan Bengtsson/Frykman föreslog att framtida forskning också skulle titta på den allt mer utbredda sexualiseringen av mannen och vad som händer när vi möter varandra på nya arenor. Vad sker då med homofobin och homosocialiteten? Vad händer när mannen kommer från en annan kultur, en s.k. kyskhetskultur, och in i vårt relativt jämställda samhälle. Hur gör denna man för att komma bort från sina gamla värderingar.

Men, precis som det varit tidigare, menar jag att det är viktigt att forskningen om genus, män och kvinnor, tas tillvara av de politiska krafterna. Att praktiken och teorin går hand i hand kan låta som en klyscha men den är allt för viktig för att behandlas så.

Mannen i patriarkatet⁹²

Vad menar vi när vi pratar om patriarkatet idag, år 2002? Är det något som fortfarande gäller? Är det inte bara ett ord från 70-talet som vi anser vara omodernt för den dialog vi ska föra idag?

I Nationalencyklopedin kan vi läsa följande:

"1. Familje- eller samhällssystem där den politiska och ekonomiska makten, både inom hushållet och i den offentliga sfären, innehas av äldre män, och där följaktligen varken kvinnor eller

⁹² Detta kapitel bygger i huvudsak på Holters och Aarseths teorier kring Mäns livs-sammanhang som utkom 1993. Jag vill gärna uppehålla mig kring dessa tankar då jag menar att de är intressanta för att visa på hur maskuliniteten (mansrollen) är i förändring.

Yngre män deltar i det formella beslutsfattandet. Medan det således rör sig om mans-dominans, kan graden och karaktären av kvinnoförtryck variera. Patriarkatet har varit utbrett i jordbrukande och boskapskötande kulturer världen över och är fortfarande förhärskande i stora delar av Europa, Afrika, Mellanöstern, Syd- och Östasien samt Latinamerika. 1800-tals-antropologerna J.J. Bachofen och L.H. Morgan ansåg att patriarkatet representerade ett sent stadium i människans samhällsliga utveckling och hade föregåtts av matriarkatet, medan Freud såg det som människans ursprungliga organisationsform och som upphov till ständiga generationskonflikter, vilket mest dramatiskt illustreras av Oidipusmyten. Sanningshalten i båda dessa teorier avvisas dock av modern vetenskap.

2. allmänt samhällsvetenskaplig benämning på sociala system inom vilka kvinnor är underordnade män. Patriarkatet är en djupt liggande samhällsstruktur som kan manifesteras på många sätt: män har t.ex. ofta högre lön än kvinnor för samma arbete, och arbetsdelningen i hemmet leder till att kvinnor utför obetalt arbete. Även våldtäkt, pornografi, kvinnlig prostitution o.d. kan ses som former av manligt förtryck och effekter av en patriarkalisk struktur.”⁹³

När vi pratar om patriarkat menar vi alltså i allmänhet ett samhällssystem där kvinnor är underordnade män. Männen innehar mer rikedom, makt och status än kvinnor. I de flesta

⁹³ Nationalencyklopedin Band 15 sid. 14

patriarkat är också mannen, såsom fader, familjens överhuvud. Det finns dock en del patriarkaliska samhällen där familjen är väldigt centrerad kring moderns förehavanden, där släktleden följer på moderns sida, och där fadern i hög grad är frånvarande från vår motsvarighet till kärnfamilj. Kanske kan man kalla dessa samhällen för matrilineära, vilken inte gör dem mindre patriarkala.⁹⁴ Ägandet och/eller tillgången och förvaltandet av jorden och egendomen tillhör också här mannen.⁹⁵

Historiskt sett har också yngre och fattiga män varit underordnade äldre och rikare män när det gäller innehavet av makten i samhället, vilket också är fallet även idag. I ett patriarkat är m.a.o. kön, ålder, klass och många andra förhållanden sammankopplade vilket gör att patriarkatet kanske inte, i första hand, är ett system för underordning av kvinnor. Även om det är det mest framträdande draget när vi tittar med genusglasögon på patriarkala samhällen. I ett patriarkat är det genomgående så att männen *har* mer rikedom, makt och status än kvinnorna. Inom feministisk teori och genusforskningen, och inte minst i debatten om jämställdhet, är det inte ovanligt att den historiska förändringen tolkas utifrån två "könsklasser". Kvinna och man står då i klasskillnad gentemot varandra, som om alla män står i en avgörande och enhetlig position gentemot alla kvinnor. Kanske bottenar detta i diskussion om våra skilda och kompletterande könsroller? Jag väljer att lyssna på Holter och Aarseth när de delar in patriarkatets utveckling från paternat till androgynat. I

⁹⁴ Matrilineär betyder arvsföljd i moderns släktled

⁹⁵ Kulick Don 1991

den utvecklingsprocessen blir det också tydligare hur den enskilde mannen kan förhålla sig till manssamhället. De menar att; *"Följden av att ett samhälle är patriarkalt behöver nämligen inte nödvändigtvis bli en sådan indelning, utan istället att en enda grupp innehar makten över de övriga, så att hierarkin både inom och mellan könen vidmakthålls eller förstärks"*.⁹⁶

För att visa på olika former av maktstrukturer delar Holter/Aarseth upp patriarkatet i tre olika faser, som också visar sig fungera när det gäller att analysera männen i manssamhället. Dessa tre faser kallas för "paternat", "maskulinitet" och "androgynat".⁹⁷

Var och en av dessa tre faser innehåller ett typiskt system ifråga om familj och reproduktion, ett typiskt system rörande produktion och yrkesliv och en typisk hierarki av maskuliniteter.

Moderna patriarkala systemet har också en del gemensamma huvuddrag oberoende av denna tredelning. De förmedlar allesammans ett förhållande mellan personlig makt å ena sidan och ekonomisk-politisk makt å den andra. De har alltså såväl "mikroekonomiska" som "makroekonomiska" drag. De både präglar och präglas av skillnaden mellan produktion och reproduktion, arbete riktat mot ting och arbete riktat mot människor, som i modern tid blir en mycket skarpare ekonomisk skillnad än tidigare. Patriarkatet i modern tid omvandlas i stigande grad av ekonomiska relationer som skapar både en viss form av neutralitet i förhållandena kring produktionen och en viss form av könsmässighet i förhållandena kring reproduktionen.

⁹⁶ Holter/Aarseth 1994 sid. 246

⁹⁷ Holter/Aarseth 1994 Sid. 284 f.f.

När mannen stiger ut från sin auktoritära och fostrande roll inom familjen kliver han samtidigt in i den allt mer betydelsefulla industriarbetsmarknaden, en marknad som är styrd av män, både när det gäller arbetsgivar- och arbetstagersidan. Han släpper därmed också den direkta kontrollen över barnens fostran, i synnerhet då pojkarna som tidigare följt sin far mycket tätt.

Det verkar som, om vi tittar tillbaka i historien, att förändringar i genusmönstren följer på förändringar i den patriarkala strukturen.

Rent formellt kanske vi kan säga så som Christina Carlsson-Wetterberg, att patriarkatet formellt avskaffades i och med den nya giftermålsbalken som trädde i kraft 1921.⁹⁸ Eller som Gunhild Kyle menar, att fadern kanske inte kastades av familjetronen. *"Snarare var det så att han hade suttit på en hög snurrstol som sakta skruvades ned tills han kom i jämnhöjd med den övriga familjen"*.⁹⁹ En stol som vi fortfarande försöker att snurra ner lite till.

Idag lever vi inte längre med tanken om att det är två olika kön som är de enda som kan skapa familj. Familj är inte heller något entydigt begrepp då familjekonstellationerna kan se väldigt olika ut. Denna beskrivning gäller då de mer moderna samhällen vi lever i. Fortfarande finns på vår jord människor som lever i väldigt tydliga patriarkala mönster och kulturer där den reella fadersmakten är ett faktum. I vår diskussion kring patriarkatets fortlevnad är naturligtvis dessa kulturer också påtagliga även i Sverige. I vårt land lever idag människor som rest från ett

⁹⁸ Collberg Birgitta 2001

⁹⁹ Kyle Gundhild i Hwang 2000 Sid. 183

mycket patriarkalt samhälle till vårt, på bara några timmar. En resa som för vår kultur handlar om några hundra år. Det kan också finnas samma förhållande mellan gammal och ny kultur inom samma land. Det som hänt det senaste året med Fadime och Pela, två unga kvinnor som inte fick leva längre beroende på att de ville leva som fria kvinnor, är tydliga tecken på att det finns starka paternala strukturer även i vårt land.

Patriarkatets förändring från paternat till androgynat¹⁰⁰

I och med att protestantismen kom till Sverige fick vi också en ny definition av fadersmakten. *"Protestantismen betonar äkten-skapet som den primära jordiska arenan och fliten som den främsta religiösa verksamheten"*.¹⁰¹ En paternal mansmakt där det faderliga inte bara definieras som något generationsmässigt, utan även som en del av förhållandet mellan könen. Faderns roll kunde härledas ur äktenskapets roll, som den ordning Gud önskade sig på jorden. Kvinnan fungerade som en *"underordnad partner"* i familjens egendom, även om skillnaden mellan arbetsuppgifter mellan man och kvinna inte var så stor.¹⁰² Mannen var hushållets överhuvud och han var den som stod för alla kontakter utanför hushållet. Männan innehade all bestämmande makt vad gällde

¹⁰⁰ Dessa resonemang bygger helt på den norm av heterosexualitet som råder i dagens Sverige. Diskussioner kring andra familjekonstellationer verkar i mitt tycke också ha heteronormen som utgångspunkt, vilket gör att modellen ändå är hållbar för homosexuella relationer.

¹⁰¹ Holter/Aarseth 1992 Sid. 287

¹⁰² Aarseth/Holter 1994 Sid. 286

byns förehavanden och alla övriga kontakter som krävdes i de offentliga sammanhangen.

Under kristendomen och fr.a. i det feodala samhället systematiserades och framhövdes faderns makt i högre grad gentemot de underordnade, men blev samtidigt kraftigt beskuren uppifrån. Samhället delades upp i en världslig och en kyrklig del, med kungen och påven i strid om makten på toppen, följda av hushållsoverhuvudena nedåt i hierarkin.

Tittar vi efter ordet paternalism i Nationalencyklopedin kan vi läsa följande:

*”Ett beskyddande förhållningssätt hos en överordnad mot de underordnade, grundat på att den överordnade som ersättning för vissa prestationer överför resurser till de underordnade som dessa inte själva kan skaffa sig. Förr kunde detta innebära att den överordnade (feodalherren, brukspatronen, plantageägaren) förutom en vanligtvis låg lön försåg de anställda med bostad och andra förnödenheter i utbyte mot arbete, lydnad och lojalitet. I vår tid förekommer ekonomisk paternalism främst i Latinamerika.”*¹⁰³

I paternatet var det den auktoritära fadern som stod för den ”faderliga” omsorgen.

Det var han som bestämde över allt som skedde på gården och i hushållet. *”Den rådande manlighetsformen under paternatet var mer omsorgspräglad än fallet blev längre fram. Detta är delvis orsaken till att paternal manlighet kan framstå som ett ideal även idag,*

¹⁰³ NE Band 15 Sid. 11

*i den moderna mansdebatten. Tukt, disciplin, ordning, omsorg och trygghet ingick i en enda relation”.*¹⁰⁴

Under denna tid fungerade patriarkatet genom att de män som hade mest makt och därmed mest auktoritet också befann sig i ägandets position. På gården var det husbonden som kunde bestämma vem som gjorde vad och när. För dem som inte ägde någon mark präglades genusrelationerna av mannen som den som anställdes och med detta kontrakt ingick hans kvinna och barn som en del i anställningskontraktet. Pojkarna följde sin far i arbetet och flickorna med modern i en genusfostran som tydligt följde de rådande normerna. Något annorlunda blev det för männen som senare fick anställning inom industrin. Även om lönen skulle räcka till att försörja familjen var det mannens anställning som var grunden för familjebildandet och normens reproduktion.

Enligt Holter/Aarseth är det de förindustriella patriarkala systemen som är paternala. Den auktoritet som mannen utövade var i grunden utifrån en omsorg om familj och barn. Den rådande synen var att det är endast med auktoritet man kan få barnen att förstå sitt bästa. Med detta bästa för ögonen fostrar han sina barn och sin kvinna.

I relation till husbonden på gården är också mannen underlydande och med detta livegenskap är det också husbondens och kyrkans normer som råder när det gäller hur mannen ska fostra sin familj. Det här huvudmönstret innebär att vi vanligtvis betraktar forna tiders patriarkat mer ”personligt” eller ”direkt” – till skillnad från mer strukturella och indirekta former i dagens

¹⁰⁴ Holter/Aarseth 1994 Sid. 286

samhälle. Det är i det här sammanhanget viktigt att poängtera att mycket av dessa strukturer lever kvar fortfarande. Inte bara när det gäller människor som kommer från andra kulturer som bär med sig de omoderna tankarna kring faderns och mannens uppgifter inom släkt och familj.

Med industrialismens framväxt i Europa började så reproduktionen skiljas från produktionen och det tidiga "paternatet" började vittra sönder och förändras till "*maskulinat*". Maskulinitet blev det industriella "*produktionens*" samhälle, i min tolkning det samma som det utvecklade kapitalistiska industrisamhället. Produktionen sker utanför hushållet och platsen i hierarkin beror på om mannen är ägare, direktör, tjänsteman eller arbetare. Klasssamhällets ekonomiska bas är produktion där männen befinner sig och reproduktionen som sköts av kvinnor i hemmet och sedermera i den offentliga sektorn. Familj och barn sågs från början som bihang till produktivkraften arbetare, som likställdes med mannen.

Senare blev mannen och kvinnan formellt allt mer jämlika, deras olika arbetsuppgifter uppfattades som att de kompletterar varandra. Hans lön räcker till att försörja en hel familj. Hon stannar hemma och sköter reproduktionen. I mångt och mycket anser jag att det är det samhälle mina föräldrar och jag själv vuxit upp i, Sverige mellan 1930- och 1970-talen, som skisseras när bilden om maskulinitet målas upp. Ett samhälle där det mesta av det vi kallar för produktivt arbete sker utanför hemmets sfär. Det reproduktiva arbete som tidigare gjorts inom hemmet kommer nu också att förflyttas till större enheter. Den gemensamma sektorn byggs ut och blir en del av produktionen. Kvinnorna kommer ut

från hemmen för att sköta detta, men om hon är gift endast på deltid då mannens lön ska räcka till familjeförsörjningen.

Maskulinitet är ett samhälle med en enda sfär – produktionen. Familj och skola ses endast som någon form av stöd eller service till produktionen. Under maskulinitet är samhällets offentlighet huvudsakligen producenternas offentlighet. Med diskussioner om könsroller uppfattas män och kvinnor som komplement till varandra.

Män och kvinnor blir formellt jämställda, i synnerhet under maskulinitets demokratiska fas, samtidigt som den verkliga åtskillnaden mellan de två könen på många sätt är större än tidigare.

I maskulinitet är det mödrarna som har huvudansvaret för barnets grundtrygghet och fostran. Debatten och forskningen rör sig mycket kring vad som kvalificerar mödrarna som "goda" respektive "dåliga". Fäderna kommer i regel inte in i bilden förrän efter spädbarnstiden och då som den som ska vara "*leverantörer av instrumentell och produktionsmässig kunskap*"¹⁰⁵. I Holters och Aarseths resonemang får jag ett intryck av att de menar att vi nu skulle ha ersatt maskulinitet med, vad de kallar för, androgynitet. Jag hävdar dock att maskulinitet ännu existerar även om vi har tagit några steg in i androgynitet som också är vägen ut ur patriarkatet. Detta är tydligt bl.a. när vi ser på mäns funderingar inför föräldraskap under 1990-talet.¹⁰⁶

När nu männen är borta från familjens sfär innebär det också

¹⁰⁵ Ibid. Sid. 70 Se också Åström

¹⁰⁶ Hagström 1999; Plantin 2000

att pojkarna kommer att fostras mer direkt av kvinnor, innan de kommer ut i arbetslivet.

En rädsla för hur detta kommer att leda till eventuell feminisering av pojkarna börjar uppstå bland medelklassens män och idrottsrörelser, scoutrörelse och andra organisationer startar för att lära pojkar bli män.¹⁰⁷

Det finns ännu idag många som visar en likartad oro för att pojkar som växer upp utan män i deras närhet ska feminiseras, då männen inte längre står för den direkta fostran av pojkarna. Vi kan höra tankegångar om att pojkar söker någon form av hypermaskulinitet om de bara ska få växa upp med kvinnor i sin närhet, utan några goda manliga förebilder. Hur nu detta skulle gå till? Föreställningar om att kvinnorna skulle vara ensamma med fostran av både pojkar och flickor och att detta skulle utgöra ett hot mot maskuliniteten existerade då som nu. Ett tecken på detta är utdrag ur Victor Balcks funderingar kring vad tävlingsidrotten skulle främja.¹⁰⁸

”En man skall vara rank och rakvuxen som en gran, med bröstet hvälfdt, huvudet fast och högburet, axlarna breda, musklerna hårda och nerverna starka. Han skall ega ett varmt hjerta och en fast vilja; han skall vara modig och lugn i fara och olycka; samt alltid redo att finna utvägar i nöd. Han skall ega det

¹⁰⁷ Ljungren Jens i Ekenstam m.fl.

¹⁰⁸ Viktor Balck 1844–1926 Bl.a. känd som svenska idrottens fader och kring sekelskiftet idrottsrörelsens absolut främsta, om inte enda, ideolog. (Ljungren Jens i Ekenstam m.fl.)

sanna modet att aldrig avvika från pliktens bud, om än detta skulle störta honom. Han skall tåla nöd och ansträngning, smärta hunger och törst samt köld och väta, utan att klaga. – Sådana män behövas än idag Sådana måste danas genom arbete, kamp och – idrott!” ¹⁰⁹.

Även under maskulinitet fostras barn med bestraffning som instrument då det fortfarande existerar en uppfattning om att barn är irrationella. De behövs en fast hand som fostrar dem och gränser för vad som är rätt och fel ska sättas av de vuxna, utan att den unge själv ska ha något inflytande. Svagheten är skäl för förakt och med skam och skuld som metod förväntas barnen lära sig vad som är rätt och fel. *”Straff och brutalitet var ett rationellt beteende när det riktades mot det svaga och irrationella”*.¹¹⁰

Med androgynitet skulle vi så närma oss nutiden eller kanske framtiden. Androgynitet innebär *inte* könlöshet, utan påvisar en utjämning av den genusuppdelning som varit extremt utbredd under maskulinitet. Vi vet inte hur det kommer att se ut när vi bryter tidigare könsmonster, men vi kan ana. Vi kan också själva påverka denna utveckling.

Det innebär med all säkerhet ett samhälle där båda könen utvecklar förmågor och färdigheter som det andra könet tidigare haft monopol på. I dagens senmaskulinitet visar det sig att Norden

¹⁰⁹ Ljunggren Jens i Ekenstam m.fl. 1998 Sid. 142. Citatet är hämtat av Ljunggren från
”Om kroppsövningarnas betydelse för karaktärsdanningen såsom med att höja ett
folks livskraft: Manuskript 2”, sid. 2. Balcks arkiv.

¹¹⁰ Aarseth/Holter 1994 sid. 291. Se även Juul.

tillhör de mest könssegregerade länderna i världen, med vår tydliga uppdelning i offentlig sektor som kvinnors arbetsmarknad och då fr.a. vård och omsorgsyrkena. Det finns också en kraftfull segregation när det gäller vem som tar hand om hushållsuppgifterna, vilket också ger resultat som betyder att kvinnor har mindre lön än män.¹¹¹ Kvinnor utför dessutom fortfarande mer oavlönat hemarbete än vad de hinner att förvärsaarbete.¹¹²

I androgynatet kommer vi kanske inte längre att dela upp oss i kön. Eller så kommer vi att prata om könsskillnader utan att hela tiden nedvärdera det en könet på det andras bekostnad, utan dominans och exploatering. Där kanske vi får se hur män och kvinnor deltar i samma handbolls-, fotbolls- eller ishockeylag eller i samma höjdhoppstävling utan att det är kön som avgör idrottens innehåll, utan människans prestation. Det kanske är *"... ett samhälle utan sexistisk ideologi eller sexistiska genusnormer, utan förtryckande maskulinitets- och feminitetsmyter"*, som Toril Moi uttrycker det.¹¹³

Jag skulle vilja benämna dagens Norden som en början till ett androgynat. Många män räknar sig som att vara i en familj och inte längre bara ha familj. Män och kvinnor säger sig vilja vara jämställda, ingen säger däremot. Vi bär på idén om att vi alla är ganska lika, åtminstone lika värda, men därmed inte könlösa. Vi utvecklar arbetsuppgifter som är svåra att skilja ut som manliga

¹¹¹ SOU 1998:6

¹¹² Ds 2001:57 Sid. 147

¹¹³ Moi Toril 1997

och/eller kvinnliga, som i tidigare samhällen varit avskilda för ettdera könet.

Män börjar komma in i de funktioner som tidigare ansetts vara till för kvinnor. Även män accepteras som relationsskapare. Män med barnvagn ses inte med lika misstänksamma ögon som tidigare. Det finns fortfarande uppfattningar om att könen ska vara olika, men de ska vara lika viktiga. Lika lön för lika och likvärdigt arbete blir en idé att leva upp till och som ingen är emot. Mamman och pappan ska dela på föräldraledigheten för att båda är lika viktiga för barnet.

Under den brytningstid vi nu lever i tar de enskilda männen olika vägar för att förhålla sig till den hegemoniska maskuliniteten. I Holter/Aarseths undersökning framträder ett mönster av dessa vägar som jag menar är intressant att beskriva. De visar för mig hur genusrelationen är stadd i förändring. Det är också tydligt att det inte bara är enskilda individers handlande som påverkar detta utan att det också är en kompromiss, en förhandling mellan de patriarkala strukturer som är svåra att bryta och den jämställdhetssträvan som är en aktiv politisk handling för att utveckla det demokratiska samhället.

I nedanstående fyra kategorier av maskulinitet, framtagna av Helene Aarseth, finns en tanke kring på vilka olika sätt mannen försöker att vara familj och inte bara ha familj. Samt hur männen förhåller sig till det jämställdhetsideal som finns i de nordiska länderna. De olika idealtyperna kanske också kan ses i ett historiskt kontinuum i den genusförändring som alltid pågår i en lång process. De senaste 50 årens utveckling kanske kan ses som att familjeidealiseraren är den idealbild som framträdde på

1950–60-talet när mannen skulle vara mer med familjen och rättvisemannen framträder mer under 70-talet. Brytningen med de traditionella könsrollerna framträdde då i högre utsträckning. Karriäristen och omvårdnadsmannen tycker jag är ideal som framträder mer under 90-talet och kan tolkas vara "valet" som både män och kvinnor står inför idag. Vilket bl.a. visar sig i den utredning kring barnafödandet som den svenska regeringen presenterade i oktober 2001.¹¹⁴

Familjeidealiseraren har en stark bild av familjen som en plats där man hämtar näring för att kunna genomföra sitt arbete så bra som möjligt. Familjen är något kvalitativt annorlunda och är därför också viktigt att hålla isär från arbete. Bilden av denna man är väldigt nära 50-talets ideal. Men nu vill mannen inte bara vara "söndagspappan" som kommer hem han vill också genomföra väldigt mycket med sina barn och familj.

Rättvisemannen förverkligar principen om jämlikhet och bytesjämlikhet – en princip som de flesta männen ger sitt samtycke till, men som har en tendens att förbli en princip. Kan förknippas med 70-talets brytning med den traditionella könrollsmässiga arbetsfördelningen.

Karriäristen betraktar familjen ur jobbets synvinkel. Familjen representerar dock inte avkoppling från jobbet, utan dras in i ett slags utvidgat jobbsammanhang. För honom är det viktigt att delta i hemarbetet och tillmötesgå kraven på personlig utveckling och ökad social kompetens. I viss mening kan vi säga att karriäristen överbryggar den klyfta vi ser hos familjeidealiseraren.

¹¹⁴ Ds 2001:57

Omvårdnads mannen ger familjen ett större egenvärde. Den upplevs som en alternativ grundval för identitet och tillhörighet, och inte som det andra, bortom och underordnat i jobbet.

Den kapitalistiske mannen – ett resonemang kring klass och/eller kön

I Sverige brukar vi säga att Lars Jalmert var den första mansforskaren. Jalmert fick 1980 i uppdrag av regeringens kommitté för jämställdhet att undersöka om den svenska mannen verkligen ville ha jämställdhet. Denna undersökning utgavs som en departementsskrivelse 1983 och omarbetades senare till en bok, *Den svenske mannen*.¹¹⁵ I undersökningen konstaterar Jalmert bl.a. att;

*"Pojkar inövas från tidig ålder till vissa bestämda mönster. De skall vara oberoende av andra, kunna klara sig själva. Tale-sättet "bra karl reder sig själv" ger en bra karaktäristik. I pojkar-nas (och männens) värld värderas objekt oftast som viktigare än människor. Pojkars intressen riktas oftare mot saker än mot människor. Gemenskapen med andra män uppskattas högt i männens liv liksom gemenskapen med andra pojkar betonas av pojkarna själva. Det egna könet kommer på så sätt att bli högre värderat än kvinnokönet."*¹¹⁶

Mannens förtecken i manssamhället är konkurrens och presta-

¹¹⁵ Jalmert, Lars 1984

¹¹⁶ Ibid. Sid. 31

tion. Prestationen verkar vara det mest typiska draget när det gäller arbete, sexualitet, idrott, m.m. Som jag ser det personifierar mannen kapitalismen. I och med industrialismen har mannen börjat arbeta utanför hushållet i allt högre grad. I det tidigare husbondeväldet, där också makten utgick från männen, var mannen och hans uppgifter synbara, antingen i samhällsmakten där den rike mannen bestämde över den fattige, eller i hushållet där den äldste mannen hade störst makt. Göran Therborn diskuterade i en artikel 1981 om de två olika könen skulle ha någon betydelse för att reproducera det kapitalistiska samhället. Frågan jag idag ställer mig är om kapitalismen har någon betydelse vad gäller att upprätthålla maskuliniteten, eller är det tvärtom?

*"Marknadskonkurrensens, kapitalackumulationen, klasskampens och imperialismens logik är könsneutral. Det är ett historiskt faktum att de burits upp av män. Detta har präglat männen som kön men inte gett dessa företeelser en manlig könsprägel."*¹¹⁷

Therborn föreslår i en artikel från 1981 att vi skall skilja på könsmakt och kapitalism och menar att "fallokрати" skulle vara ett bättre begrepp för den manliga dominans som är norm för vårt samhälle idag. Diskussionen kapitalism och/eller patriarkat har fortgått sedan dess och 1994 menar Anna G. Jónasdóttir att patriarkatet består, men i en annan form, nu genom hushållet och äktenskapet. Jónasdóttir säger:

¹¹⁷ Therborn Göran 1981

*"Äktenskapsinstitutionen ses som en central länk mellan staten och samhället, vilket innebär att dess betydelse eller status i min teori motsvarar privategendomens status i den marxistiska teorin."*¹¹⁸

Som jag tolkar detta skapar människor varandra och därmed könsordningen i samhället genom de processer, *"kärlekens praktiker"*, som sker inom en familj. Bl.a. kan detta vara faderns och moderns interaktion i socialisationsprocessen. Dessa familjens värderingar är också strukturerade genom det samhälles kultur familjen befinner sig i. Det är också spelet, i relationerna mellan män och kvinnor i alla våra praktiker, som upprätthåller dagens patriarkat. Som jag tolkar Jónasdóttir och Therborn så är det viktigt att hålla isär på resonemangen om kapitalism och/eller patriarkat, även om dessa hela tiden tvinnas ihop. De är båda beroende av varandra, eller har åtminstone en relation till varandra. Där Therborn vill ha en ny term för mansdominans (fallokрати) menar Jónasdóttir att vi skall diskutera teorierna relativt till varandra.

*"I en teori där könen är utgångspunkten blir klassfrågorna bara av relativ betydelse; i en teori där klasserna är utgångspunkten blir könsfrågorna endast relativa"*¹¹⁹

Varför har jag nu med detta i en rapport om mannen och jämställdheten?

Jo, jag menar att den man som är formad i dagens samhälle är

¹¹⁸ Jónasdóttir, Anna 1994

¹¹⁹ Jónasdóttir i Ganetz m.fl. 1986:161

lika mycket formad av det kapitalistiska samhället som av de kulturella traditioner som lever kvar från det gamla bondesamhället/patriarkatet. En man förväntas inte bara att prestera och konkurrera för att upprätthålla en position på arbetsmarknaden. Han förväntas också att med den positionen kunna försörja en familj även om kvinnan idag har uppnått en självständighet, som innebär att hon också kan befinna sig på arbetsmarknaden och ha en egen inkomst. Egen inkomst för båda parter kan leda till att paret också är ekonomiskt oberoende av varandra.

Denna mannens position av att ta hand om sin familj kan tyckas orealistisk i dagens samhälle. Jag menar dock att i männens tankebild är denna tanke högst realistisk. Det är också något som framkommer i flera undersökningar.¹²⁰ Något som kan vara intressant att resonera om i detta sammanhang är ändå vad som händer med denna tankebild då vissa män efter skilsmässa kan lämna sin "gamla" relation till barnen då ny familj har bildats. Men nu ska vi gå över till att resonera om individen man.

¹²⁰ Åström 1990, Holmberg 1991, Aarseth/Holter 1993, Hagström 1999 och Plantin 2000

Vad är en man?

Mannens utveckling styrs av naturlig, universell och nödvändig omständighet: att modern är hans "födelseort". Att gossen får fysisk och psykisk näring av en person som hör till motsatt kön gör hans öde mera komplicerat och mera dramatiskt än flickans. I synnerhet som man i det patriarkaliska systemet som rått i världen i tusentals år hyllat en skarp skillnad i könsroller och könsidentiteter. I det här mönstret är ett barn av hankön först allt och därpå dess motsats. Ursprungligen är han feminin, men kallas iväg från sitt första hemland till ett annat som är helt annorlunda, och till och med det förstas fiendeland. Att ryckas upp med rötterna är något som han tvingas till, men också något som han ivrigt längtar efter... (E. Badinter) ¹²¹

Om vi ska söka svaret på frågan om varför män inte engagerar sig i jämställdhetsarbete, så är det inte helt fel att också ställa frågan om vad män egentligen är för något. Är män något kvalitativt annorlunda än kvinnor eller görs vi till det?

- Är mannen endast en biologisk varelse som inte kan bli gravid och som inte kan amma sitt barn?

¹²¹ XY – Om mannens identitet sid.56. Elisabeth Baddinter 1994

- Är mannens huvudsakliga uppgift under småbarnsåren att förvärvsarbeta och därmed se till att familjen har en ekonomisk trygghet?
- Är det biologiska faktorer som gör att män tar på sig dessa uppgifter?

När vi pratar om kön är det väldigt lätt att gå till essentialistiska förklaringar. Förklaringar som har sin grund i att det skulle finnas några inneboende beståndsdelar i män och kvinnor som skiljer oss åt så avsevärt att vi också får olika funktion i vårt samhälle. Vi pratar som om vi med olika kön också måste ha olika roller i våra relationer. Mansrollen och kvinnorollen ska komplettera varandra. Inom sociobiologin hävdar man starkt att våra könsroller är biologiskt grundade, men det finns också mycket som tyder på att *"Skillnader finns obestridligen /.../ Men skillnaderna inom gruppen kvinnor och män är större än mellan dem"*.¹²²

Utifrån den genusteoretiska forskningen vill jag lyfta fram att det vi kallar kvinna och man är något som vi också konstruerar i våra sociala och kulturella sammanhang. Manlighet är inte det samma idag som det var för 100 år sedan och manlighet ser inte lika ut i olika delar av världen. Men det som är intressant är att det produceras och reproduceras en bild av maskulinitet som det tycks som om alla män måste förhålla sig till. Ja, kanske är det också så att även kvinnor måste förhålla sig till denna maskulinitet utifrån att vi alla är reproducenter av ett genussystem?

Karin Milles skriver om hur vi genom vårt språk och vårt upp-

¹²² Nils Uddenberg i Herta 99:1 och Hamberg i Läkartidningen 2000:97

trädande handlar som om vi vore män eller kvinnor.¹²³ Vi sätter en etikett på vårt handlande och gör därmed kön. Carin Holmberg skriver så här i sin avhandling om unga par som upplever sig som jämställda;

*"De sociala mekanismer jag pekat på i min analys är oftast självklara i den betydelsen att de är svåra att se. Genom att människor internaliserat dessa handlingsmönster och könsbundna tolkningar framstår de som "naturliga". Det gör dem svåra att ifrågasätta. Hon och han upplever inte med nödvändighet det nav av maktasymmetrier som vardagen cirkulerar kring. Inte desto mindre finns det sociala mekanismer i interaktionen som återskapar kvinnors underordning och mäns överordning. Det är dessa sociala mekanismer och för-givet-tagna interaktionsmönster som måste ställas i fokus och ifrågasättas i såväl politisk handling som i daglig praxis om kvinnor ska kunna använda sig av den formella frihet och jämställdhet som de har i Sverige idag."*¹²⁴

Under sin allra första period i livet har ett litet barn, i de allra flesta fall, sin allra närmaste relation till en kvinna. Modern är den som kommer att tillfredsställa alla barnets primära behov. Genom denna omvårdnad grundläggs också den första tryggheten till en annan människa. Mamman blir därmed också barnets första identifikationsobjekt.¹²⁵ Magne Raundalen brukar prata

¹²³ KvT 2:99 sid. 60-67

¹²⁴ Carin Holmberg Det kallas kärlek sid. 199.

¹²⁵ Den som medvetet eller omedvetet, genom sitt handlande, överför familjens och samhällets normer till den nya individen.

om att det nya barnet föds in till ett system som han eller hon sedan bara behöver härma för att veta hur han/hon ska vara som människa.¹²⁶ Han brukar uttrycka det så fint som att vi som små barn föds till att vara forskare. Det här är förvisso inte några nya tankegångar, det känns som att vi alltid resonerat kring frågan om hur vi skapar vårt medvetande. Demokritos, som levde någon gång på 400-talet före Kristus resonerade kring detta liksom John Locke på 1600-talet. Deras resonemang handlade om att *"Världen uppstår i mötet mellan oss själva och yttrevärlden. Det ger åt subjektet en mycket aktiv roll, vi är inte bara passiva mottagare av intryck, vi tolkar, omsätter och skapar"*.¹²⁷ John Locke menade att vi kommer till världen som tomma böcker, Tabula Rasa, som sedan människorna i vår omvärld kommer att fylla. Tabula Rasa är ett begrepp som härstammar från Lockes funderingar kring hur vi blir människor i relation till andra människor, hur vi delges kunskap i ett samhällssystem. Pierre Bourdieu menar att vi skapar vår tillvaro ungefär på samma sätt när han pratar om att vi inkorporerar vårt habitus i våra kroppar.¹²⁸ Vårt habitus är det som bestämmer hur vi *"handlar, tänker, uppfattar och värderar i sociala sammanhang"* och *"som finns nedlagt i våra kroppar"*.¹²⁹ Alla dessa funderingar har sin utgångspunkt i det att människan är en tänkande varelse som kan reflektera kring de

¹²⁶ Barnspsykolog från Norge som också arbetat mycket med krigsdrabbade barn i UNICEFS regi

¹²⁷ Ambjörnsson 1998 Sid. 88

¹²⁸ Fransk sociolog

¹²⁹ Broady 1991

sammanhang vi befinner oss i. Detta startar så fort vi kommer ut ur vår mamma.

Enligt den amerikanska socialpsykologen Nancy Chodorow fostrar mamman sin son utifrån *hennes* syn på maskulinitet, vilket är detsamma som en olikhet med henne själv.¹³⁰ Pojken kommer därmed att bilda sin maskulinitet utifrån att inte vara som mamman/kvinnan. Pojken kommer att söka sin maskulinitet utifrån de omgivande manliga förebilder han kan tänkas finna. Fadern kommer kanske först bland dem och därmed också faderns föreställningar kring maskulinitet. Massmedia kanaliserar ständigt ut olika former av maskulinitet och detsamma kan vi se inom reklamen för bl.a. leksaker och kläder. Genom dessa intryck kommer så pojken att få bilder kring vad som förväntas av en pojke och sedermera en man. Här får vi klart för oss vilken position mannen ska ha i samhället att han gör annat än det kvinnor brukar göra och att han har mer makt och mer lön för detta. Det är detta som R.W. Connell kallar den hegemoniska maskuliniteten.¹³¹

Inom barnomsorgen, vården och skolan är det i huvudsak kvinnor som arbetar idag.¹³² Motsatsobjektifieringen blir därmed en utdragen process som involverar de kulturella uppfattningar kring maskulinitet vi alla bär på. Mannen som familjens omvårdare har kanske funnits i tidigare samhällen. Kanske finns den

¹³⁰ Chodorow 1988

¹³¹ Connell 1995

¹³² Enligt SCB's lilla lathund om jämställdhet är 3% av alla förskollärare män, 6% av alla barnskötare och 8% av alla sjuksköterskor män.

fortfarande i en del kulturer? Men i ett samhälle där fadersgestalten inte är så närvarande i de vardagliga göromålen kan han inte vara en förebild i annat än just i att vara frånvarande. Den manliga autonomin kan därmed bekräftas och föras vidare.

*”För att känna sig riktigt manlig måste en pojke skilja sig från andra i en utsträckning som inte är nödvändig för en flicka – han måste kategorisera sig som en särskild individ.”*¹³³

Chodorow menar att den separationsprocess som uppstår när pojken upptäcker sitt beroende av modern, samtidigt som hon driver processen som utvecklar pojkens könsidentitet, leder till att pojken måste förneka sitt beroende, bundenheten och identifikationen till det feminina. Pojkens identifikation till maskulinitet blir därmed en mer medveten process än när flickor tillägnar sig sin feminina identitet.¹³⁴

Den svenska psykiatern Johan Cullberg tänker kring Chodorows teorier med att pojkar i sin tidiga utveckling behöver både manliga och kvinnliga förebilder, för att inte denna separationsprocess ska bli så utdragen och smärtsam. Han menar att vi behöver ha tillgång till både det manliga och det kvinnliga inom oss för att frigörelseprocessen ska lyckas. Ett särarttänkande som kanske bottnar i Jungs anima/animusterori.

Nu tycker jag man kan ifrågasätta om det i oss finns någon inneboende manlig eller kvinnlig identitet som bara kan plockas

¹³³ Chodorow, Nancy 1988 Sid. 222

¹³⁴ Ibid. Sid. 144/224

upp om vi samtidigt pratar om att vi skapas i ett socialt sammanhang. Jag menar att vi skapas i en kulturell process där det inte är "manligt" att visa sorg och där längtan efter närhet och rädslan för att kränkas hela tiden måste förnekas. I detta finns det risk för att detta förnekelsebehov kan utvecklas till aggressivitet och/eller antagonism mot det feminina. Vilket i sin tur kan leda till vad Johan Cullberg kallar "*mannens inre hinder för jämställdhet*".¹³⁵

Vad är då manlig identitet eller ska vi kalla det maskulinitet? Återigen tar vi oss till Nationalencyklopedin för att se hur det bör definieras i vårt språk, i vårt kulturella sammanhang. Det visar sig då att det i originalutgåvan inte ens finns ett sådant ord. Jag hittar dock ordet maskulinum som menas vara en "*grammatisk term för ett genus som kontrasterar åtminstone mot femininum*".¹³⁶ Här blir genusordningen oerhört tydlig då begreppet "*åtminstone*" finns med för att förklara att maskulinum behöver en motsats, en åtskillnad. Vi får också en förklaring till att ordet kan finnas med för att "*beteckna varelser av manligt kön som svenskans pronomen han*".¹³⁷

När jag sedan går vidare till NE's supplement som tryckts sex år senare får jag se att det nu finns ett ord som "maskulinisering".¹³⁸ Ett ord vars första innebörd är "*defeminisering*", vilket

¹³⁵ Ekman Daniel 1992 Sid. 30- 33 där han sammanfattar kring Cullbergs resonemang från Arbetsgruppen om mansrollens seminarium Om man hade känslor 1984

¹³⁶ NE band 13 Sid. 128

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Band 13 trycktes 1994 och supplementet år 2000

står för en "kvantitativ ökning av andelen män inom ett verksamhetsområde".¹³⁹ Fortfarande hittar jag inte ordet maskulinitet i NE och tar mig därför vidare till datorversionen. Här kommer det verkligen att hända saker som hjälper oss att förklara maskuliniteten i genussystemet. På ordet maskulin får jag fram att det är ett ordled "som har utpräglat manliga egenskaper enl. traditionella ideal (eviril): En kraftigt byggd, ~ typ".¹⁴⁰ Här blir jag missnöjsam och letar fram vad som menas med viril. Något mindre förvånad hittar jag så att viril ska betyda "manligt kraftfull särsk. i sexuellt avseende (e maskulin) en ovanligt ~ man; han är ~ för sin ålder".¹⁴¹ Det är ju, som Yvonne Hirdman så ofta påpekar, med banaliteterna vi reproducerar vårt genussystem, men hur språket är uppbyggt är långt från banalt.

Men om vi ska vara lite "banala" så är det roligt att går vidare och se vad ordet "viril" egentligen kommer ifrån. Det finns en förklaring kring historiken som säger att svenskan har haft detta ord sedan 1861 och att det kommer från det latinska ordet virilis. Här kopplar NE till ordet "vir" som betyder *man*, sedan vill de att vi ska jämföra med ordet värld. Så gör jag och kommer då fram till att viril är besläktad med värld och att världen är den "... helhet som utgörs av alla företeelser som existerar, de (konkreta eller abstrakta) förhållanden som gäller dem emellan som de lagar

¹³⁹ NE Supplementband II Sid. 522

¹⁴⁰ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=0240444
Nationalencyklopedin 2002-01-22

¹⁴¹ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=0392233
Nationalencyklopedin 2002-01-22

som styr dem dvs. sammanfattningen av hela den omgivande verkligheten.”¹⁴² Inte kan vi kalla detta för banalt? Här kan det finnas en kraftfull implikation på varför det män förväntas göra också är norm för vad som är det rätta. Jag menar att ”förväntan” är ett ord som är väldigt viktigt i sammanhang där vi resonerar kring genusformationer.

Vi förväntar oss att män och kvinnor ska göra olika saker, just för att de är män och/eller kvinnor. När vi funderar kring ordet maskulinitet får vi alltså in en hel del betydelser som är viktiga i detta sammanhang. Maskulinitet skulle kort och gott kunna förklaras som manlig identitet. Men då ska vi också ha klart för oss att det i de manliga identiteterna finns en hel del avlagringar från historien och de olika kulturer vi kommer från.

Maskulinitet är ... ” *något som formas inom den manliga individen i förhållande till allt som finns utanför honom. Dessa begrepp låter också förstå att olika män utvecklar, utformar och tillägnar sig olika manliga identiteter, vitt skilda maskuliniteter. Det finns givetvis också likheter mellan maskuliniteter eftersom män delar en mängd upplevelser, erfarenheter och förutsättningar just i egenskap av att de är män*”.¹⁴³

Biologiskt kan vi se skillnader på våra kön. Kvinnan har livmoder, äggstockar och bröst, vilket ger henne möjligheten att vara gravid och att föda barn. Men det finns också kvinnor som inte har denna förmåga. Mannen har spermieproduktion och penis,

¹⁴² http://www.ne.se/jsp/search/article.sjp?i_art_id=0396300

Nationalencyklopedin 2002-01-22

¹⁴³ Ekman, Daniel 1995 Sid. 134

vilket inte alltid leder till att han kan producera barn. Dessa biologiska olikheter kan ge kvinnan och mannen möjlighet att tillsammans sätta igång en ny människas biologiska livsprocess. Idag har vi utvecklat teknik som innebär att mannen och kvinnan inte behöver göra detta tillsammans, ens vid samma tillfälle, men grunden för ett nytt liv är ägg och spermie. Det betyder inte att kvinnan måste vara bäst på att ta hand om barnet.

Denna nya individ som nio månader efter befruktningstillfället kommer till världen kan vara av manligt kön. Men för att förklara maskulinitet, manlig identitet, räcker inte detta. Att födas som pojke innebär att man kommer att tillägna sig en manlighetsfostran, och hur barnets identitet kommer att se ut när han blir vuxen är inte självklart i födelseögonblicket. En man på Nya Guinea är inte detsamma som en man i Fagerhult i Sverige.¹⁴⁴ Vi kan i boken *Populärmusik från Vittula* följa en ung mans uppväxt i Tornedalen där han utvecklar en viss typ av maskulinitet, där tankar om hur kön bildas ser helt annorlunda ut än om han vore uppvuxen i Stockholm.¹⁴⁵ Denna tillhörighet till olika delkulturer innebär också olika syn på vad som ska vara maskulint beteende.

¹⁴⁴ Kulick Don 1991 Sid. 60 f.f. där Kulick beskriver en kultur där unga pojkar genom ett ritualiserat boende tillsammans med andra män skapas till män. I Guillou m.fl. 1991 finns en skildring från ett mansläger arrangerat av RFSU där män funderar kring sin maskulinitet. Jag menar att detta är olika exempel på hur vi i olika kulturer försöker skapa maskulinitet. Att vi också skapar detta utifrån olika förväntningar som byggs upp i olika kulturer och framförallt olika sammanhang. Genusmönstret överskuggar allt.

¹⁴⁵ Niemi Mikael 2000

Den mänskliga kulturen hänger samman med att språket, och de symboler som finns i vårt dagliga handlande, formar medvetenheten för den enskilde individen och vice versa. Utan att ha allt för stor kunskap i språkhistoria kan dock sägas att när det gäller språket, ställs höga krav på mannen. Mannen som norm är påtaglig. I både det engelska och det franska språket, har ordet "man" också samma betydelse som ordet "människa". I det svenska språket använder vi också ordet man för att beteckna "det normala" såsom t.ex. *man* brukar göra så, *man* ska inte... o.s.v. Där har man dock en åtskillnad i engelskans *one*.

Vårt handlande är väldigt beroende av vårt språk. Ett språk som är uppbyggt av tankebilder och symboler. Vi behöver inte varje gång vi pratar om att tända ljuset i taket, fundera över om det är ett stearinljus eller en elektrisk lampa vi skall tända. Vi vet också hur strömmen kommer dit och vi vet väldigt mycket som har med denna lampa att göra. Likadant är det med begreppen kvinna och man. I dessa ord finns också bilder om hur en man respektive en kvinna skall vara. Vi har byggt upp olika tankebilder kring detta. Olika beroende på vilka erfarenheter vi har, vilken kultur vi är uppvuxen i o.s.v. Dessa tankebilder är inte "bara" skapade intellektuellt utan också i hög grad känslomässigt. Kring de flesta begrepp vi använder finns olika känslor som ligger till grund för hur vi tolkar det vi hör eller läser. Eller med andra ord, en levande kultur är ett "öppet system", en vidsträckt samling av små delar, där vardera del endast har en mening i förhållande till de övriga delarna, och i en helhet. Exempel på detta skulle kunna vara samhällets arbetsdelning. Där samhällets medlemmar, människorna, utför olika arbetsuppgifter för att samhällets

skall fungera. De olika yrkena har olika lång upplärningstid och i de flesta samhällen är arbetet också uppdelat mellan män och kvinnor, vem som gör vad.

Tittar vi en synonymordbok efter begreppen man och kvinna får vi en väldigt bra bild över hur språket reproducerar vårt genusmönster. Det blir oerhört tydligt hur orden fungerar för att skapa tillhörighet mellan kvinna och man, men också den betydelsefulla dikotomin i genusordningen, mannen som norm för människa, person individ. Eller som Yvonne Hirdman säger "...*kanske ännu mer invävt: mannen som norm det är jag.*"¹⁴⁶

Följande exempel är från Stora Synonymordboken från 1989, men några av orden finns också med i Tesaurus, som är en synonymordbok i datorns Word-program:

Kvinna

Betydelser: *Synonymer:*
honnön femininum; kvinnfolk; fruntimmer; kvinnfolk;
 kvinnsperson; kvinns; kjoityg; flicka; jungfru;
 husmor; husfru; maka; fru; matrona; gumma;
 käring; dam; lady; och donna

Man

Betydelser: *Synonymer:*
mansperson manfolk, karl, herre, maskulinum, Adam,
 skapelsens herre, karlslok

¹⁴⁶ Hirdman Genus – om det stabilas förändring 2001

make	äkta man, äkta hälft, gemål, kontrahent, äktenskapspartner
manskap	arbetare, följe, mannar, trupp, styrka,
människa	person, individ
folk	de, någon, en, somliga, jag, en annan ¹⁴⁷

När jag nu tittar i synonymordboken som finns i denna dator kan jag konstatera att make också ger synonymer som livsledsagare och livskamrat. Gör jag samma experiment på ordet maka får jag endast ord som hustru och gemål. Vad ställer detta för förväntan på en make? Dessa tankebilder är inte "bara" skapade intellektuellt utan också i hög grad känslomässigt eftersom olika känslor ligger som grund för hur vi tolkar det vi hör eller läser.

Vi föds till människor men formas till män och kvinnor med olika funktioner och positioner i samhället och tillägnar oss därmed olika språk. Inte bara beroende på i vilken kultur vi växer upp, utan också beroende på normer som finns i de olika delkulturer våra närmaste råkar befinna sig i. Med delkulturer menar jag då t.ex. klasstillhörighet, landsbygdsbo eller stadsbo, regions-tillhörighet, etnicitet etc.¹⁴⁸

"Allmänt vedertagna och därigenom normerande sätt att tänka, tala och diskutera, gör någonting med "verkligheten", med männis-

¹⁴⁷ Stora synonymordboken 1989

¹⁴⁸ Enligt NE band 4, sid. 487 kan man förklara ordet delkultur med synonymen subkultur, vilket innebär vissa normer, övertygelser och beteenden som delvis avviker från den dominerande, ofta nationella, kulturen.

*kor och kroppar. Hur en person benämns, t ex som homosexuell, har betydelse för dennes fysiska existens".*¹⁴⁹

Hegemonisk maskulinitet¹⁵⁰

Att vara homosexuell eller att ha ett handlingsmönster som upplevs vara "omanligt" kopplas ofta ihop med någon form av feminisering av maskuliniteten. Att inte vara så som den stereotyp av man som upplevs vara den normale mannen, är att vara mer lik en kvinna. Att vara så som en kvinna tycks vara mannens största problem. Redan när pojkarna är små kan vi få höra uttryck som "att han spelar som en kärring" eller att han är som en tjej. Här använda som något mycket nedlåtande kring en pojke som inte räcker till det vi förväntar oss av pojkar. Pojkar och män som inte lever upp till förväntningen på vad en man ska vara kommer allra längst ner i maskulinitetens hierarki. Frågan kanske bara är den att urskilja vilket som är allra lägst, den homosexuelle som är den mest iögonfallande eller mammas gosse, mesen, ynkryggen eller han som spelar som en kärring? Alla tillhör de dock det som Connell benämner som underordnade maskuliniteter.

R W Connell menar att det inte bara pågår en kamp mellan män och kvinnor i genusrelationen utan att det också existerar en hierarki mellan olika maskuliniteter inom genussystemet. En hierarki där den vite, heterosexuelle mannen från övre medelklass utgör någon form av ledande position i vår kultur. Connell

¹⁴⁹ Nilsson Bo 1999 Sid. 33

¹⁵⁰ Det här kapitlet har sin teoretiska bas hos Connell 1999 Sidorna 95 – 111

kallar denna dominerande maskulinitetsstereotyp för *hegemonisk maskulinitet*. Det är den form av maskulinitet som vi alla på olika sätt måste förhålla oss till, kvinnor såväl som män. I den ligger föreställningar och myter kring vad som förväntas av en man. Det handlar om genusrelationen och det handlar om att vi förväntar oss att en man ska ha andra egenskaper än en kvinna, att mannen ska klara något mer.

*"... hegemoni skapas om det finns ett samband mellan kulturella ideal och institutionell makt, kollektiv om än inte individuell. De högsta nivåerna inom näringslivet, militären och staten erbjuder en tämligen övertygande kollektiv bild av maskulinitet. En maskulinitet som fortfarande inte är hotad av feministiska kvinnor och oliktankande män. Det är det framgångrika hävdandet av auktoritet snarare än direkt våld som är hegemonins kännetecken. (Även om våldet ofta underbygger och stödjer auktoriteten.)"*¹⁵¹

Den här idealbilden av maskulinitet sköljer över oss från massmedia, populärkultur, reklam och på många andra sätt. Det blir en bild som alla män på något sätt måste förhålla sig till och ofta också ta avstånd ifrån. Jag menar att det också är en bild som kvinnor måste förhålla sig till då vi alla är medskapare av ett genussystem.

Nu är det, som tur är, som så att de flesta män inte når upp till detta ideal av maskulinitet. De kanske inte ens vill uppnå den. Men på något sätt verkar det som att det är väldigt många män

¹⁵¹ Connell 1999 Sid. 101

som ändå kan tillskansa sig fördelar av det patriarkala system som denna maskulinitet är en garant för. Jag menar att den hegemoniska maskuliniteten är jämförbar med Hirdmans resonemang om den manliga normens primat. Majoriteten av män drar nämligen fördelar av det system där män räknas som norm för det rätta. Connell menar att de män som drar dessa fördelar inte kommer att protestera speciellt mycket mot den hegemoniska maskuliniteten. Varför skulle de protestera när deras överordning kvarstår, t.ex. genom att han fortsätter att arbeta då han just blivit nybliven förälder. Han går vidare i karriären och fortsätter att se till att han har högre lön än kvinnan han lever med. De flesta män behöver inte uttrycka sin auktoritet med våld, de respekterar sina kvinnor som tar allt ansvar för barn och hushåll under denna period. De känner att kvinnorna också är ganska nöjda med sin situation så varför ska de kräva att normen ska ändras? Den maskulinitet dessa män företräder kallar Connell för *delaktig maskulinitet*.

Mina erfarenheter av alla dialoger jag haft med män är att de flesta män känner igen sig ganska väl i den här bilden. De flesta håller dock inte med om att de bara befinner sig i en position där de kan välja fritt om de vill tillhöra den delaktiga maskuliniteten. De känner inte den direkta maktpositionen. Vad de däremot känner av är att genussystemet formar alla dessa förväntningar på både män och kvinnor. Det pågår en ständig förhandling mellan de ekonomiska konsekvenserna det innebär om den som har mest lön inte går till jobbet och de förväntningar som finns på honom på arbetet. Samt de förväntningar, och önskningar, som också ligger i luften kring att vara en man som tillbringar mer tid

med sina barn och på ett mer kvalitativt annorlunda sätt än tidigare generationers män. De pendlar mellan en delaktig och en förhandlande maskulinitet.

Socialpsykologen Thomas Johansson har beskrivit detta på ett sätt som jag känner igen väldigt tydligt bland män jag möter. Johansson menar att vi inte kan prata om manlighetens kris i ett läge när maskuliniteten ständigt är i förskjutning. Däremot så finns det olika förhållningssätt gentemot denna genusförskjutning som olika män intar. Ett förhållningssätt är *den konservativa versionen*, som närmast är att jämföra med någon slags motreaktion mot feministisk utveckling. En rädsla för det samhälle som kan uppstå om kvinnliga värderingar får allt för stort genomslag. Det är här vi kan hitta uppfattningar som att pojkar bara kan fostras till män av män och att det är näst intill farligt att det finns så många kvinnor inom barnomsorgen. Tankar som verkar komma från myttopoeten Robert Bly med sina funderingar kring att söka den inre manligheten via gamla myter och böcker och funderingar kring vad som händer om Tarzan växer upp i en damdjungel.¹⁵²

På den andra ytterkanten i denna förhandling finns *den radikala versionen*. Här finns de män som förstätt och antagit en reflexiv process inför den kunskap som vuxit fram genom den feministiska rörelsen. Man söker en ny typ av maskulinitet som innebär att man också söker det jämställda samhället. Här finns ingen som helst längtan tillbaka till någon ursprunglig maskulinitet, snarare är man helt övertygad om att det som ska sökas är någon form av androgynitet.

¹⁵² Bly 1991, 1996

Och så den stora massan, det som Johansson benämner som *den tysta versionen*. Här finns alla de män som tillsammans med kvinnorna ständigt är med och omförhandlar könskontraktet. Här funderar man inte så mycket kring hegemonisk maskulinitet eller radikal utveckling. Det är de här männen som Lars Jalmert mötte 1982 och som fick beteckningen i-princip-män. De är för jämställdhet, de rör sig på ett fält där de närmar sig den jämställda relationen. De tar sina pappamånader och tycker det är väldigt trevligt men de ifrågasätter inte så mycket i genussystemet. De befinner sig ständigt i en kompromissituation. Johansson föreslår att vi i stället för i-princip-man ska resonera om "kompromissmanligheten". Johanssons egna ord beskriver detta bäst:

*"Konstruktionen av dagens manlighet präglas av motstridigheter. Många män vill stanna hemma hos sina barn och leva jämlika relationer med de kvinnor de delar sina liv med. Samtidigt är fortfarande stora delar av den manliga identiteten starkt förankrad i arbetsfären och de former och kompetenser som utformas inom denna sfär./... /De försöker sammanfoga de impulser och de önskningar som härrör från den grundläggande socialisationen till man, som fortfarande är relativt traditionell, med de krav på flexibilitet och förändring som ställs på dagens manlighet".*¹⁵³

¹⁵³ Johansson 2000

Homosocialitet

Homosocialitet är ett fenomen som jag menar existerar mellan män och som vi också ser till att reproducera. Egentligen har ordet sitt ursprung i tanken om att det ena könet är kraftigt över-representerat *"i en viss social miljö"* och enligt nationalencyklopedin är begreppets historia inte äldre än sedan 1990.¹⁵⁴ Inom forskningen har dock begreppet funnits sedan lång tid tillbaka där det beskriver hur män relaterar sig själva i relation till andra män. Sociologen Gerd Lindgren har i sina arbeten funderat mycket kring den manliga homosocialiteten. Hennes utgångspunkt är att *"män inte drivs av en längtan efter att utöva makt över kvinnor utan att detta bara är följderna av deras inbördes kamp om den makt och de positioner de historiskt har tillskansat sig"*.¹⁵⁵

Tittar vi närmare på den forskning som finns om män framträder en bild av hur män ofta dras till varandra, att vi härmar varandra och skapar vår identitet genom andra män.¹⁵⁶ Kvinnor kan vara intressanta för män, men inte på samma sätt som andra män. Kvinnor finns där som mödrar, fruar, sambos, vänner, stödpersoner och som objekt. Män söker sin like och hittar den oftast hos andra män. I den manliga homosocialiteten utvecklas någon form av senior/juniorship. En hierarkins spelplats där kar-

¹⁵⁴ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=0869222

Nationalencyklopedin 2002-03-02

¹⁵⁵ Lindgren KvT 1996:1

¹⁵⁶ De två antologierna *Rädd att falla* 1998 och *Sprickor i fasaden* 2001 är bra introduktioner i mansforskningen där det också ges olika exempel på i vilka sammanhang maskuliniteten skapas

riärmöjligheten ökar för den yngre (underordnade) mannen om han speglar sig i ledaren. Där också genusmönstren upprätthålls i det att en mannen inte ska göra så som en kvinna brukar göra.

Homosocialiteten övas upp tidigt i pojkars lek med varandra. Att prata om tjejbaciller och leka "Herre på täppan" att hela tiden spegla sig i andra pojkar och män, där en viktig barriär är att inte vara så som tjejer/kvinnor, är delar i denna reproduktion. Denna relation mellan pojkar och män är något som är återkommande i forskningen och i olika sammanhang där det resoneras kring män och jämställdhet. Holter/Aarseth resonerar kring mäns relationer till varandra i sin strävan att närma sig de kvinnliga sysslorna och Lizzie Åström resonerar kring mäns jobborientering, där männen söker sig utanför hushållet för att upprätthålla sin maskulina identitet. Det finns många arenor för denna del i genusformationen, men för mig finns det två som är mer tydliga än andra.

Den ena är att de flesta pojkar måste någon gång ganska tidigt bestämma sig för om de vill vara med i något idrottssammanhang. I de tidigaste åren handlar idrottsskola mest om lek. Pojkar och flickor kan idrotta tillsammans, men någonstans vid samma tillfälle som grundskolan startar kommer också tankarna om uppdelning mellan könen. Alla idrottsförbund är väldigt klara över jämställdhetsarbete och det finns många satsningar för att öka jämställdheten inom idrotten. Men det handlar då om representation av kvinnor och män och det handlar om hur resurserna fördelas mellan idrott för flickor/kvinnor och idrott för pojkar/män. Fortfarande, år 2002, är det väldigt tydligt att normen för idrottandet är en kvarleva från den tid då endast poj-

kar och män idrottade. Det kvinnor gör anses vara en annorlunda idrott än den som män genomför. Det kan diskuteras fördelar och nackdelar med detta, vilket jag inte ska göra i den här rapporten.

Det jag däremot vill resonera om här, är att idrottsrörelsen är en viktig plats för de flesta ungdomar i vårt land. Inom idrottsrörelsen skulle det kunna finnas många tillfällen där pojkar och flickor kan ges möjlighet att resonera kring hur vi relaterar till varandra som just pojkar och flickor. När jag befinner mig på sidan av en idrottsplan är det inte ovanligt att få höra att pojkar som inte gjort tillräckligt bra ifrån sig har spelat som "kärringar". Inom idrotten lär sig pojkar att vara underordnade i hierarkier. Att vara disciplinerade på plan och lyda ledaren är för många ett måste. Och att kunna tackla till en motspelare så att skada uppstår är också något som övas in. "Det ska göra ont" är inte ett helt ovanligt uttryck inom många idrotter. Att ta stryk och inte visa sig sårbar kan nästan bli en dygd. Den fysiska träningen kan många gånger liknas vid amerikansk militärutbildning. När jag tittar på detta kan jag se begrepp och känslouttryck som är direkt kopplade till den hegemoniska maskuliniteten.¹⁵⁷

En annan plats där det fortfarande strömmar genom en hel del män är vid mönstringen och när den unge mannen gör sin militärtjänstgöring.¹⁵⁸ Fortfarande lever det kvar en hel del maskulint gruppträck att detta ska göra pojkar till män. Men vad är

¹⁵⁷ Se tidigare citat av Victor Balck

¹⁵⁸ Militärtjänstgöring är idag något som också kvinnor kan välja att göra, men mönstringsplikten är fortfarande endast för män.

det för män vi vill ha? Redan idégruppen för mansrollen tog upp värnplikten som ett mycket passande tillfälle för män att resonera kring jämställdhet och maskulinitet.¹⁵⁹

Jag funderar kring om homosocialitet mellan män också ligger till grund för en del av de nätverk som nu håller på att skapas bland män. Dessa nätverk kan vara män inom vården, män i barnomsorg och skola. Det kan vara organisationer som Manliga Nätverket och Manjourer som har till syfte att organisera män. En del handlar om män i kris, så som mansjourerna. Dessa har som ambition att vara kamratstödjare för andra män. Män som av olika anledningar har hamnat i krissituationer av olika slag. Det kan vara när man inte vet hur man ska bemästra en konfliktsituation i familjen eller som stort stöd för en man när han befinner sig i en skilsmässoprocess.¹⁶⁰

Manliga nätverket är en organisation som vill organisera män i arbetet för ett jämställt samhälle, *"för mänskliga förväntningar på pojkar och män, mot mäns våld och övergrepp"*.¹⁶¹ Det finns manliga nätverk inom barnomsorgen som ofta har startats av män med yrken inom barnomsorgen, när det på olika håll har uppdragats att det finns pedofiler inom yrket. Män som arbetar inom förskolan har funnit det viktigt att möta andra män för att i grupp kunna resonera kring vad som hänt och för att kunna stärka sig inför de frågor dessa män ofta utsätts för.¹⁶²

¹⁵⁹ Arb.dep. 1985 Sid. 54

¹⁶⁰ www.mansjouren.org

¹⁶¹ www.man-net.nu

¹⁶² www.tjelvar.org/mib

I de nätverk som skapas för att engagera fler män till skolan är det inte lika tydligt att det handlar om att dessa män ska finnas där för att stärka en maskulinitet som saknas, eller om det är för att vara en del i förändringen mot en mer jämställd maskulinitet.

Grunden för de nätverk som finns har mer varit ett led i den övriga rekryteringen av lärarstuderande som pågår. Ofta har dessa projekt vuxit fram utifrån och tillsammans med arbetsförmedlingars s.k. brytprojekt.¹⁶³

Det finns också en stor verksamhet för unga män som går under namnet Brobyggarna som har en grundtanke om att det för många unga män fattas bra manliga förebilder.¹⁶⁴ Brobyggarna startade 1994 på Fryshuset i Stockholm men finns numera i flera städer.¹⁶⁵ Det som kännetecknar Brobyggarnas verksamhet är att man gör aktiviteter som innehåller *"allt från typiskt manliga sporter till djupa teoretiska samtal"* och att detta görs i relation unga och äldre män.¹⁶⁶

Jag menar att sådan verksamhet som jag nu resonerat kring kan vara oerhört bra för unga pojkar och män. Det är bra att tillsammans med andra utveckla tankar och idéer om vad som är rätt och fel. Men det är också viktigt om vi vill ha ett mer jämställt samhälle att sådana här verksamheter är väldigt genomtänkta när det gäller hur kön skapas och hur vi ska uppnå ett mer jämställt

¹⁶³ www.lhs.se/utbildning/program/preparand/

¹⁶⁴ www.fryshuset.se och

www.varbostad.se/vab/1999/Reportag/VB21821HSB/VB21821HSB.html

¹⁶⁵ <http://hem.passagen.se/brobyggge/> är en verksamhet i

¹⁶⁶ www.brobyggarna.com som är Brobyggarna i Kristinehamn

samhälle. Brobyggarna, fler män till barnomsorgen och skolan, idrottsrörelsen och militärtjänsten kan också vara väldigt bra platser för att reproducera den hegemoniska maskuliniteten. Jag menar att uppfattningen att bara män kan fostra unga pojkar till män går i diametralt motsatt riktning mot jämställdheten. En kvinna med värderingar och handlingar som bygger på en klar genusmedvetenhet är för mig viktigare i denna process än en man utan genusmedvetenhet.

Men, som sagt, många män befinner sig redan i en förhandlande maskulinitet. En del har redan tagit klivet in i arbetsmiljöer som är präglade av kvinnor. Men vad händer med dessa män? Hur möts de av sin i huvudsak kvinnliga omgivning?

Mannen möter kvinnans modellmakt

I mina möten med män som arbetar i yrken som domineras av kvinnor har jag fått möta en hel del reflektioner kring hur detta upplevs. Jag använder mig av begreppet "*yrken som domineras av kvinnor*", då det inte bara är så att det är flesta kvinnor som arbetar med yrket, det är också så att yrkets karaktär är uppbyggt av kvinnor. Yrken så som barnomsorgens, sjukvårdens och andra omsorgsyrken är dem vi brukar prata mest om där det menas att det behövs fler män. Holter/Aarseth skulle kalla detta för att dessa yrken skapats med en modell som är formad av kvinnor. Det existerar en kvinnlig modellmakt.¹⁶⁷ Då det i huvudsak är kvinnor som arbetar inom dessa områden, vilket kvinnor gjorde

¹⁶⁷ Holter/Aarseth 1994 Sid. 156

även innan de betraktades som lönearbete, är det också kvinnors definition av hur yrket kan och ska utföras som är den riktiga.¹⁶⁸

Det här är jämförbart med hur det kan te sig när en kvinna kommer till en manligt definierad arbetsplats. Yrket har redan funnit sin modell för utförande, och den som vill förändra kommer att ha det svårt. Speciellt om denne förändrare tillhör ett annat kön som inte förväntas klara det på samma sätt.

Det finns exempel på forskning som visar att män som arbetar som sjuksköterskor, och andra omvårdande yrken, får en speciell uppmärksamhet just för att de är män.¹⁶⁹ Denna uppmärksamhet kan till en början upplevas som en bekräftelse för mannen, hans arbete blir mer synligt. Men samma uppmärksamhet kan också leda till att både mannen själv och kvinnorna runt om ifrågasätter honom som just *man*. Det finns en slags tvetydighet och ambivalens om vad för slags man han egentligen är.

Sjukvården har sedan lång tid varit en arbetsplats för kvinnor. När män så kommer in i dessa yrken har de flera strukturer att brottas med. En är den yrkesstruktur som är formad av kvinnor och med ett genomförande som är främmande för hur pojkar är fostrade. En annan struktur är den förväntan som finns på män. Det är de maskulint präglade uppgifterna som förväntas bli gjorda när en man kommer till yrket. Men det förväntas också att han ska kunna ta strid för gruppen, han uppmuntras i att söka ledartjänster och/eller fackliga uppdrag. En man uttryckte detta som att

¹⁶⁸ Enligt Vårdförbundets rapport Allt att vinna är det 1999-12-31 endast 7,2 % av all vårdpersonal (98 142 personer) som är män.

¹⁶⁹ Holter hänvisar till Tallaksen 1994:119, Pingel/Robertsson 1998, Eriksson 2002

han är så oerhört trött över att vara den "starka", den som alltid ska hämta de tunga syrgastuberna och föra gruppens talan, trots att det finns kvinnor som är lika starka eller starkare än vad hans anser sig vara. Han måste *"relatera sig till ett redan befintligt kollektiv vars normsystem han omedelbart kan identifiera som kvinnligt"*.¹⁷⁰

Ett möte jag haft som för mig bekräftar kvinnors ambivalens kring maskulinitet, var när jag skulle engagera män i nätverk på ett sjukhus inom ett landsting i Mellansverige. Detta vara innan jag arbetade med Projekt män och jämställdhet.

Jag kom till en avdelning där jag visste att det vid just det tillfället skulle arbeta två män. Där träffade jag på två stycken kvinnor som jag frågade om de visste hur jag skulle hitta dessa män. Döm om min förvåning när den äldre kvinnan stirrade mig stint i ögonen och svarade, utan att visa någon form av leende, att här minsann "arbetade det inte några män". Om det nu vore så att denna kvinna visat någon form av antydan på att hon behagade skämta skulle jag inte ha noterat detta i en rapport som den här. Men vad som antyddes var mer den strukturella diskriminering som innebär att män som arbetar i yrken som är formerade av kvinnor är underordnade i just denna struktur. Jag menar, liksom den nordiska arbetsgruppen kring Män och jämställdhet, att vi inte i tillräckligt hög utsträckning har funderat kring frågor kring hur patriarkatet och genussystemet också underordnar män.¹⁷¹

I en undersökning om identitet i sjukvård har läkare fått frågan om deras uppfattning kring manliga sjuksköterskor. Svaren går åt

¹⁷⁰ Lindgren 1992 Sid. 62

¹⁷¹ Nord 2000:24

två håll. Det ena svaret är att det är väldigt duktiga män och det finns därmed också en undran över om de inte kommer att söka sig vidare till läkaryrket. Att vara manlig sjuksköterska är inte lika fint/manligt som att vara läkare. En annan fundering som återkommer är om dessa män har något problem med sin manlighet. Kan det vara så att de är homosexuella? Eller som en kvinnlig läkare uttrycker det: *"Manliga sjuksköterskor är komplexfyllda för de vill väl egentligen vara doktorer. Män kan inte underordna sig kvinnor, därför blir det svårt med relationen till kvinnliga läkare."*¹⁷²

Samtidigt vittnar många manliga sjuksköterskor om deras goda kontakt med den manliga läkaren, vilket kan vara orsakat av det vi brukar kalla homosocialitet. Då det inte finns så många män inom sjukvården, varken bland läkare eller sjuksköterskor idag, söker männen sig till varandra. Kanske är det också detta som leder till att män i dessa yrken "trycks upp som korkar", för att travestera en av Kvinnomakt-utredningens snabbsammanfattande slutsatser att "Män flyter upp som korkar".¹⁷³ För inte är det väl så att korkar flyter upp av sig själv? Det är väl ändå så att det är vattenmassan som trycker upp korken? Även om detta sker i en genusrelation där det förväntas att mannen ska vara den som lyssnas till och som stöds när han tar sig till ledarpositionen. Det är dock inte helt oviktigt i sammanhanget att inte ens ledarpositionen är könsneutral. *"Föreställningar om vilka egenskaper en chef ska besitta och hur en chef ska bete sig överensstämmer med existerande föreställningar om manlighet"*.¹⁷⁴ I en skrift om män

¹⁷² Pingel/Robertsson Sid. 49

¹⁷³ SOU 1998:6 Sid. 1

och jämställdhet som producerats av Nordiska ministerrådet resonerar också Öystein G. Holter kring hur män kan känna sig diskriminerade i yrken som domineras av kvinnor.¹⁷⁵

När genussystemet bestämmer att det män utför är mer väsentligt än det kvinnor utför följer också att när män ska utföra det kvinnor utför anses det inte vara tillräckligt manligt. Den stereotyp kring maskulinitet som existerar är den som styr vad en man kan få göra. Något som både kvinnor och män relaterar till och upprätthåller.

Det kan i skrivningar och resonemang ses som positivt att få in män i kvinnodominerade yrken. Ofta för att man menar att statusen och lönen skulle höjas som en följd av detta. Men när männen väl är där är det något som inte stämmer. De utför inte arbetsuppgifterna så som de ska göras. Det är kanske sådana likartade upplevelser som framkallar undvikande strategier för män när de ska utföra sysslor som tidigare utförts av kvinnor. I hushållet är detta väldigt tydligt, enligt Holter/Aarseth, det som inträffar när män inte vill ta över den norm som kvinnan har för städningen och annat hushållsarbete.¹⁷⁶ Det är som att män har svårt att acceptera kvinnor som läromästare för sitt värv. Jag menar att detta är överförbart till de upplevelser män har inför att utföra sådan yrken som kvinnor har satt normen för.

Det har startats nätverk för män som arbetar inom vårdens olika yrken, män som också vill arbeta kvar i sin omsorgsposition.

¹⁷⁴ SOU 1998:6 Sid. 107

¹⁷⁵ Kann Menn? Nordiska ministerrådet 2000:24

¹⁷⁶ Holter/Aarseth 1994 Sid. 138-168

Det pågår också en del försök på vissa universitet och högskolor och bland en del syokonsulenter i grundskolor, för att underlätta för män att välja yrken och utbildningar som traditionellt sätt brukar innehas av kvinnor. Min uppfattning är att det är bra med nätverk för män som arbetar inom yrken som domineras av kvinnor. Det behövs forum för män som valt ett omsorgsyrike just för att de vill arbeta med omsorg. Män kan behöva träffas för att resonera kring sin underordning. Å andra sidan är det viktigt att de som leder dessa nätverk är väl bevandrade i genusvetenskapen för att dessa nätverk inte ska bli genuskonserverande.

Något annat som pågått under många år är att Länsarbetsnämnderna arbetat med s.k. "brytprojekt". Dessa brytprojekt har som uppgift att försöka få arbetslösa män och kvinnor att tänka mer otraditionellt i sina yrkesval. Där det inte finns någon bra arbetsmarknad för män försöker man att få männen att söka sig till traditionellt kvinnliga yrken. Resultaten från dessa brytprojekt är olika, men jag menar att det behövs en mer genomtänkt strategi för att detta yrkesbrytande ska fungera. Den mottagande arbetsplatsen behöver mycket mer kunskap kring genus för att förstå hur de ska kunna möta personen som kommer. När en man kommer till en arbetsplats där det mest har arbetat kvinnor tidigare är det viktigt att han inte bemöts utifrån rådande könsfördomar. Det är också viktigt att mannen som är på väg ut i ett sådant yrke ges rätta förutsättningar för detta könsbrytande. Något som redan startat när det gäller att rekrytera manliga lärare till några av landets lärarhögskolor.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Se bl.a. www.lhs.se

Men det är inte bara när män kommer in i andra yrken som denna könsdiskriminering är påtaglig. Under de här åren har jag fått många telefonsamtal från män som undrar varför inte jämställdhetskunskaperna nått in i rättssystemet. Tyvärr, är det hos domare, nämndemän och socialarbetare som hos alla andra yrkesgrupper att man inte riktigt vill ta till sig kunskaperna kring genussystemet. Detta påverkar deras bedömningar av män som förövare och kvinnor som offer. Ifrågasättandet av kvinnor för deras skuld till att män begått våldtäkt, eller andra sexualiserade brott är inte ovanligt. Men det är heller inte ovanligt att man ifrågasätter mannen som fullvärdig förälder i exempelvis skilsmässodomar. En man som jag haft kontakt med uttryckte det oförnuftiga i att det säkert skulle bli lättare för honom att få vårdnaden om sitt barn om han tog livet av den kvinna som är barnets mor, än om han "bara" genomförde en ordinarie vårdnadstvist i domstol. Nu är detta ett extremt exempel på hur en man kan uppleva sin situation som man när han känner att strukturerna motarbetar barnens möjlighet att möta sina båda föräldrar. Men ändå ett uttryck för desperation när han inte blir trodd på, för att han är man. Det finns flera undersökningar som visar att när vårdnadsfrågan blir en domstolssak, förutsätts ofta automatiskt att modern är den förälder som bäst kan ta tillvara barnets behov. Domen blir i de flesta ärenden att modern tilldöms vårdnaden.¹⁷⁸ Det är inte svårt att tänka sig att också det sociala arbetets praktik skulle vara format av det rådande genussystemet.

De socialarbetare som genomför utredningar upplevs ofta har

¹⁷⁸ Kullberg Christian (paper) Holter/Aarseth 1994 Sid. 79

ett mor-barncentrerat förhållningssätt där fäder inte omskrivs på samma självklara sätt som föräldrar, så som mödrarna gör. Genusrelationen i samhället går igen i dessa utredningar och det visar sig finnas tendenser till att ge männen en underordnad roll i föräldraskapet. Kullberg menar att det *"... inte i första hand är mäns inställning till, och avstånd från, frågor som rör vården om deras barn som utgör det enda problemet, utan snarare att "välfärdsmyndigheternas" oförmåga att ta upp dessa frågor på ett sätt som inte är "könsstereotyp" utgör det största hindret för jämställdhet"*.¹⁷⁹

Nu menar jag att mycket av dessa exempel på diskriminering av män är resultat av det rådande genussystemet, som i sig är en komplex interaktion mellan människor av båda könen. När män och kvinnor tidigare i relationen "förhandlat" sig fram till att hon stannar hemma och han befinner sig i periferin, när det gäller hushållet och barnen, är det kanske inte så underligt att resultatet blir att även det sociala systemet tänker könsdikotomiskt. Jag har ännu inte sett någon studie kring hur denna förhandling de facto går till. Men det troliga är väl att genussystemet sätter en del strukturella ramar för denna förhandling. Exempelvis så verkar det som att paren ofta ser hinder för mäns föräldraledighet men inte för kvinnors föräldraledighet. Bekkengen skriver att: *"Skillnaden mellan mäns och kvinnors föräldraledighet får därmed sin förklaring i den avgörande skillnaden mellan moderskap och faderskap, vilket kan uttryckas som att kvinnor är "föräldrar" medan män är "pappor"*.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Bekkengen 1999

Har män kulturella skillnader?

Kommer vi män från olika kulturer eller ser patriarkatet olika ut i olika länder?

Eller är det så att vi som bor i Sverige har kommit hit vid olika tider i vårt liv. En del av oss är födda här med föräldrar som också är födda i Sverige. En del av oss är födda här med föräldrar som kommer från andra länder med olika kulturer. En del av oss kommer som fria invandrare och en del har varit tvingade att fly från våra hemländer.

Det är klart att vi då också har impregnerats med olika kulturer. Men vad i består dessa kulturella skillnader? Mannen från Somalias nomadfolk och mannen från Irakiska delen av Kurdistan har naturligtvis varit med om olika saker i sin uppväxt, liksom mannen från Texas i USA. Deras föräldrar har fostrat dem med olika traditioner för att de ska bli män i sin kultur. Det finns också skillnad på uppfostran i traditionellt samiska familjer, män som alltid levt i Stockholm och män som fostrats på den skånska landsbygden.

Det finns också likheter. Vi är alla fostrade i den patriarkala traditionen. Även här i Sverige har vi levt i ett samhälle som varit mycket mer patriarkalt präglad än dagens. Min farfars far och mor levde på den Härjedalska landsbygden när mannen hade all makt och könsroller inte ens diskuterades. Möjligtvis då när farfars far skulle se till att hålla sin fru på den plats han ansåg hon skulle vara. I vad består då de s.k. kyskhetskulturerna om de inte är en rest av en paternalistisk kultur där mannen/fadern är lika med hierarken i familjen? En kultur där mannen ska ha fullständig

kontroll på alla i sin familj och där flickan och kvinnan inte får bryta de mönster som statuerats sedan generationer tillbaka.

En stor skillnad i detta är att vi som lever i vårt land sedan generationer tillbaka sakta fått vara med i en process med statlig jämställdhetspolitik och en jämställdhetsdiskussion som leder till patriarkatets nedbrytning. Mannen från Somalias eller Kurdistans landsbygd har kanske haft en resa på några månader från det traditionella samhället till vårt moderna, mer jämställda samhälle.

Det finns också många män som trots sin resa från ett annat land med andra traditioner kunnat anamma det svenska jämställdhetstänkandet lika väl som andra har det svårare. De strukturer som påverkade Fadime Sahindals pappa att mörda sin egen dotter var allt för starka för att han skulle kunna hålla emot. Kanske beror det på att han i sitt hemland inte haft möjligheten till studier eller varit så politiskt intresserad att han därmed inhämtat kunskaper och anammat vårt jämställdhetssystem. Kanske finns det andra män som själva valt att ta sig hit just av den anledningen? För att de inte längre vill leva i en så förtryckande patriarkalt och odemokratiskt samhälle. Jag tror att den här diskussionen också handlar om det vi brukar uttrycka som moderna och icke moderna samhällsstrukturer där det inte är oviktigt att också resonera kring klasstillhörigheter.

Vi kanske med detta kan dra slutsatsen att den stora frågan är mer att det finns många olika män och kvinnor över vår värld som lever med olika kulturella traditioner i sitt habitus. Att det kanske mer handlar om en gradskillnad vad gäller att släppa de patriarkala värderingarna, än att det handlar om från vilket land och kultur vi kommer. Det betyder inte att det är enklare att

arbeta med värderingsförändringar hos infödda svenskar än hos män och kvinnor från andra länder. Vad jag vill förespråka är dock att vi måste fundera mer kring vilka värderingar vi har som möter människor från olika kulturer.

Kenneth Ritzén som arbetar med integrationsfrågor i Uppsala uttrycker detta så här:

”Ur ett maktperspektiv är Sverige inget mångfaldssamhälle. När integrationen därför diskuteras behöver man reflektera kring vilka faktorer som motverkar integrationen i samhället. Det sägs ofta att de som kommer till Sverige ska anpassa sig eller att det handlar om kulturkrockar när integrationen inte fungerar. Det rör sig dock till stor del om ett maktperspektiv; om hur vi bemöter det annorlunda, om våra prioriteringar och om hur vi uppfattar vår yrkesroll.

En annan vanlig hållning till integration är viljan att ha en manual för hur folk är från olika länder och hur man bemöter dem. Men istället handlar det om ett personligt möte med en annan människa, där även det egna dramat slår igenom. Särskilt vid mötet med en människa som slåss för frihet, som till exempel en ung människa. Vi måste vara medvetna om att vi aldrig kommer undan oss själva. Därför bör vi föra ett resonemang inom oss själva och ha en oerhörd respekt för våra tankar och reflektioner.

Det som är svårast att hantera i mötet med andra kretsar kring en kulturs så kallade ”nav”, som kan sägas bestå av fem teman:

familj, omsorg och fostran, kön, sexualitet och nakenhet samt hur man hanterar konflikter. Det är på dessa punkter som vi är minst benägna att ändra oss. Det är också här vi kan utveckla känslor av panik, eftersom dessa fem teman spelar på de starka känslor som finns inom oss. Vi måste därför respektera vandan och rädslan som finns hos både flickor och familjen och oss själva som yrkesmänniskor.”¹⁸¹

Sedan 1997 bedriver Manliga Nätverket i Stockholm tillsammans med Rädda Barnen ett dialogprojekt som har till uppgift att sätta igång jämställdhetsdiskussioner inom olika etniska föreningar och samfund. De som är anställda i Dialogprojektet skapar tillsammans med respektive förening ett samtalsklimat där man funderar kring på vilket sätt jämställdhetsdiskursen är gångbar i respektive grupp. Dialogprojektet har funnits med i dialogen kring mäns våld mot kvinnor i olika kulturer och har upparbetat goda kunskaper kring hur denna dialog ska kunna fortsätta på andra platser i landet.

Jag menar att de är viktigt att vi nu samlar all den kunskap som finns kring män och maskuliniteter kopplade till patriarkaliska strukturer. För mig är det viktigt att inte särskilja män från andra kulturer från de patriarkala strukturer som format oss i Sverige. Men att vi ändå måste kunna påvisa skillnader på de s.k. kysketskulturer som finns och det patriarkat vi har i vår kultur. Det är också viktigt att vi är medvetna om att det finns ett stort mot-

¹⁸¹ Dokumentation från en konferens anordnad av Integrationsverket 7/12 2000.

”Flickors identitet och integration – ett gemensamt ansvar”. 7 december 2000

stånd till den jämställdhetsdiskurs vi för i Sverige. För att utveckla kunskaper kring detta föreslår jag att det ska starta ett projekt som har till uppgift att inventera på vilket sätt vi arbetar med dessa frågor på olika platser i landet. En utveckling av dialogprojektet genom att också arbeta med samma metod inom t.ex. idrottsrörelsen, som är en stor folkbildningsorganisation där männens norm är rådande.

Män och Våld¹⁸²

Något oerhört intressant som jag upptäckt under projektets gång är att vi pratar mycket om mäns våld mot kvinnor och mot andra män, men vi gör väldigt lite åt det.

I de flesta projekt som pågått under denna tid har denna fråga funnit med i projektbeskrivningen, men när det är dags för utvärdering så visar det sig att frågan inte ”hunnit med”. I flera projekt som pågår har frågan liksom flytt bort. Vi har visserligen varit involverade i resonemang med kvinnojourer och med andra aktörer. Men det där riktiga engagemanget har inte riktigt tagit sig. Är det likadant med det Manliga nätverket som en gång startade för att motverka mäns våld?

Det har också varit oerhört tyst från män och manliga nätverk kring den undersökning som presenterades under 2001. Den första stora svenska omfångsundersökningen, Slagen Dam, gällande omfattningen på samhällsproblemet mäns våld mot kvinnor.¹⁸³

¹⁸² Detta kapitel har jag arbetat fram tillsammans med Kvinnofridsprojektet på länsstyrelsen i Västerbotten. Tack, Peter.

¹⁸³ Lundgren m.fl. 2001

10 000 kvinnor hade tillfrågats och svarsfrekvensen var över 70 %. Undersökningen visade att 46 % av Sveriges kvinnor har utsatts för någon form av våld från en man efter sin 15-årsdag. Liknande omfångsundersökningar har gjorts i både Kanada och Finland med liknande resultat. Enligt BRÅ:s officiella statistik dödades under 90-talet i genomsnitt 16 kvinnor/år av våld från en närstående man. År 2001 lämnades 80 anmälningar/dag in på svenska polisstationer av kvinnor som blivit utsatta för misshandel eller sexualbrott. Mörkertalet för all våldsbrottslighet beräknas enligt kriminologer generellt vara 75 %, men sannolikt högre vad gäller mäns våld mot kvinnor eftersom brotten ofta begås i hemmet och av någon närstående. Om hänsyn tas till beräknat mörkertal skulle de 29 220 polisanmälningar gällande misshandel och sexualbrott mot kvinnor som lämnades in under 2001 kunna vara uppemot 120 000.

I mina möten med män är det väldigt ovanligt att samtal kring detta kommer upp. Har det med skuld och skam att göra? Jag hävdar att det finns mekanismer i den maskulinitetskultur vi lever i, där kvinnor genomgående värderas lägre än män. Därför är det centralt att det könsrelaterade våldet ses ur ett helhetsperspektiv där man sätter in våldet i ett kontinuum. Connell skriver att *"Kuvandet av kvinnor sträcker sig över hela spektrumet från busvisslingar på gatan över trakasserier på arbetsplatserna till våldtäkt, misshandel i hemmet och mord genomförda av kvinnans patriarkaliska "ägare", t.ex. en separerad make. Fysiska attacker åtföljs vanligen av verbal misshandel av kvinna och uttrycker därigenom en ideologi om mannens överhöghet"*.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Connell 1999 Sid. 108

Jag menar att det är detta som också gör andra män så tysta. Det finns en omedveten känsla av att kunna göra något, men då mannen inte har något tydligt redskap i sin hand för att göra något drabbas han av en form av skuld-känsla. Han vill göra något med vet inte hur? Mannen blir då tyst i stället för att gemensamt med andra män ta ansvar för att motverka mäns våld. Det finns få politiska områden som inte män kan vara med och påverka utvecklingen av.

Män är tysta. White Ribbon lyckas inte dra igång någon ordentlig verksamhet här i Sverige. Manliga Nätverket har precis kommit igång att resonera kring frågan trots att mäns våld mot kvinnor var det som var anledningen till starten av MN 1993. Mansjourerna pratar om män som är utsatta för kvinnor psykiska och fysiska våld och vi i projekten håller oss på dialognivå. Dialogen är också ett sätt att arbeta, men då måste också dialogen finnas som ett offentligt samtal.

Det finns i dag några projekt som arbetar med att samla erfarenheter kring mäns våld mot kvinnor. Projekt utväg i Skaraborg, Frideborg inom Kriminalvården och olika kriscentra för män. Det finns också projekt som arbetar med att få samarbete mellan myndigheter som möter kvinnor som utsatts för män.

Jag menar att det också finns ett stort behov av att kartlägga de projekt som finns och samla ihop kunskaper kring detta. Det är viktigt att göra detta i flera steg.

Först måste vi hitta metoder för att snabbt få mannen som misshandlat en kvinna att omhändertas. I detta omhändertagande är det också viktigt att det finns kvalificerat metodarbete för

att få denna man att inse sitt felaktiga beteende. Det är inte kvinnan och barnen som ska behöva flyttas från en sådan situation. Vi måste också samla ihop och utveckla metoder kring hur vi behandlar män som har våldet som metod för att utöva makt, oavsett om det är våld mot kvinnor eller våld mot andra män. Med erfarenheter från detta kan vi också arbeta förebyggande på ett mer adekvat sätt än idag.

Det kan inte vara något stort problem för landets kommuner att avsätta manliga socionomer/terapeuter för att arbeta med krismottagning för män. Naturligtvis är det också av största vikt att man i varje kommun har krismottagningar och jourer också för kvinnor.

Mannen i familjen

Omvårdnadsposition är ett begrepp jag använder för att förklara hur omvårdnaden, som traditionellt sett är en kvinnlig praktik, också är en position i ett "fält", för att använda Bourdieus terminologi. Bourdieu pratar om position som "*en ställning, en placering eller inplacering*" i ett "*strukturerat socialt rum*".¹⁸⁵ Familjen är kanske inte det Bourdieu menar när han pratar om sociala fält, men hans begrepp är ändå användbara för mindre sociala system.¹⁸⁶ Omvårdnadsposition är, för mig, ett begrepp som visar på att omvårdnaden, som innebär ansvar och omsorg, är en praktik som existerar både inom familjen och i andra samhälleliga sammanhang. Ulla M. Holm betecknar omvårdnadspraktiken som klart kvinnokulturell.¹⁸⁷ Holter/Aarseth skulle nog använda sig av förklaringen att omvårdnadspraktiken har en modell skapad av kvinnor. Historiskt kan vi se att det är "*mestadels kvinnor som*

¹⁸⁵ Broady 1991:270

¹⁸⁶ I Broadys bok om Pierre Bourdieu finns i en not hänvisat en studie gjord av Anna Boschetti, där hon motiverar sitt användande av fältbegreppet på mindre begränsade grupper. Hon motiverar detta bl.a. med att: "Varje system av sociala relationer som fungerar enligt en egen logik, en logik som man måste ta hänsyn till för att kunna förklara systemets utveckling, är ett fält." (Broady 1991:270)

¹⁸⁷ Holm Ulla M. 1993 Sid. 173

*stöttar och hjälper dem som har svårt att klara sin vardagsfunktioner på egen hand.”*¹⁸⁸, även om det finns funderingar kring att också män tidigare kunde ha haft sådana funktioner. Den engelske historikern John R. Gillis menar att det i England under 1700- och 1800-talen var vanligt att fäder hade nyckelrollen i spädbarns- och småbarnsskötsel. Ätminstone i medel- och överklassfamiljer. Gillis beskriver hur faderskapet var en självklarhet för mannens genuskonstruktion. Detta började redan då kvinnan blev gravid i och med att mannen kunde *”känna i sin penis när en befruktning ägt rum och likaså känna sig gravid...”*. Han deltog också fysiskt i graviditeten med ibland mer illamående än kvinnan. När så kvinnan närmade sig förlossningen var det inte ovanligt att mannen intog hennes tidigare sysslor i hushållet och när så barnet var fött var det mannen som ansvarade för omvårdnaden. I och med industrialismens intåg och familjefaderns väg ut i industrin kom så uppdelningen mellan vad som var manligt och kvinnligt i föräldraskapet, menar Gillis.¹⁸⁹

Trots denna historiebereskrivning verkar det ändå lika svårt för en man idag att tillägna sig omvårdnadspositionen, som att gå rakt ut i en okänd skog. Männen har kanske läst om den, sett en vägbeskrivning. Det är en karta som ritades för tio till tjugo år sedan. De blivande fäderna har pratat med människor, mest med kvinnor, om hur de skall gå för att inte komma vilse. Nu går dom där i skogen. Dom får många fina upplevelser och det är inte svårt att få näring. Risken att gå vilse är dock stor. När männen

¹⁸⁸ Ibid. Sid. 173

¹⁸⁹ Gillis John R. KvT 1993:1

möter varandra där i skogen känns det lite skamligt att säga att de gått vilse. Kanske stannar de upp för att prata. Delger varandra några av de upplevelser de har fått på vägen. Men först när rädslan infinner sig, att förlora sig helt, är mannen beredd att svälja sin skam för vilshenheten. Då kanske han slår följe med en mer erfaren man. De delar på sina erfarenheter som bl.a. är inspirerade av de råd som kvinnorna erfarit. Desto fler de blir desto säkrare blir de på vägen. Stolta kan dom snart säga att detta är den bästa vägen. I alla fall just nu.

Man blir pappa

Kan vi säga att män inte internaliserar sitt föräldraskap under sin uppväxt? I det umgänge som män har med andra män under sin uppväxt kommer sällan resonemangen om det framtida föräldraskapet upp. I flera undersökningar framkommer det att män ser barnafödandet mer som en naturlig del av livet, inte något man gör som ett medvetet val. Snarare är det så att om en man tar steget in i en tänkt livslång relation med en kvinna, så kommer också barnet på köpet. Detta kan jämföras med att kvinnor mer har barnafödandet som ett livsprojekt, något som hon under hela sin uppväxt tränas för. Plantin refererar i sin avhandling till undersökningar som visar på att män genom sin avvakande inställning till att bli förälder också försenas i den process som kan vara viktig när man skapar sin föräldraidentitet.¹⁹⁰

När män sedan hamnar i situationen att föräldraskapet är nära förestående kommer erbjudande om att delta i föräldrautbild-

¹⁹⁰ Plantin 2001 sid. 112

ning. En kurs som i hög grad är inriktad på kvinnors upplevelse av graviditet och den stundande förlossningen samt amningen, vilket ofta gör att mannen kommer in i en känsla av att mer vara en hjälpande hand, än en blivande förälder. Det är inte mycket tid, snarare ingen tid, som handlar om mannens upplevelser av kvinnans graviditet, sitt eget ansvar inför detta och vad som krävs av honom under förlossning och det stundande föräldraskapet. Att familjesituationen dessutom kommer att förändras från en dyad till en triad är något som inte får tillräckligt med utrymme i den traditionella föräldrautbildningen.

För många män kommer detta att leda till en känsla av utanförskap och han kommer mer in i den traditionella synen på vad en man ska göra när han blir familjefar. I den föräldrautbildning som pågår på MVC och BVC idag är det i huvudsak kvinnan och förlossningen som diskuteras vilket innebär att mannen även här känner av detta utanförskap. Detta visar sig också i att många män arbetar allt mer under de tidiga barnåren. Hans stora insats blir att vara den som bestämmer över ekonomin, "*att vara plånbok*", som Holter/Aarseth uttrycker det i sin undersökning.¹⁹¹

Riksdagen beslutade 1979 om en föräldrautbildning riktad till alla föräldrar vid tiden för barnets födelse. Detta beslut ledde till en överenskommelse med Landstingsförbundet om en utbyggnad av föräldrautbildningen. Med detta beslut vidtog så landstingen en rad åtgärder för att denna utveckling skulle komma till stånd.

Anställda inom mödra- och barnhälsovården utbildades och

¹⁹¹ Aarseth/Holter 1994

fortbildades för att intresset skulle öka och för att blivande föräldrarna skulle ges adekvat stöd i väntan på det nya barnet.

Idag nås i stort sett alla förstagångsföräldrar av denna utbildning, som i det mesta är att betrakta som samtalsgrupper kring den kommande förlossningen. Från flera håll kommer det dock propåer om att det är svårt att få män och kvinnor från andra kulturer att delta i dessa föräldrautbildningar och det finns på håll diskussioner om metodutveckling för detta.

I den kartläggning av föräldrautbildning som gjordes av socialdepartementet 1997, kan man läsa att med föräldrautbildning menas:

*”... den verksamhet som förmedlar stöd och kunskap som föräldrar kan behöva i sin roll som förälder till barn i olika skeden av barnets utveckling. I föräldrautbildningen ingår också att medverka till att föräldrar får möjlighet till kontakt med andra föräldrar i liknande situation. Föräldrautbildning innebär ett stöd till föräldrarna med respekt för deras integritet, kompetens och förmåga. Syftet är inte att ta ifrån föräldrarna deras ansvar och roll.”*¹⁹²

Att dela på det praktiska ansvaret för föräldraskapet är inte bara något som gagnar relationen mellan mamman och pappan. Det är framförallt något som gagnar relationen mellan barn och förälder, oavsett mamma eller pappa.

I diskussioner kring individuell föräldraförsäkring stöter vi ofta

¹⁹² SOU 1997:6

på argument om att detta skulle inskränka på mäns och kvinnors fria val kring vem som ska vara hemma.

Det kan handla om ekonomi och det kan handla om vem är mest lämpad att vara hemma.

När det gäller ekonomi tror jag att det är viktigt att fundera kring vad man egentligen förlorar och vad man också kan vinna på att föräldrarna delar på tiden tillsammans med sitt barn. Riksförsäkringsverket har gjort en undersökning kring vilka faktorer som kan påverka män att ta mer föräldraledigt. Denna undersökning kommer fram till att ekonomin för de flesta inte är ett faktiskt hinder. Vi använder detta argument mer för att vi inte kan förklara oss utifrån den genusstruktur som tvingar kvinnor att vara hemma då män väljer arbete i stället.¹⁹³

¹⁹³ RFV 2001:1

Vad har gjorts och
vad mer kan göras?

Föräldraförsäkringen

Ett viktigt steg i att engagera män togs när man började resonemanget om att ändra moderskapspenningen till föräldraförsäkring. Från 1931 hade det funnits något man kallade för moderskapshjälp, ett engångsbelopp som betalades ut till alla nyblivna mammor som var med i någon frivillig sjukkasse. Det fanns samtidigt ett inkomstprövat bidrag som kallades för moderskapspenningen, för mammor som inte var medlem i någon erkänd sjukkasse. Från 1955 till 1974 betalades denna moderskapspenning ut till alla nyblivna mammor. 1974 kom så föräldraförsäkringen att ersätta den tidigare moderskapsförsäkringen. Här fanns en ambition att båda föräldrarna skulle dela på föräldraledigheten. Det var då inte bara en teknisk fråga, att den förälder som är hemma mindre än 50 % kan överlämna sin del till den andra parten. Där finns också implicit ett inslag av att tänka till, om familjen vill dela på det praktiska ansvaret för barnen och hushållet.

Denna nya försäkring innebar att föräldrarna har rätt att dela på ledigheten. Den första föräldrapenningen var endast på 180 dagar. Det var naturligtvis inte så lätt att dela på dessa då de flesta barn förväntades bli ammade fram till minst 6 månader. Likaså fanns möjlighet till tillfällig föräldrapenning vid vård av sjukt barn upp till barnet blev 12 år. Trots att det bara var 6 månader att dela på var ändå det totala uttaget av män, runt 2,5

procent av all föräldrapenning som betalades ut. 1980 var vi uppe i 7 %.¹⁹⁴ Idag när detta skrivs kan vi se att män tar ut 12,1 % av all föräldrapenning som betalas ut.¹⁹⁵

1980 infördes också en möjlighet för fadern att ta ledigt och få ersättning från försäkringskassan i 10 dagar i samband med barnets födelse. En förmån som de flesta män tar del av för att vara med sitt barn och för att vara ett stöd för den nyblivna mamman. Sedan mamma-/pappamånaden infördes 1995 kan vi se att uttaget av föräldrapenning ökar när det gäller antalet män som tar ut någon del. Innebörden i denna mamma-/pappamånad är att vardera föräldern är garanterad 60 dagars föräldraförsäkring som inte kan överlätas på den andra.

Denna mamma-/pappamånad har i dagligt tal kommit att kallas för pappamånad och orsaken till genomförandet har med männen att göra. Både Idégruppen för mansrollen 1985 och Pappagruppen 1994 hade förslag på en "pappagaranti" som skulle innebära att tre månader av föräldraledigheten skulle knytas till pappan. Det fanns också förslag på att öka föräldrapenningsperioden successivt och att varje ökning skulle tillfalla mannen fram till dess vi nått tre månader åt mannen. Något som alltså nu är på väg.

Mina förslag tar vid där dessa idéer kläcktes. Med Islands modell som förebild vill jag att vi ökar föräldrapenningsperioden till 24 månader varav en tredjedel till mamma en tredjedel till pappa och en tredjedel att dela på. Detta bör då genomföras så att vi först individualiserar de första 16 månaderna i föräldraför-

¹⁹⁴ SCB's lilla lathund om jämställdhet 2000

¹⁹⁵ http://www.rfv.se/stat/manadsta/barnfam/fp/fpdagar_k.htm 2002-03-06

säkringen och att de övriga 8 blir något som kan överlätas av den förälder som inte är hemma. Att successivt öka föräldrapenningsperioden är också i linje med de önskingar som finns när man hör mammor och pappor prata om hur länge de vill vara hemma med sina barn, utan att de kommer allt för långt från arbetslivets förväntningar.

Den första tiden som förälder är väldigt intensiv. En ny familjemedlem ska introduceras och mamman är ofta trött efter graviditet och förlossning. Idag finns det möjlighet för pappan att ta ledigt från sin arbetsplats och få ersättning från försäkringskassan i 10 dagar. För att öka möjligheten till en ännu bättre start för den nya familjen vill jag utöka dessa 10 pappadagar till 30 föräldradagar i samband med förlossning. Dessa dagar ska då kunna delas av paret, dock minst 15 dagar till pappan, och också kunna tas ut redan innan förlossningen om familjen vill välja detta. Dessa dagar skulle då också kunna nyttjas för deltagande i föräldrautbildningen som sker innan barnet är fött. Grundtanken med detta är att den första tiden med barnet är väldigt omtumlande för de flesta och här finns en större möjlighet att både mamman och pappan kan lära känna sitt nya barn i ett lugnare tempo.

För att underlätta för den blivande familjen att delta i föräldrautbildning är det bra om det finns möjlighet att gå från på arbetstid utan att förlora allt för mycket ekonomiskt. Detta skulle också underlätta för primärvården när det gäller att genomföra utbildning på dagtid, bl.a. då det är svårt att ha personal på kvällstid. Med en förlängd föräldrapenning skulle båda föräldrarna kunna ta av denna för dessa tillfällen, som en slags kontakt-dagar för familjen.

På min resa genom alla projekt som pågår har jag kommit i kontakt med en hel del företag som uppmantrar män att kombinera sitt föräldraskap med yrkeslivet. Detta görs bl.a. genom att ersätta vad den anställde kan tänkas förlora genom att deras lön övergår det tak som finns i föräldraförsäkringen. Detta är kanske inte ett så stort problem om man ska ta hänsyn till RFV's undersökning, som visar att det är just män med höga inkomster som tar ut mest föräldrapenning.¹⁹⁶ Men, samtidigt kan vi uppmärksamma att det finns många företag som letar efter möjligheter att ge stöd till föräldrarna för de ska kunna hitta bra lösningar i att kombinera sitt familjeliv och arbetsliv på bästa sätt. I Göteborg har just avslutats ett projekt som har haft som syfte att visa på modeller för att få detta att fungera.

Det finns också företag som arbetar med s.k. pappacoaching, en slags samtalsgrupp för män som upplever svårigheter med att klara denna kombination. Kanske detta kommer att öka och också bli något som också vänder sig till kvinnor. Föräldercoaching är något som kan behövas under hela föräldraperioden då man som förälder hela tiden känner att man vill vara tillräcklig både i arbetslivet och i familjelivet.

Jag menar att det finns frågetecken kring att satsa enbart på män och föräldraskap. Leder det till jämställdhet, när män uppmantras för det som kvinnor i alla tider förväntas klara av? Ännu kan man i arbetslivet se att det finns oro när även kvinnor ska lämna sitt jobb för föräldraledighet men inte görs det några kraftfulla insatser för dessa kvinnor. Är det återigen något som

¹⁹⁶ RFV 2001:1

visar på att det män gör är mer väsentligt än när kvinnor gör samma sak?

Lisbeth Bekkengen har också visat i sina undersökningar kring föräldrapenningen att det inte är en självklarhet att mannen gör så mycket mer i hushållet då han stannar hemma. Det finns också tecken som tyder på att det är hans villkor som styr föräldrapenningsuttaget. Mannen tycks ha större möjlighet att välja bort sitt föräldraledighetsuttag än vad kvinnan har: *"...kvinnors bekräftande kärleksform gör att de anstränger sig för att anpassa sig efter mannen, barnen och hemmet. För kvinnan som lever efter husmoderns livsform innebär det att omsorgen om barnen, den hemlagade maten och städningen inte får bli lidande"*.¹⁹⁷

...som nyckel till jämställdhet

Föräldraförsäkringen hade från början en tanke om att män och kvinnor skulle ges möjlighet att dela på föräldraledigheten. En stark orsak till detta vara att involvera män i hushållsarbetet. Tanken var den att om män kunde engagera sig mer i hushållsarbetet kunde kvinnor ges större möjligheter på arbetsmarknaden. Detta var inte i första hand ett önskemål från männen, från fäderna själva, utan ett krav som vuxit fram genom många samverkande faktorer under slutet av 60-talet och början av 70-talet.

Än idag använder vi argumentet om att en arbetsgivare inte ska behöva fundera över om kvinnan kommer att vara föräldraledig eller inte vid en anställningsintervju. Det har visat sig att allt fler kvinnor får problem i sin anställning, eller vid anställ-

¹⁹⁷ Bekkengen 97:6 Sid. 130

ningstillfället om de är gravida. JämO har av den orsaken bestämt att detta är en så viktigt fråga att man under 2002 kommer att driva en kampanj för att graviditet ska vara en irrelevant faktor vid anställningsförfarandet.¹⁹⁸

Denna fråga kommer att vara lika relevant för män om män också börjar ta föräldraledighet eller så kommer frågan att inte ens ställas.

På socialdemokraternas partikongress 1972 kom frågan om föräldraledighet att debatteras ordentligt. Det var också den första kongress som Olof Palme hade att leda som partiledare och statsminister. I ett tal till kongressen om jämställdhet påpekade Palme hur viktigt det är att hävda kvinnors rätt till arbete för att nå jämställdhet. Genom egen försörjning utan att vara beroende av en man, genom den individuella beskattningen och genom en väl utbyggd barnomsorg skulle kvinnors frihet öka.

”Men man kan inte klara allt detta genom lagar och byggande. Även om man skulle bygga all världens daghem och finaste bostadsmiljöer, åstadkommer man ändå inte frigörelse för kvinnorna, om inte arbetet i hemmet uppdelas mellan man och kvinna på ett förnuftigare sätt än hittills och om inte attityderna till vad som är manliga och kvinnliga uppgifter förändras. Det är en fråga om konkreta förändringar i samhället, där exempelvis barn tillsynen kommer in i bilden, men det är också en fråga om förändring av attityderna i vår dagliga tillvaro som måste stå i samklang med samhällsomdaningen”¹⁹⁹

¹⁹⁸ Se mer på www.jamombud.se

¹⁹⁹ Palme, Olof 1974

I betänkandet om Familjestöd kom, enligt historikern Gunnel Karlsson en viktig vändpunkt i den svenska politiken.²⁰⁰ För första gången pratades här om föräldrar, inte bara om mödrar, när det gällde föräldraförsäkringen. Här började också mannen/fadern att räknas som vårdare för de minsta barnen. I detta betänkande kom de första förslagen till den nya föräldraförsäkringen. Kopplat till Olof Palmes tal vill jag se det som en viktig milstolpe när det gäller att förändra mäns värderingar kring hushållsarbete och barnomsorg. Palme kommer som ny ordförande för det socialdemokratiska partiet och också som ny tillträd statsminister, att lägga en ton som är viktig för att få andra män att förstå detta budskap. Enligt teorier kring homosocialitet är det inte ovanligt att män tar in budskap från andra män, på ett annorlunda sätt än om budskapet kommer från kvinnor. När kvinnor kommer med förslag och tankegångar i kretsar som domineras av män möts de ofta av oförståelse.²⁰¹ Män tenderar att ställa in sig i leden och kämpa för det ledaren anser viktigt.²⁰²

Historikern Ann-Sofie Ohlander menar att i betänkandet om Familjestöd går det att se hur faderskapet likställs med moderskapet. Detta är en så betydelsefull förändring i svensk politik, "så viktig att den kan betecknas som historisk: *Konflikten mellan reproduktion och produktion görs här synlig, inte bara som ett problem och ett ansvar för kvinnor, utan också som en konflikt och ett ansvar för män.*"²⁰³

²⁰⁰ Karlsson, Gunnel 1996 sid.267 och SOU 1972:34

²⁰¹ Illikainen/Lindholm 1999; Lindgren, Gerd KvT 1996:1, Holter/ Aarseth 1993

²⁰² Pincus, Ingrid 1997

Att det fanns en debatt inom den socialdemokratiska rörelsen om kvinnan som den mest naturliga omsorgsgivaren kan också ses om vi tittar tillbaka på den debatt som fanns kring frågan om familjeförsörjarlön för en man. Grunden var att regeringen ansåg att arbetsinkomsterna var grunden för barnfamiljernas ekonomi. Det bästa stödet för barnfamiljerna var att båda föräldrarna hade förvärvsarbete, även om det för den ena parten innebar deltidarbete, och att en snabb utbyggnad av barnomsorgen var minst lika viktigt som kontantstöd till familjerna. Samtidigt pågick diskussionen om sex timmars arbetsdag. Männerna funderade då kring manliga arbetares fritidsproblem medan kvinnorna tänkte på kvinnornas och familjernas behov av avlastning. Detta kunde också leda till att män och kvinnor i högre utsträckning kunde dela på hushållsarbetet.

Det ursprungligen mycket radikala kvinnokravet på sex timmars arbetsdag för alla omvandlades och blev i partiet en familjepolitisk fråga, som nära berörde en tämligen begränsad grupp småbarnsföräldrar. Den mer manligt präglade delen av arbetarrörelsen, LO och SAP, kände sig inte mogna för en lösning så radikal, att både män och kvinnor skulle förkorta sina arbetstider. En något annorlunda diskussion uppkom då Camilla Ohdnoff lade fram betänkandet *Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar 1975*, vilken innehöll förslag om utbyggd föräldraförsäkring, där

²⁰³ Karlsson, Gunnel 1996. Sid. 268. Min kursivering. Detta citat har Karlsson hämtat från en artikel som Ohlander skrivit i boken Socialdemokratins samhälle. Tidens förlag 1989

föräldrarna till barn upp till tre år skulle ha möjlighet att förkorta sin arbetstid till sex timmars arbetsdag. Tanken var att ledigheten skulle kombineras med kortare tid på dagis för barnen, att båda föräldrarna skulle ta ansvar för detta och förslaget låg på 10 månaders arbetstidsförkortning för både mamma och pappa vardera.

Möjligheten att arbeta både för kortare arbetstid för småbarnsföräldrar via föräldraförsäkringen och för generell arbetstidsförkortning avvisades i första hand av jämställdhetsskäl. Fullt utbyggd barnomsorg och sex timmars arbetsdag för alla skulle bättre gagna jämställdheten mellan kvinnor och män i arbetslivet och i familjen och dessutom komma alla barn oavsett ålder och samhällsklass till del, framhöll företrädarna för en helhetslösning. Bakom betoningen av jämlikhets- och jämställdhetsskäl fanns en oro över att en särlosning via föräldraförsäkringen mest skulle bli en familjepolitisk reform, som förstärkte idén att det var kvinnorna som skulle ta hand om barnen genom att minska arbetstiden och som dessutom skulle göra det svårare för kvinnorna att bli jämställda i arbetslivet.²⁰⁴

Den här diskussionen tycker jag att det vore lämpligt att återigen börja resonera kring.

Sex timmars arbetsdag för alla kanske inte är en ekonomiskt genomtänkt reform. Det kanske inte ens leder till jämställdhet, vilket föräldraförsäkringen i sig heller inte gör.²⁰⁵ Men sex timmars arbetsdag med bibehållen lön för småbarnsföräldrar skulle

²⁰⁴ Karlsson 1996 Sid. 283 - 284

²⁰⁵ Bekkengen 97:6

ändå underlätta för både mamman och pappan att ta sitt praktiska ansvar för hushållet och barnen. Men all förändring åt ett mer jämställt samhälle handlar om hur vi får män och kvinnor att fundera över genusrelationen.

För detta menar jag att vi ska använda oss av alla tillfällen där män och kvinnor har tid, och vill fundera kring sina relationer. Ett sådant tillfälle är när vi väntar barn.

I föräldrautbildningen.

Pappagruppernas kraft i den vidgade föräldrautbildningen

På flera håll i landet har det utvecklats pappagrupper i samband med mödra- och barnavårdens föräldrautbildning. Dessa pappagrupper har som syfte att få de blivande papporna i dialog med andra män, resonera kring sina förväntningar på föräldraskapet och den framtida relationen med mamman och barnet. Det har inte varit så enkelt att genomföra och utveckla detta arbete i alla landsting. Många tycks ha en uppfattning att den traditionella föräldrautbildningen är tillräcklig. I Örnsköldsvik och på vissa håll i Dalarna har ett samarbete vuxit upp mellan kommunala organisationer och landstingens vårdcentraler som går ut på att erbjuda pappagrupper.

I Värmland pågår ett projekt som handlar om att utveckla den traditionella föräldrautbildningen.

Landstingsförbundet har under hösten 2001 påbörjat ett utbildningsprogram för att få de landsting som ännu inte påbörjat denna utveckling att finna sin väg. Ett krav är att alla landsting inom en snar framtid ha föräldrautbildning med pappagrup-

per. Det vore nu hög tid att också socialstyrelsen börjar fundera på hur föräldrautbildningen ska se ut framöver, då det visar sig att på de orter där man bedriver pappagrupper börjar också kvinnor att efterfråga sammanhang där de också kan få likartade tillfällen att resonera kring familjebildandet. Målsättningen måste vara att vi inte ska behöva ha skilda grupper för män och kvinnor kring dessa frågor. Men som Magnus Wiklund, initiativtagare till pappagrupper i Örnsköldsvik brukar uttrycka det, så är inte männen redo att sitta i grupper med kvinnor och resonera kring dessa frågor ännu. *"Men när vi har haft pappagrupper ett par generationer så har vi nått dit/.../Vi är inte där idag, männen är inte mogna idag, man har inte erfarenheter och referensramarna. Det är inte enkelt att sätta sig att resonera kring sådant tillsammans med andra kvinnor/.../då man tidigare inte fått prata om sådana saker alls".*²⁰⁶ Att ha separata pappagrupper i föräldrautbildningen kan vara något som, liksom många andra manliga nätverksgrupper, är en historisk parentes. Det kan vara viktigt att män som är ovana att resonera kring dessa frågor ges möjlighet att tillsammans med män föra sådana djupa resonemang kring det blivande föräldraskapet och tresamheten. Men det är viktigt att det också i pappagrupporna kommer in mer genuskunskap för att vi ska nå det gemensamma målet att ha gemensamma föräldrautbildningar.

²⁰⁶ Lika Villkor 2002-02-17

Idégruppen för mansrollen

1980 engagerades Lars Jalmert, på initiativ av regeringens jämställdhetskommitté, för att genomföra en kartläggning kring männens roll i jämställdhetsarbetet. Resultatet av denna kartläggning publicerades i skriften *"Om svenska män – fostran, ideal och vardagsliv"*.²⁰⁷ Efter att ha läst denna rapport tillsatte dåvarande jämställdhetsminister Anita Gradin en idégrupp som fick arbeta under namnet *"Arbetsgruppen om mansrollen"*. Gruppens huvudsyfte var att driva på utvecklingen mot en ny mansroll. Ordförande blev Stig Åhs, då landstingspolitiker och sekreterare i Folksam's sociala och vetenskapliga råd. Till ledamöter i gruppen valdes personer som kom från arbetsmarknadens olika parter, forskare och representanter från RFSU, Fredrika Bremerförbundet och från departement som man ansåg hade större betydelse för mansrollens utveckling.²⁰⁸ Dessa departement var arbetsmarknads-, social- och utbildningsdepartementet.

²⁰⁷ Jalmert 1983

²⁰⁸ Ordförande för denna arbetsgrupp var landstingspolitikern Stig Åhs. Ledamöter var Sven Nelander LO, Lars Evert Persson TCO, Ann-Lis Jeppsson SACO/SR, Bengt-Olof Ekenberg SAF, Hans Nestius RFSU, Elsa-Karin Boestad-Nilsson Fredrika Bremerförbundet, Lars Jalmert Stockholms universitet, Ylva Eriksson och Kristina Lejdström (sekreterare för gruppen) arbetsmarknadsdep. Marianne Millgård Socialdep. Lars Marén utbildningsdep.

Ett av arbetsgruppens syften var opinionsbildning, att sprida material som kunde medverka till att förändra mansrollen. Förutom att de gav ut 14 olika rapporter om män mellan 1985 och 1992, bad de också Lars Jalmert att omarbete det material som fanns i den tidigare nämnda utredningen så att en mer populär bok kunde tryckas. *"Den svenske mannen"*.²⁰⁹ Denna bok brukar kallas för den första svenska bok om mansforskning.

Den svenske mannen är *"i princip"* för jämställdhet är en av slutsatserna i denna utredning. De svenska männen tycker att mannen av 1983 borde ta ut mer föräldrapenning och ägna sin tid åt barnen, sköta mer av hushållsarbetet, men själv gör han det inte. Han tycker att våld är förkastligt när andra utför det, men själv kan han tänka sig att använda våld i försvarssyfte. Sammaledes när det gäller otrohet. *"Principiellt tycker de att man ska vara trogen, men yttre faktorer kan sätta principerna ur spel"*.²¹⁰ Vad Jalmert tar upp i rapporten är mycket av det som mansforskningen idag håller på att analysera ytterligare.

Idégruppen gav 1985 ut en sammanställning över förslag på åtgärder för att engagera män i jämställdhetsarbetet. Rapporten har namnet *"Mannen i förändring – Idéprogram från arbetsgruppen om mansrollen"*.²¹¹ Jag menar att många av dessa idéer bör överföras till dagens politik och vara förslag även från mitt projekt.

²⁰⁹ Jalmert 1984

²¹⁰ Jalmert 1984 Sid. 76

²¹¹ Arbetsmarknadsdepartementet 1985

Här kommer en kort presentation av dessa idéer:

- Stärk faderligheten. Detta skall då göras på flera plan, helst redan i det skedet då mannen ska bli pappa. Föräldrautbildningen borde få mer inslag som riktar sig till mannen och familjens situation när de utvidgas från att ha varit ett par. Genom att underlätta för män att söka sig till barnomsorgens och skolans olika yrken, men också att skolans personal får mer utbildning vad gäller jämställdhet. Dessutom har mansrollgruppen förslag på hur den äldre generationens män skulle få finnas med som förebilder, bl.a. genom att underlätta för dem att ta ledigt när de har barnbarn att vårda. Farfar och morfar skulle också kunna vara med i förskolans arbete. Här har vi kommit en bit med pappagrupper och på några håll finns också projekt kring klassmorfar som finns med i skolan.
- Att höja ersättningen till de familjer som delar på föräldraleligheten. Detta skulle då ske i två steg. Steg 1 är ett förslag som går ut på att de månader som föräldrarna idag får garanti-belopp skulle ändras till full ersättning om föräldrarna tar ut minst tre månader var av föräldrapenningen. Steg 2 skulle vara att den betalda ledigheten fördelas lika mellan båda föräldrarna, om den byggs ut att gälla mer än 12 månader. Vi har idag 2 pappamånader.
- Underlätta vårdnaden för de föräldrar som av olika anledningar går skilda vägar. Förutom att via lagen se till att föräldrarna alltid har delad vårdnad när faderskapet är fastlagt, se till att det riktas

utbildningsinsatser för de personalkategorier som arbetar med föräldrar i kris. Dessa yrkesgrupper skulle då exempelvis kunna vara jurister och socialarbetare. Här har vi mycket kvar att göra.

- Förändra pojkuppföstran. Här finns en rad förslag på var detta skulle ske, naturligtvis med början i familjen. Det kan ske genom bl.a. föräldrautbildningen, men också genom att utjämna könsfördelningen av barnomsorgens personal. Det finns förslag om att undersöka varför de män som tagit sig in i dessa yrken försvinner så fort, likaså vad gäller skolans lägre stadier som då liksom nu, består mest av kvinnor. Gruppen pratade också om utbildningsinsatser för dessa yrkesgrupper. Även idrottsrörelsen och militärutbildningen sågs som viktiga tillfällen att påverka unga pojkar till en förändrad mansroll.
- Avskaffa enkönade arbetsplatser. Behövs inga kommentarer, förutom att man bl.a. menade att jämställdhetslagen, medbestämmandelagen och arbetsmiljölagen skulle kunna vara bra instrument för detta.
- Stöd män i kris. Här pratade man bl.a. om utökade möjligheter för familjerådgivningen samt att utarbeta s.k. samarbetsavtal vid skilsmässor och separationer. Gruppen ville också visa sitt stöd för att kriscentrum för män skall få hjälp att starta i Göteborg. Detta skulle också ses som ett led i hur vi måste påbörja arbete med att behandla män som misshandlar kvinnor och finna djupare orsaker till att detta sker. I detta andetag tog man också upp pornografin som "vidmakthåller fördomar,

underblåser kvinnoförakt och förstärker känslor av ensamhet och isolering” hos män.

- Studier och forskning om mansrollen. Ett förslag fanns om ekonomiska resurser i tre år för att utveckla studieförbundens studieverksamhet om mansrollen, även i samarbete med invandrarorganisationer. När det gäller forskning om mansrollen kunde man konstatera att den inte ens kommit igång och gruppen föreslog fyra viktiga områden för denna forskning. Dessa områden var följande:
 - mäns sociala relationer
 - mäns livskriser
 - mäns olika språk
 - skillnader mellan män, beroende på klasstillhörighet.

För att detta skulle kunna genomföras föreslog man att ekonomiska resurser skulle ställas till förfogande från statsmakternas sida.

Vid genomläsning av idéprogrammet kan jag konstatera att det inte hänt speciellt mycket sedan 1985. Samma förslag diskuteras vi i den s.k. ”rörelsen bland män” fortfarande och en del av dem ser vi som att vi, nu 2002, har skapat.

Det som är den avgörande skillnaden på dagens arbete och idégruppens är att jag idag klart kan se att det inte hade varit någon nackdel om man haft genusperspektivet klart för sig. Det är också genusperspektivet som måste genomsyra det som skall komma ut av projekt Män och jämställdhet. Genusperspektivet måste genomsyra allt för att det skall bli något avgörande resultat.

Arbetsgruppen om papporna, barnen och arbetslivet. (Pappagruppen)

På hösten 1992 tillsattes återigen en arbetsgrupp kring mansfrågor. Denna grupp, som fick uppdraget av dåvarande jämställdhetsminister Bengt Westerberg skulle arbeta med inriktningen på mäns föräldraskap.²¹² Att verka för att fler män tar ut föräldraledighet, att undersöka hindren för detta och ge förslag till åtgärder för att öka uttaget av andelen dagar. 1995 lämnade de en slutrapport med en vision om den närvarande pappan och ett antal förslag på åtgärder för att påverka pappor att vara hemma med sina barn i större utsträckning.²¹³

I denna rapport kom man åter till att det är attityder kring män och föräldraskap som är det främsta hindret, tillsammans med att de traditionella könsrollerna alltjämt lever kvar. Pappagruppens åtgärdsförslag bygger på att inriktningen att förändra

²¹² Till ordförande för gruppen utsågs Peter Öhrn generalsekreterare för Röda Korset och som ledamöter fanns Kent Angergård konsult, Jens Orback programledare, Andreas Carlgren riksdagsledamot, Lars Löfström gymnastikdirektör, Christian Ylander konsult och författare samt Greger Hatt utredningssekreterare. Sekreterare för denna grupp var först Erik Wahlström och sedermera Daniel Ekman från socialdepartementet.

²¹³ Ds 1995:C

detta utgår från uppmuntran och information. Chefer och andra ledare skall uppmuntras att vara förebilder och att arbetsgivare inom den offentliga sektorn borde gå före i detta. En pappagaranti på tre månader var också ett förslag, som sedermera resulterade i den s.k. pappa-/mammamånaden.

Dessutom fanns förslag som gruppen menade var mer symboliska, såsom en generell rätt för pappor att ligga kvar på BB efter förlossningen, att mödravårdscentraler skall byta namn till föräldracentraler och att det borde bli meriterande att ha varit föräldraledig, så som det är meriterande att ha gjort lumpen och/eller att ha varit aktiv i en förening.

Gruppen förde också resonemang om vikten av att uppmuntra till engagemang kring större flexibilitet i arbetslivet, med målet att underlätta för båda föräldrarna att vara föräldraledig. Att driva på utvecklingen mot fler kvinnliga chefer och fler män inom barnomsorg och skola, för att påskynda förändringen mot nya könsroller, var också förslag som diskuterades.

Pappagruppen kom också med tankar om att utöka skyddet för barnen vid skilsmässa, så att barnets rätt till båda föräldrarna blir tydlig. En regel om gemensam vårdnad från det att faderskapet fastställts och att familjer i kris skall erbjudas rådgivning och familjesamtal, med både manlig och kvinnlig rådgivare närvarande, var också förslag som kom att leda till omdiskuterad lagförändring.

Jag menar att också denna grupp hade alldeles för lite inslag av genusperspektiv.

Finns det någon mansrörelse?

Under de år som frågan om män och jämställdhet vuxit fram har det gjorts många försök att bilda någon form av mansrörelse. För mig är det svårt att se om detta lyckats eller inte. Det jag däremot är övertygad om är att det finns en stor rörelse bland män. Manliga Nätverket, Mansjourer, Manliga nätverk inom barnomsorg, skola vård och omsorg, manskurser, mansläger.²¹⁴ Ja, det går att räkna upp mycket verksamhet som börjar på Man. Kanske är det detta som är den svenska mansrörelsen?

Efter dryga två års resor i landet och möten med enskilda män och grupper av män kan jag konstatera att det inte finns någon mansrörelse. Inte om vi med mansrörelse menar en organisering där man strävar mot samma mål. Kanske är det så att man snarare kan prata om en rörelse bland män och med män. Det som också slagit mig är att där det börjar resoneras kring män och jämställdhet handlar det väldigt ofta om att söka sig fram till vad manlighet är. Eller en fokusering på män som pappor och då i någon form av särskiljande från modersrollen. Det finns spår av

²¹⁴ Intressant att det i datorns stavningsprogram inte fanns ett ord som kunde rätta mansläger. I stället vill datorns program ge mig ordet manslegär. Jag hittar inte detta ord i ordlistan men kommer fram till att ordet legär betyder nonchalant och värdslös.

rädsla för feminisering av pojkar, ett värn om pojkar som växer upp i miljöer som är fylld av kvinnor. Pojkar behöver manliga förebilder säger man, och är ganska osäker på vad det ska vara.

Det kan också vara så att man känner sig övergiven på sin arbetsplats. Det är bara kvinnor runt om och man behöver andra män att prata med, på "manligt" vis.

Många av de nätverk som skapats inom barnomsorgen är grundade i den diskussion som finns kring män som pedofiler. Män känner att de behöver stödja varandra när den massmediala pressen blir allt för stor. När det gäller män i vård och skola är det ofta av samma orsak.

Andra orsaker till att män samlar sig kan vara att de känner sig orättvist behandlade efter skilsmässor eller befinner sig i andra kriser med kvinnor. För dessa män har mansjourerna varit en plats att möta andra män som varit och är i samma situation. Men är det alltid av godo att det skapas manliga nätverk, eller är det rent av så att när män organiserar sig så kommer vi alltid tillbaka till det patriarkala tänkandet?

Min slutsats är att vi måste kunna acceptera våra olika ingångar. Jag tror inte att det är skadligt i ett långsiktigt perspektiv att vi organiserar oss med olika ingångar, med olika idébakgrund. Däremot vill jag så snabbt som möjligt få in genusperspektivet i alla dessa verksamheter. Kunskaper i genus ger insikter i hur vi tillsammans kan bryta mönster. Det är viktigt för att få med män i jämställdhetsarbete att män också får stöd av samhället för att starta och upprätthålla organisationer typ Manliga Nätverket. Det är också viktigt för att kunna rekrytera mer män till yrken som idag inte är så attraktiva för män. Det innebär att vi måste

få mer kunskap från de män som väljer att stanna kvar i dessa yrken. Nätverk för män inom barnomsorg, skola och vårdens olika yrken har också en handledande funktion för män som deltar. Män som arbetar inom dessa yrken har tagit ett kliv ut från den hegemoniska maskulinitetens ram och möter av den anledningen strukturellt osynlig, men ack så kännbart, motstånd både från kvinnor och män.

Det är viktigt att det avsätts resurser både på kommunal och på statlig nivå för att stödja dessa nätverk. Det är viktigt att män, liksom kvinnor, kan ha dessa organisationer för att utveckla tankar och metoder kring hur det fortsatta arbetet för att rekrytera män till kvinnodominerade yrken ska se ut. De är också viktiga för att skapa nya metoder för att motverka mäns våld och för att involvera fler män i jämställdhetsarbetet.

Visst har också män något att vinna på jämställdheten?

...att beträffande relationssfären har det visat sig vara viktigt för männen att vara fria från starka homosociala band och traditionell maskulinitet. Det har varit mer fruktbart att aktuella förhållanden och omständigheter fått styra emotioner, handlingar och förhandlingar, istället för traditioner och andra mönster, som inte längre varit gångbara i en ny och mer modern livssituation.

Detsamma gäller även männens relation till arbetsmarknaden. Valmöjligheterna på arbetsmarknaden har blivit fler när männen fritt kunna utbilda sig till olika områden, utan att behöva ta hänsyn till vad som av tradition är klassmässigt eller könsmässigt tillåtet och gångbart.

Det som står i ovanstående citat är också något som blivit allt mer tydligt när jag varit ute i olika sammanhang och mött män som funderat kring jämställdhet. Bl.a. är det fler som idag funderar kring vad mamman, andra kvinnor och andra män betytt för deras uppväxt och yrkesval. Vanligare är dock fortfarande att det oftast är fadern som ses som den mest naturliga förebilden för en man. Detta tror jag är något som visar på att män har något att vinna på jämställdhet. Detta något handlar mycket om

att ändra värderingarna om vad som förväntas av män. Att inte behöva sträva efter att alltid vara det motsatta, det starkare än, kvinna. Att öka sin repertoar för vad som är möjligt att göra som människa. Att inte behöva gå på den smala väg det innebär att ha ett könsrollsmönster som också är en väg där det vi kallar femininitet och maskulinitet ges möjlighet till möte.

Mycket av jämställdhetens förändringspotential ligger i att vi redan på ett tidigt stadium i människan liv bör ha vuxna som förstår det felaktiga i att reproducera traditionella könsroller. I dagens samhälle är det förskola/skola som fått överta den funktion av kulturbärare som i tidigare samhällen tillhört kyrka och familjekretsen.

"Förskolan i Sverige är den sista utposten för att kunna upprätthålla vår kultur, våra värderingar, normer och ritualer" menar John Steinberg i en krönika kring vad nedskärningar inom förskola/skola skulle kunna leda till.²¹⁵

När småbarnstiden är över, när föräldrapenningen är slut, fortsätter de allra flesta föräldrarna med att förvärvsarbeta. Förskolan är då den plats där barnen tillbringar mycket av sin tid. I ett mångkulturellt samhälle är det i förskolan och skolan som våra olika normer och värderingar ska samsas och mixas för att barnen när de kommer vidare ska kunna leva tillsammans. Det är i förskolan och skolan som våra barn får möjlighet att pröva sina värderingar hemifrån med andra barn, det är här som barn från många olika kulturer borde få lära sig att samarbeta och lösa konflikter på andra sätt än genom våld. Här lär vi oss att skapa gemensamma lösningar på vårt allt mer komplicerade liv.

²¹⁵ Steinberg 2001

Är vi inte medvetna om hur förskolan och skolan också reproducerar våra könsroller och värderingar kring kön kommer vi fortfarande att ha svårigheter med att förändra våra värderingar vad gäller kön och etnicitet.

Den svenska läroplanen för skolan har allt sedan 1969 haft inskrivet att man *bör*, och sedan 1980, *ska* arbeta med jämställdhet i skolan. På vilket sätt arbetar man med jämställdhet i förskolan och skolan idag?

På förskolorna Tittmyran och Björntomten i Gävle har man sedan 1997 utvecklat en pedagogik där det är den hela människan som sätts i centrum. Det är inte de olika könen som ligger bakom personalens sätt att tilltala barnen längre. Snarare är det tvärtom så att man har studerat sig själv som vuxen, en redan könsmärkt individ, och ser hur det egna handlandet färgar pojkar och flickor till olika kön. Man använder videokamera och resonerar kring sitt eget beteende gentemot barnen. Alla arbetar de på olika sätt med att förstå sig själva som normbildare för barn. De vill genom sitt arbete få barnen att vidga sina perspektiv på vad de kan göra som människor. Att inte kön är ett hinder för vad som är tillåtet att leka. För att pojkarna och flickorna ska kunna finna sig själva som individer, kände man att det var viktigt att separera flickor och pojkar och göra könsspecifika grupper. De olika könen beteendemönster var redan så starka att maktmönster var synliga om grupperna inte delades. I och med det kan både pojkar och flickor få utveckla lekar och språk som de annars inte haft samma möjlighet till. Jag vill uttrycka det som att pojkar får utveckla mönster som brukar vara vanliga för flickor och tvärtom. Men på något sätt handlar det mer om individer än om kön, när jag tittar in i Björntomtens pedagogik.

Denna delning är en metod till målet, som det uttrycks i en utvärdering av verksamheten.²¹⁶ Utgångspunkten för detta arbete är att pojkar och flickor är olika och att det måste till en pedagogik för att vidga barnens könsroller, eller genusmönster.

I Jämtlands län har man arbetat med ett projekt som också handlar om att vidga barnens perspektiv på vad kön får göra. Där har de också börjat arbeta med denna pedagogik inom en del grundskolor. Det finns också många enskilda lärare i vårt land och många fler förskolor som utarbetar nya metoder för att vidga barnens könsperspektiv.

Jag skulle vilja se att dessa erfarenheter nu samlas ihop och att man utvecklar pedagogiska instrument så att alla nyblivna förskolelärare har med sig denna kunskap när de slutar på universiteten. Att få in ett genusperspektiv i denna utbildning, såväl som i all annan utbildning. Innan vi kommer så långt att all personal har denna kunskap i grunden vore det bra om vi kunde skapa ett projekt där vi samlar in denna kunskap och förmedlar den till de kommuner som redan nu vill börja med könspedagogik på förskolor och i grundskolan.

När Kvinnomaktutredningen kom med sitt betänkande fanns förslag om jämställdhet som pedagogik i skolan. Att kunskaper om hur "manligt" och "kvinnt" konstrueras borde spridas till all personal på skolorna och att genusperspektivet ska ingå i all utbildning. Regeringen har visat att det redan finns ambitioner för att utveckla metoder för detta vilket vi på alla sätt måste stödja.²¹⁷ Men det räcker inte med metoder då genusperspektivet måste genomsyra all utbildning, om vi vill nå ett jämställt samhälle.

²¹⁶ Tittmyran/Björntomten 1998

²¹⁷ Proposition 2001/02:15

Mäns underordningsstrategi

När nu männen tycks styra hela samhällssystemet, vad är det då hos männen som gör att de får/intar en underordnad position i hemmet? Är det samma mekanismer som gör att män väljer bort att ta mer föräldraledighet eller att inte söka sig till att arbeta med sådant som traditionellt utförs av kvinnor? Det kan å ena sidan vara så att om kvinnan "får" detta ansvar så kan mannen fortsätta i sin makt- och karriärsträvan. Men det kan å andra sidan vara så att *det handlar om mäns rädsla för att bli dominerade* och då speciellt av kvinnor.

Männens väg till den manliga identiteten börjar i uppgörelsen med mor och far. Han skall *inte* vara lik sin mor, som representerar det motsatta könet. Uppgörelsen med fadern handlar mycket om att inte låta sig domineras, såsom sonen under faderns makt. I kampen mot att domineras tillägnar sig mannen ett språk och en kultur som återfinns i stora delar av männens historia – duellen, uppgörelsen, tvekamp och krig. När han vanärats, utsatts för skam, tar han till strid för att upprätta sin heder och stolthet, han försvarar en position. I familjen gör han detta genom att erkänna det traditionellt kvinnliga – som kvinnligt. Det finns i hemmets sfär en modell, skapad av kvinnor, för hur arbetet skall genomföras, liksom det finns modeller, skapade av män, i arbetslivets sfär. Inför dessa modeller i den modellmakten

som utvecklats av kvinnor, utvecklar vi män underordningsstrategier.

När mannen inte klarar hushållets uppgifter såsom han tror det förväntas, kan han drabbas av skuld känslor. En viss skam för att inte klara jobbet på rätt sätt kan inträda. Han upptäcker sig stå i ett kvalitativt annorlunda förhållande till hushållets fält än vad kvinnan gör. Han gör arbetet på ett annorlunda sätt, eller inte alls.

*"De gir uttrykk for en opplevelse av å vaere "en fremmed", en som ikke er inneforstått med kodene, en opplevelse av inkompetense som forer til usikkerhet og passivitet."*²¹⁸

Nu kan ju detta upplevas som att männen skyller ifrån sig, eller att de är lata, vilket är något som kommer fram i flera undersökningar. Holter/Aarseth menar dock att det också finns en annan sida av denna lathet. Att vara "lat" kan också vara ett tecken på att man anser sig inte *kunna* utföra en uppgift tillräckligt bra. Självbilden kan också uppfattas som den, att om han utför sysslorna i hemmet så som en kvinna skulle ha gjort det, kan han uppfattas som omanlig och dominerad. Det är då bättre att bli kallad lat än exempelvis "toffelhjälte". Är det så att familjen som institution, har en modellmakt vi skulle kunna kalla "kvinnlig", som innebär att de sysslor som traditionellt utförs av kvinnor faktiskt är kvinnliga? Att männen känner ett utanförskap inför hushållsarbetet framkommer i flera av de undersökningar jag presenterat i denna rapport.

²¹⁸ Holter/Aarseth 1993 Sid. 162

*"Mannlig latskap og kvinnelig aktivitet ser ut till å vaere et gjennomgående tema hos de prinsipielt likestilte parene."*²¹⁹

En orsak till att män fortfarande är mest utanför hemmets sfär kan tänkas vara för att det är där han känner sig säkrast. När mannen är med sina barn vill han helst göra aktiviteter utanför hemmet.²²⁰ Ju längre bort från hemmets sfär desto större utrymme finns det för barnen. Här ute kan han leka överlevnadslekar, fiska, idrotta och annat han är bra på, det han lärt sig av andra män genom sin uppväxt. Han kan låta hjälten i den manliga historien komma till sin rätt. Här finns kanske räddningen för den enskilde mannen till att bevara sin maskulinitet.

Mannens jobborientering

När män möts är yrke eller titel bland det första de använder för att karaktärisera sig själva. Att presentera sig som gift eller ogift eller hur många barn de har, hör inte till vanligheten bland män. Mannens jobb och offentliga verksamhet utgör kärnan i det Aarseth/Holter kallar "den sociale förstheten", medans mannens privata existens, familjen, tillhör det andra, "annetheten".²²¹

När vi pratar om män i familjen uppfattas det bland män som positivt. Ingen man vill idag säga att familjen kommer i andra rummet. Men i de offentliga sammanhangen, i arbetslivet, är det yrke och rang i hierarkin som gäller. Männerna som del i en familj

²¹⁹ Holter/Aarseth 1993:166

²²⁰ Plantin 2001

²²¹ Aarseth/Holter 1993 Sid. 197

kommer då i andra hand. Medan kvinnan på jobbet funderar över hushållet och barnen funderar mannen, när han är hemma, på jobbet.

När mannen ska göra sig gällande i samhället är det jobbmanligheten, den offentliga manligheten som först kommer på tal. Männens verkliga historia är männens produktionsgemenskap. Kanske är det så att vi inte kan diskutera mannen som köns- varelse, utan att också diskutera mannens position i produktio- nen? Vi måste ställa oss frågan om inte också mannen är under- ordnad i patriarkatet. Visst har den enskilde mannen dragit nytta av denna patriarkala struktur, men de flesta männen har också varit maktlösa under patriarkatet.

Min undran blir då om detta också är påkallat av en känsla som säger att hushålls- och omsorgsarbetet är ett arbete som inte har samma värde som mannens produktiva arbete.²²² Det är kanske förenat med skam för en man. När mannen är hemma och är föräldraledig är det inte ovanligt att han vill få omgiv- ningen att tro han hinner så mycket mer än bara hushållsarbetet. Det finns också vittnesuppgifter om att män som arbetar med traditionellt kvinnliga arbeten inte så gärna presenterar sig med yrkestitel, så som annars är vanligt bland män.

²²² Det som ibland brukar benämnas för det reproduktiva arbetet.

Förändringen

”Det är belysande att se hur även ”i de bästa familjer” – i den meningen att både man och hustru är medvetet inriktade på en jämnare fördelning av försörjnings- och omsorgsuppgifterna – genusbundna förväntningar handlingsdispositioner forfarande verkar för en bevarad segregering och därmed också maktskillnad mellan könen” ²²³

Bidragande orsaker till att genussystemet är så trögt i sin förändring kan vara de känslor av stolthet och skam vi människor har i relation till varandra. Mannen känner sig inte tillräckligt ”manlig” när han utför sysslor som ska göras i hushållet eller i omsorgsyrket, om han gör det så som hon brukar göra det. Den manliga stoltheten kanske ”får sig en törn”. Thomas J. Sheff ²²⁴ menar att de grundläggande känslorna för människors handlanden gentemot varandra är just skuld och skam. Han menar att vi i våra sociala relationer känslomässigt och mentalt är anpassade till system som innehåller intentioner och handlanden. Ett sådant system skulle exempelvis kunna vara det vi kallar för roll. Fadersroll, mansroll, mammaroll eller kvinnoroll.

I tidigare samhällen har inte mansrollen diskuterats i omvård-

²²³ Åström, Lizzie 1990 Sid. 121

²²⁴ Thomas J. Sheff är microsociolog. Microsociologi är den delen av sociologin som studerar människors handlande gentemot varandra i små grupper. Sheffs bidrag till denna forskning är att han utvecklat en teori där han diskuterar människans känslor, företrädesvis stolthet och skam, och dess betydelse för vårt handlande och upprätthållande av sociala strukturer.

nadstermer. Går vi långt tillbaka i tiden, till det som brukar kallas för jägarsamhället, är det den utåtriktade mannen som mestadels tycks vara på jakt som brukar beskrivas. Han som alltid tycks vara borta för att samla kött till familjen. Går vi till det paternala samhället är det hushållsfadern, som visserligen har ansvar för sitt hushåll men som inte är delaktig i omvårdnaden. I maskulinitets samhälle, som jag menar att vi fortfarande befinner oss i, är det fortfarande mannen som familjeförsörjare som diskuteras. Det är den självständiga mannen som befinner sig långt utanför hushållets sfär, men som känner hur kraven på att dela denna uppgift allt mer ökar.

I androgynatet kan det bli så att mannen är en del av hushållet, så som kvinnan. En man som tar sin del av omvårdnaden om hushållsarbetet och barnomsorgen. Som också i det offentliga rummet kan sköta omvårdnadsarbeten.

Om detta ska ske är det viktigt att kvinnan också släpper in mannen, brukar männen säga. Något som inte kommer fram när man pratar med kvinnor eller i den forskning jag tagit del av. Snarare får jag ofta höra att kvinnor skulle välkomna männen på detta område. Jag tror också det är viktigt att männen säger att vi vill komma in. Att vi väljer detta lika självklart som en kvinna förväntas välja moderskapet.

Jag tror inte att mannens underordning i patriarkatet, i sig, är en speciell orsak till att genussystemet upprätthålls så som det ser ut just nu. Jag menar att det finns ett flertal mekanismer som ligger bakom detta och där underordningen hos män inför modeller som anses vara "kvinnliga", är en av dessa mekanismer. Kanske den viktigaste.

Att vi män och kvinnor ser olika ut behöver inte betyda att vi inte kan utföra samma arbetsuppgifter eller att vi kan ha likartade känslor. Det är inte i huvudsak vilket kön vi bär på utan vilka erfarenheter vi har som gör oss som individer unika. Det betyder att vi inte är olika när det gäller vår förmåga att konstruera tankebilder. Precis som Yvonne Hirdman redan 1988 så riktigt påpekade, att *"Den systemförändrande kraften finns (...) i det mänskliga tankesystemet"*, är jag övertygad om att det handlar om banaliteterna i vårt språk som vi bygger dessa tankefigurer och vårt handlande med, som är det största hindret för att också män ska vilja engagera sig.²²⁵ Eller rättare sagt det genussystem som vi ständigt reproducerar.

Vill vi verkligen ha jämställdhet där både män och kvinnor värderas lika, så är det endast genom att använda oss av de kunskaper om genus som finns, i den verklighet vi ständigt skapar. Det kan inte nog poängteras att den pedagogik man använder på vissa förskolor i vårt land, i bl.a. Gävle och i Jämtland, är pedagogik som har kraft när det gäller att pojkar och flickor ska få utvecklas till hela människor. En utveckling av denna pedagogik, tillsammans med mycket mer, skapar i förlängningen ett jämställt samhälle.

Liksom patriarkatets historia har haft olika faser, så som jag beskrivit i denna rapport, som förändrats i en process påverkad av människor, är jag övertygad om att den processen kommer att fortsätta. Men den fortsätter inte av sig själv.

Om vi män och kvinnor i framtiden ska ges samma värde och

²²⁵ Hirdman, Yvonne 1988

kunna ta oss över de köns-/genusgränser som idag existerar måste vi också bryta de strukturer som skapar vårt genustänkande så som det ser ut idag. Som jag ser det är det i hushållet och i förskola/skola som denna process har sin största förändringskraft. När hushållet får ett gemensamt centrum, en hög grad av ömsesidighet i ansvar och omsorg, ges båda könen möjlighet till att värderas mer jämlikt. Det är också i de institutioner som hjälper våra barn att hitta sin identitet, tillsammans med föräldrarna, som denna kraft till förändring ligger.

Genussystemet är beroende av många mekanismer för att upprätthållas, men liksom patriarkatets olika faser varit beroende av människans ständiga vilja till utveckling så finns det fortfarande potential till förändring.

Sammanfattning och förslag till åtgärder

Från juni 1999 har jag arbetat med Projektet Män och jämställdhet. Den stora frågeställningen i detta projekt var att försöka finna svaren till varför det är så få män som involverar sig i jämställdhetsarbetet. När jag resonerar kring jämställdhet inkluderar jag frågeställningar som varför så få män söker sig till yrken som idag domineras av kvinnor och varför män tar ut så lite föräldraledighet. Det är också mycket väsentligt att finna svaren till varför det fortfarande är så många män som misshandlar den kvinna de lever med, trots att vi avskaffade mannens rätt att aga sin fru redan 1864. Inte kan det bara bero på ett allt mer utbrett sexistiskt språkbruk? Och skulle någon hävda det vill jag veta varför det har blivit så?

Att svara på dessa frågor är viktigt för att komma fram till vilka politiska åtgärder man kan ta till för att underlätta för männen att öka sitt deltagande. Det har bl.a. visat sig att "pappamånaden" är ett stöd för den enskilde mannen när han ska begära föräldraledighet hos sin arbetsgivare. Den kan också vara ett stöd i den förhandling som föräldrarna har kring vem som ska vara hemma med barnen?

Kanske ligger det något i funderingen att det är män som är hinder för jämställdhetsutvecklingen. Eller är det så att vi kan

hitta tillräckliga argument som visar på att även män tjänar på jämställdhet?

I september 2000 anordnade projektet en konferens med temat "Vill män ha jämställdhet?". Inte kom något entydigt svar på frågan då men visst tog alla som vara där ytterligare några steg i funderingen kring maskulinitetens normerande kraft. På den konferensen, fick vi som var med, i alla fall veta att upprätthållandet av ett ojämnt samhälle är en historia om banaliteter. Att vi upprätthåller våra könsroller utan att egentligen vara medvetna om det. Denna omedvetenhet ligger i bl.a. hur vi delar upp allt omkring oss i manligt/kvinnligt, utan att något behöver vara just manligt eller kvinnligt. Historien om A, som Yvonne Hirdman kallade sin föreläsning, är en historia om den norm som finns i vårt samhälle och som kallas den manliga normens primat.

Utgångsbilden för projektet Män och jämställdhet har varit den stereotypa maskuliniteten, eller som man säger inom mansforskningen, den hegemoniska maskuliniteten, som ett hinder för jämställdhetsutvecklingen. Denna könsidentitet och reproduktionen av densamma finns som ett strukturellt hinder för mäns och kvinnors möjlighet till fria yrkes och identitetsval. Den hegemoniska maskuliniteten är, som jag ser det, densamma som den manliga norm som också är primat för genussystemet.

Jag tror att enskilda män vill ha jämställdhet. Men, eftersom jämställdhet tidigare varit synonymt med kvinnofråga, har det varit svårt för män att ta del av denna. Vi män har kanske inte riktigt blivit klara över vad vi har att vinna på jämställdhet? När vi pratar om att barn ska ha mer tillgång till båda sina föräldrar, då är vi med. När vi sedan pratar om att kvinnor ska ha rätt till

likvärdig lön blir vi lite mer tveksamma. Även om vi tycker att det är en självklarhet inom andra yrkesgrupper än vår egna, fr.a. när vi har en fru eller dotter som vi anser vara underbetalda. När sedan jämställdhetsfrågan övergår till att resonera om mäns våld mot kvinnor verkar det som att vi inte vill vara med alls. Inte ens när vi sätter in mäns våld i sammanhanget om att det skulle kunna vara den egna dottern som är utsatt.

Jag tror att det finns tre huvudorsaker till att det är så svårt att få med män i jämställdhetsarbetet.

- Män har generellt mer makt än kvinnor och väldigt få män släpper ifrån sig makten innan de vet vad de får i stället.²²⁶
- Män har också, generellt sett högre lön än kvinnor, och väldigt få vill stanna i löneutvecklingen. Dessutom finns det fortfarande en föreställning hos män att de ska vara familjeförsörjare. Åtminstone huvudförsörjare.
- Det är också ett privilegium att vara norm för vad som är det rätta.

Kan vi och vill vi komma tillrätta med detta? Kan vi visa att vi alla vinner på att vi delar på makten och att det är bra för oss alla om vi genomför allas lika värde i praktiken? Då anser jag att både män och kvinnor har mycket att vinna på jämställdhet.

Det viktigaste är nog att vi kommer ut ur den smala bild av vad vi som biologiskt kön ska få vara och göra. De biologiska

²²⁶ I detta argument kan man också se att makten för män innebär att det ses som givet att villkora om makten. Om jag ger ska jag få något i stället.

skillnaderna mellan män och kvinnor "upplever vi alltid *"genom kultur, genom "översättning" i termer av symboler och idéer som vi använder oss av i vårt vardagliga och rituella liv. Biologi "talar" inte för sig själv. Den måste tolkas så att den stämmer överens med andra kulturella föreställningar som vi har och så att den framstår som "naturlig". Poängen är att de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor **inte** utgör någon urkälla där våra idéer om kvinnligt-manligt hämtar form och innehåll.*"²²⁷

Med jämställdhet kommer också män att befrias från patriarkatets/genussystemets diskriminering. Patriarkatsbegreppet har inte diskuterats i de senaste årens politiska debatt. Jag menar att det är dags att göra det igen. Patriarkatet är ett system som lever kvar men under delvis andra former. Patriarkatet som idé diskriminerar också män i praktiken, män som underordnas män i den hierarki som maskuliniteten innebär. I detta finns ett underordningssystem med förväntningar på vad män får och inte får göra, där män som utför uppgifter som betraktas som mindre "manliga" känner/upplever sig könsdiskriminerade.²²⁸

Detta problem blir väldigt tydligt när vi också ser på maskulinitet i relation till klass, etnicitet, sexualitet, funktionshinder m.m.

Jämställdhetsfrågan är en politisk viktig fråga då den är grunden för att demokratin ska fungera. Hanar och honor är vi alla och vi fostras tyvärr till att upprätthålla de negativa mönster vi lärt oss för detta. Vi kallar det för manligt och kvinnligt.

Män och kvinnor behandlas olika i samhället och detta oavsett

²²⁷ Kulick, Don red. 1991 sid.11

²²⁸ Nordiska Ministerrådets skrift Kan Menn? 2001; Pingel/Robertsson 1998

om vi är födda eller inflyttade svenskar eller medborgare i andra länder. Oavsett om vi har funktionshinder av något slag eller oberoende av vilken ålder eller sexuell läggning vi har. Detta syns bl.a. när vi tittar på kvinnors löner i relation till män, oavsett yrke.

Den politiska handlingen sker inte bara i ett ovanifrånperspektiv. Politiker formar verkligheten och politiken uppstår främst i ett underifrånperspektiv. Det är den enskilda människan i ett kollektiv, en struktur, som känner vad som är rätt och fel i den verklighet hon/han befinner sig. När ovanifrån och underifrån möter varandra i genomförda politiska beslut går förändringsprocessen framåt. Att förändra grundläggande strukturer kan inte ske endast från ett håll utan det är fler mekanismer som måste samverka.

En stående fråga är att försöka hitta speciella vinster för män. Varför ska vi göra det?

- Är det så att män måste uppmuntras mer än kvinnor för att vara med i en positiv samhällsförändring.
- Är det så att män inte kan se de gemensamma vinsterna av ett jämställt samhälle?

Ett ord som jag anser vara sammanfattande för vad män vinner på jämställdhet är LIVSKVALITET. Det är inte något annorlunda för kvinnor. Kvinnors livskvalitet ökar också när män blir mer delaktiga i att klara vardagens sysslor, såsom lönearbete och hushållsarbete i kombination.

Jag tror inte att män i grunden är mer egoistiska än kvinnor, vi

har dock lärt oss att vara i överordnad position i förhållande till kvinnor och deras uppgifter. Det är just det vi måste ändra på. Att män vill ändra på detta är jag ganska övertygad om, bara redskapen görs tillgängliga både för kvinnor och män. Redskapen menar jag är kunskaperna kring genus om dom används i genusförändrande syfte.

När du läser nedanstående förslag vill jag inte att du ser dem som prioriterade i den ordning de står. Meningen är att se dem som ett batteri av åtgärder som är relaterade till varandra för att vi ska uppnå ett mer genomgripande förändringsarbete vad gäller jämställdhet. Där män är delaktiga med samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter som kvinnor.

Förslag

- För att ge män större möjligheter att fundera kring sitt kommande föräldraskap och för att öka mäns uttag av föräldradighet behövs det en utvidgad föräldrautbildning på varje mödravårdcentral/familjecentral. Pappagrupper som vuxit upp med modell från Dalarna, Värmland och Örnsköldsvik behöver etableras på fler platser för att inom snar framtid bli permanent verksamhet.
- För att underlätta deltagandet i föräldrautbildningen och för att barnen behöver mer tid med sina nya föräldrar, skulle jag önska att det som idag är 10 pappadagar utvidgas till 30.
- Föräldrapenningen förlängs till 24 månader. Åtta månader åt mor, åtta månader åt far och 8 månader som man inom famil-

jen fördelar. Processen att förlänga bör gå via att vi i ett första skede individualiserar dagens föräldraförsäkring. 8 månaders föräldraförsäkring till vardera förälder. Därefter inträder en 8 månaders period där det ges möjlighet att överlåta till den förälder som inte arbetar för tillfället. Målet bör vara att alla föräldrar delar på den tid man kan vara tillsammans med barnet.

- För pappor som p.g.a. olika anledningar inte har så bra kontakt med sina barn som de önskar, exempelvis p.g.a. vårdnadstvist eller dylikt, kan speciella verksamheter byggas upp i varje kommun. På vissa orter kallas detta för "Pappis".
- När man blir pappa i unga år är det också viktigt att det finns verksamheter som riktar sig direkt till dessa unga pappor. Det finns i några kommuner verksamheter för unga mammor och det har visat sig att pojkarna som är far till barnen också har stort behov av liknande verksamhet. Den traditionella föräldrautbildningen är inte riktad till unga föräldrar. Det har också visat sig att pojkar som är i skolåldern får samma problem vid föräldraledighet som de unga mammorna. De får inget stöd att fortsätta sin utbildning om de vill vara föräldralediga.
- Inför könspedagogik på förskolorna. Tittmyran, Björntomten i Gävle och Vidgade vyer i Jämtland är exempel på att barnen får bredare könsperspektiv då förskolepersonalen har ett genusmedvetet tänkande och handlande. Fortbildning för förskolans och skolans personal kan utgå från denna modell.

- Genusvetenskapen måste in i all utbildning på högskolenivå då denna kunskap är viktig för samhällsbyggandet. På detta sätt kommer också kunskapen vidare in i samhället med de nya studenterna. Kanske skulle detta kunna ske i en utvecklingsstege där man börjar med yrkesutbildningar som jurister, ekonomer, som redan börjat söka metoder och förskolelärare, barnskötare, socionomer och lärare. Yrken som har till uppgift att stödja människor i sin utvecklingsprocess.
- För att öka mäns andel i de kvinnodominerade yrkena krävs det att vi inför ett system med positiv särbehandling av män. I de flesta utbildningar som existerar idag är det så att kvinnor har företräde, då de oftast har högst betyg. Flickor har i snitt högre betyg än pojkar. Det är dock många pojkar som skulle kunna tänka sig att utbilda sig inom förskola, skola och vårdyrken. Det visar sig också, från projekt Män i skolan, att män som tidigare valt manligt dominerade yrken inte getts chansen att pröva ett kvinnodominerat yrke. Det kan också misstänkas att det identitetssökande som inträffar i tonåren gör att pojkar inte kan identifiera sig med yrken som idag betraktas som "kvinnliga". I klartext är det alltså kvotering av pojkar/män till yrkesutbildningar som idag domineras av kvinnor jag föreslår.
- Det finns starka strukturer i vårt samhälle där pojkar befinner sig och där genusfostran är stark. Delar av detta kan vi finna bl.a. inom idrottsrörelsen, där reproduktionen av genussystemet fortgår i uppdelning av pojk- och flickidrott samt i den norm som finns för vad som klassificeras som "riktig idrott".

För att motverka detta föreslår jag att projekt Män och jämställdhet får i uppdrag att, tillsammans med den samlade idrottsrörelsen och övrig folkbildning, utveckla metoder för dialog kring maskulinitets och genusfrågor inom idrottsrörelsen.

- Vi behöver skapa ett kvalificerat akut omhändertagande av män som misshandlar kvinnor. En kvinna ska inte behöva flytta från sitt hem och sina barn för att hon blir misshandlad av mannen hon bor med. I stället behöver vi utveckla verksamheter dit männen förflyttas i väntan på rättegång. Dessa verksamheter ska då ha professionell personal som genast börjar bedriva behandlingsarbete med mannen.
- För att hindra utvecklingen vad gäller mäns våld mot kvinnor behövs det utvecklas fler kriscentrum för män i Sverige. Det finns idag kunskap kring behandlingsmetoder för män som misshandlat kvinnor. Dessa metoder kan också fungera förebyggande genom att socialtjänsterna i varje kommun utvecklar sin verksamhet för män. Modell för detta är Kriscentra för män i Göteborg och Manscentrum i Stockholm. Kamrattstödande verksamhet för män, såsom vissa mansjourer kan fungera, är inte tillräckligt. Det behövs professionell personal. Dessa verksamheter kan också fungera som fortbildningsinstitutioner för den ordinarie familj- och individomsorgen inom socialtjänsten.

- Den hegemoniska maskuliniteten ser olika ut beroende vilken kultur männen kommer från. Skillnaden ligger ofta i hur mycket vi levt med jämställdhetstanken. I familjer som kommer från väldigt tydligt patriarkala strukturer kan det vara svårt för fäder och bröder att bryta dessa mönster. För att integrationen ska fungera behövs det utvecklade verksamheter som underlättar dialogen kring jämställdhet. Dialogprojekt har funnit i liten omfattning i Stockholmsområdet. Jag föreslår nu att detta projekt får utvidgas till ett nationellt projekt, där man samtidigt får i uppdrag att kartlägga på vad sätt man arbetar med frågor kring integration och genus i andra delar av landet. Detta projekt bör då knytas till det nationella projektet Män och jämställdhet.
- Vi behöver mer kunskap vad gäller mäns våld och därför är det viktigt att utveckla den forskning om män som pågår, både vad gäller mäns våld mot kvinnor och mot andra män.
- Inför genuskunskap i Länsarbetsnämndernas brytprojektsprogram. Detta för att kunna utbilda män och kvinnor som vill prova på otraditionella yrkesval. Det är också viktigt att mottagande arbetsplats görs medveten om hur man ser sitt yrke som könsneutralt.
- Statliga och kommunala bidrag till jämställdhetsprojekt ska endast utgå till projekt som har en klar genusedvetenhet. Projekt som tenderar att vara könskonserverande är inte till gagn för jämställdhetsutvecklingen.

- Ekonomiskt stöd till föreningar och manliga nätverk som har som sitt mål att engagera fler män i jämställdhetsarbetet och/eller att rekrytera fler män till yrken som traditionellt domineras av kvinnor.
- Vill män vara mer aktiva? Är mina förslag i takt med den syn män har på jämställdhet idag? Jag menar att det nu är hög tid att göra en uppföljning på Lars Jalmert's undersökning om den svenske mannen. Den gjordes 1982 och vi är nu framme i år 2002. Vi skulle kunna låta Jalmert gå vidare och se hur vi nu fungerar. Vi män har haft möjlighet att välja föräldraledighet sedan 1974. Vi har också haft många kampanjer de senaste 20 åren om mäns våld mot kvinnor utan att färre kvinnor blir misshandlade. Det som mest har hörts efter dessa kampanjer är mäns ilska över att utpekas som förövare. Mitt förslag är att ett nytt Projekt Män och jämställdhet får i uppdrag att avsätta 30 % av sin tid för att tillsammans med Lars Jalmert genomföra en ny stor undersökning om den svenska mannens "i-princip-inställning". Det finns idag mycket tyckande och vi behöver en vetenskaplig rapport kring detta ämne. Denna undersökning kan då också ge de svar vi behöver för att veta om pappagrupper leder till mer föräldraledighet hos män.

Litteraturlista/Referenslitteratur

Det här är en lista av den litteratur jag använt mig av under de år som jag funderat kring jämställdhetsfrågor. De noter som finns i texten har naturligtvis sin referens från många av dessa böcker, men i denna lista finns också skrifter jag inte hämtat text ifrån för denna rapport.

De böcker och skrifter som är med i denna lista är också sådana som jag menar är viktiga för att ha format det tänkande jag har. De är viktiga referensramar för att förstå hur jag kommit fram till hur jag tänker.

- Ambjörnsson Ronny *Människans undran – Europas idéhistoria. Antiken* Natur & Kultur 1998
- Badinter, Elisabeth *XY: Om mannens identitet* Forum AB 1994
- Bordieue, Pierre *Den manliga dominansen* Daidalos 1999
- Bekkengen Lisbeth *Mäns föräldraledighet – En kunskapsöversikt* Arbetsrapport 96:12, Högskolan i Karlstad
- Bekkengen Lisbeth *Flexibel och förhandlingsbar eller ett faktum – Ett genusperspektiv på föräldraledighet inom arbetsorganisationer* Arbetsrapport 97:6, Högskolan i Karlstad
- Bengtsson, Margot/Frykman, Jonas *Om maskulinitet – Mannen som forskningsprojekt* Rapport 1987:11, Delegationen för jämställdhet

- Berg, Lars-Erik/Johansson, Thomas *Den andra föräldern. Om deltidspappor och deras barn* Carlsson förlag. 1999
- Bly, Robert *Järn-Hans: En bok om män* ICA Bokförlag 1991
- Bly, Robert *Syskonsamhället* ICA Bokförlag 1996
- Bolin Göran/Lövgren Karin (red.) *Om unga män: Identitet, kultur och livsvillkor* Studentlitteratur 1995
- Carlsson, Marianne *Manliga sjuksköterskors syn på sitt yrke* SHSTF's förlag 1988
- Chodorow, Nancy *Femininum – Maskulinum. Modersfunktion och könsideologi* Natur och kultur, Stockholm 1988
- Connel R.W. *Maskuliniteter* Daidalos, Uddevalla 1999
- Eduards m.fl. *Kön, makt och medborgarskap – Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels* Gleerups förlag 1992
- Ekenstam m.fl. *Rädd att falla – Studier i manlighet* Gidlunds förlag 1998
- Ekenstam, Johansson m.fl. *Sprickor i fasaden – Manligheter i förändring* Gidlunds 2001.
- Ekman, Daniel *En mans bok: Om manlig identitet – teorier, ideal och verklighet* Natur & Kultur 1995
- Eriksson, Henrik *Den diplomatiska punkten – maskulinitet som kroppsligt identitetsskapande projekt i svensk sjuksköterskeutbildning* Acta Universitatis gotheburgensis, Göteborg 2002
- Eskilsson, Lena *Drömmen om kamratsamhället – Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad* Carlssons förlag 1991
- Faludi, Susan *Backlash – Kriget mot kvinnorna* Norstedts förlag 1993
- Faludi, Susan *Ställd – Förräderiet mot mannen* Ordfront 2000

- Folkesson Per *Nordisk mansforskning – En kartläggning* Inst. för samhällsvetenskap, Karlstad Universitet 2000
- Folkesson Per *Nordisk mansforskning – En förteckning med sammanfattande kommentarer* Inst. för samhällsvetenskap, Karlstad universitet 2000
- Frykman Jonas *Ljusnande framtid. Skola, social mobilitet och kulturell identitet* Historiska media 1998
- Fürst, Gunilla *Jämställda på svenska* Svenska Institutet 1999, I samarbete med Jämställdhetsenheten
- Ganetz, Hillevi m.fl. *Feminism och marxism – en förälskelse med förhinder* Arbetarkultur förlag 1986
- Guillou, Jan m.fl. *Grabbarnas stora presentbok – Ett måste för grova grabbar och läskunniga tjejer* Norstedts förlag 1991
- Hagström, Chalotte *Man blir pappa – Föräldraskap och maskulinitet i förändring* Nordic Academic Press 1999
- Hilte Mats *Avvikande beteende – en sociologisk introduktion* Studentlitteratur 1996
- Hirdman Yvonne *Att lägga livet tillrätta – studier i svensk folkhemspolitik* Carlssons Bokförlag 1990
- Hirdman Yvonne *Med kluven tunga – LO och genusordningen* Atlas 2001
- Hirdman, Yvonne *Genus – om det stabila föränderliga former* Liber AB, 2001
- Holmberg, Carin *Det kallas kärlek* Anamma förlag 1993
- Holmberg, Carin *Det kallas manshat: En bok om feminism* Anamma 1996
- Holter Ö G/Aarseth Helene *Menns livssammenheng*, Ad Notam Gyldendal 1993

- Holter Ö G/Aarseth Helene *Mäns livssammanhang*, Bonniers 1994
- Holter, Öystein G *Raggning. Om kärlek och könsmarknad* Stockholm 1983
- Hwang Philip red. *Faderskap i tid och rum* Bokförlaget Natur & Kultur 2000
- Högberg, Åke *Det vilda i mannen: Vägen från mamma till mogenad* Natur & Kultur 1992
- Högberg, Åke *En liten bok om konsten att vara pappa* Natur & Kultur 1995
- Jacobson, Maja *Gör kläderna mannen? – Om maskulinitet och femininet i unga år* Carlsson förlag 1998
- Jalmert, Lars *Den svenske mannen* Tidens förlag 1984
- Johansson, Thomas *Det första könet – Mansforskning som reflexivt projekt* Studentlitteratur 2000
- Jónasdóttir & Björk red. *Teorier om patriarkatet – Betydelser, begränsningar och utvecklingslinjer* Kvinnovetenskapligt Forums Skriftserie. Högskolan i Örebro 1994
- Juul Jesper *Ditt kompetenta barn* Wahlström & Widstrand 1997
- Karlsson, Gunnel *Från broderskap till systerskap – Det socialdemokratiska kvinnoförbundets kamp för inflytande och makt i SAP Arkiv* förlag 1996
- Kaufman, Michael *Cracking the Armour: Power, Pain, and the Lives of Men* Viking Canada
- Kimmel, Michael *Manhood in America: A Cultural History* The Free Press 1997, USA
- Kulick, Don red. *Från kön till genus* Carlssons förlag 1991

- Lennér-Axelsson, Barbro *Männens röster: i kris och förändring*
Natur & Kultur 1994
- Lindgren, Gerd *Doktorer, systrar och flickor* Carlssons bokf. 1992
- Lundgren, Eva *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare* Natur och kultur 1992
- Lundgren, Eva m.fl. *SLAGEN DAM Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning* Fritzes Offentliga Publikationer 2001
- Löfberg Jan *Politisk religionsfrihet* Universitetsförlaget Dialogos AB 1993
- Myrdal Alva & Gunnar *Kris i befolkningsfrågan* Bonniers förlag 1934
- Naumberg, Lars *Över gränsen. Om männen och kvinnomisshandeln* Utbildningsförlaget Brevskolan
- Niemi, Mikael *Populärmusik från Vittula* Norstedts 2000
- Nilsson, Bo *Maskulinitet – Representation, ideologi och retorik* Boréa Bokförlag. 1999
- Oftung, Knut (red.) *Menns bilder og bilder av menn* Likestillingsrådet, Oslo
- Olsson Ingemar *Halva jämställdheten till mannen* Länsstyrelsen Västra Götaland 2002
- Palme, Olof *Att vilja gå vidare* Tidens förlag 1974
- Pincus, Ingrid *Manligt motstånd och ambivalens till jämställdhetsreformer* Kvinnovetenskapligt Forums Skriftserie, Örebro Högskola 1997
- Pincus, Ingrid *Från kvinnofrågor till könsmaktstruktur – Den svenska jämställdhetspolitikens utveckling 1972–1997* Kvinnovetenskapligt Forums Arbetsrapport nr. 1, Örebro Högskola 1998

Pingel, Birgit & Robertsson, Hans *Yrkesidentitet i sjukvården – position, person och kön* Arbetslivsinstitutet Skriftserie. 1998:13
Plantin, Lars *Män, familjeliv & föräldraskap* Boréa Bokförlag 2001

Rubin, Lilian B *Nära främlingar – om relationer mellan man och kvinna* Natur och kultur 1991

Roman, Christine *Lika på olika villkor. Könsssegregering i kunskapsföretag* Symposium Graduale 1994

Strömberg Alva *Stora synonymordboken 1:a* upplagan 5:e tryckningen 1989

Uddenberg Nils (red.) *Pappa och jag. Fjorton män berättar* Natur och kultur 1995

Wollstonecraft, Mary *Till försvar för kvinnans rättigheter* Ordfront 1997

Åström, Lizzie *I kvinnoled – Om kvinnors liv genom tre generationer* Liber förlag 1986

Åström, Lizzie *Fäder och söner – Bland svenska män i tre generationer* Carlssons förlag 1990

Tidskrifter, artiklar och andra källor

Arbetsmarknadsdepartementet *Mannen i förändring – Idéprogram från arbetsgruppen om mansrollen* Tidens förlag 1985

Atterstam, Inger *Östrogen sänker blodtrycket* SvD 2002-01-18
Bang Tidskrift *Temanummer om Mamma, pappa, barn* Nr. 4 2001

Bekkengen Lisbeth *Män som "pappor" och kvinnor som "föräldrar"* KvT 1999:1

Burman Mats *Nya vägval för mannen. En idéskrift kring mansrollen* Länsstyrelsen i Norrbotten

Burman Mats *Väg. Tankar och idéer kring jämställdhet i skolan* Länsstyrelsen i Norrbotten 2002

Collberg Birgitta *Patriarkatet avskaffades för att rädda familjen* Lunds Universitet Meddelar

http://www.lu.se/info/lum/LUM_02_01/07_wetterberg.html

Edenbrink Lena *Ut (Utan titel). En antologi gjord av ungdomar i ett jämställdhetsprojekt* Länsstyrelsen i Norrbotten

Ekman, Daniel *Perspektiv på mannen – Olika sätt att se på maskulinitet. En litteraturgenomgång av främst svensk facklitteratur* C-uppsats i Pedagogik, Stockholms Universitet 1992

Gillis John R. *Alltid lika problematiskt att föra fäder av män* KvT 1993:1 Mansforskning 2

Hamberg Katarina *Könet i hjärnan – En kritisk granskning av jakten på den biologiska skillnaden* Läkartidningen 2000:97, Sid. 5130 - 6

Hirdman, Yvonne *Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning* KvT. 1988:3

Hirdman, Yvonne *Konstruktion och förändring – genus som vetenskap* KvT 1998:3-4

Illikainen, Annelie, & Lindholm, Annelie *Den manliga homosocialiteten och dess makt – En vidmakthållande faktor av könssegregering* Uppsats i sociologi 4 p fsk, Örebro Universitet vt 99

Jalmert Lars *Om svenska män. Fostran, ideal och vardagsliv* Ds 1983:12

Jämsides nr. 3:98 *Temanummer: På spaning efter den man som flytt*

Kulik, Don *Är mäsar lesbiska? Om biologins relevans för mänskligt beteende* ResPublica 1997:35/36, Brutus Östlings förlag

Kullberg Christian (paper) *Vilket ansvar har män för samhällets sociala problem? Maskulinitet och socialt vård- och omsorgsarbete* Kullberg, Christian *Arbete eller socialbidrag? Socialsekreterares samtal med och om kvinnliga och manliga klienter* Publicerad i Bladh m.fl., *Kvinnor och män som aktörer och klienter*, Nerenius&Santéus förlag 1997

Lika Villkor *Pappautbildning – ett program om män som väljer att möta andra män för att bli bättre pappor* Radions P1 2002-02-17

Lindgren, Gerd *Broderskapets logik* Kvinnovetenskaplig Tidskrift 1996:1

Länsstyrelsen *Projekt Focus – unga killar, kön, makt och jämställdhet* Gotlands län 2001

Länsstyrelsen *Projekt Mannum – slutrapport 1999-01-01 – 2001-03-31* Jämtlands län 2001

Moberg, Eva, I Hederberg H (red) *Kvinnors villkorliga frigivning. Unga liberaler – Nio inlägg i idédebatten* Bonniers förlag 1961

Moberg, Eva *Nu är det männens tur* Dagens Nyheter 1994-03-08

Moberg, Eva & Eduards, Krister *Nordiska män går före* Dagens Nyheter 1995-04-26

Moi, Toril *Vad är en kvinna? Kön och genus i feministisk teori* ResPublica 1997:35/36, Brutus Östlings förlag

Nationalencyklopedin *Exakt hänvisning finns i respektive not* Alla band + hemsidan

Nord 2000:24 *Kan Menn? – Menn og likestilling i arbeidslivet* Nordiska Ministerrådet

Ordfront Magasin nr. 5:98 *Temanummer: Hur pojkar blir män*

Proposition 2001/02:15 *Den öppna högskolan. Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet* Utbildningsdepartementet,
Regeringens skrivelse 1999/2000:24
RFV redovisar *Båda blir bäst. Attityden till delad föräldraledighet*
RFV 2001:1
RiR/TV *Och de som inte platsade* Populär Vetenskap 9/94
Riksorganisationen för Kvinnojourer ROKS *De fem härskarteknikerna*
Sandberg, Erik *Man i västernorrland – det utfällda paraplyet. En utvärdering av projekt Man i västernorrland* Mitthögskolan 10 maj 2001, Slutrapport version 1
SOU 1987:19 *Varannan damernas – Slutbetänkande från utredningen om kvinnorepresentationen* Engman, Gerd, Boman Ann
SOU 1997:139 *Hemmet, barnen och makten – Förhandlingar om arbete och pengar i familjen* Ahrne, Göran, Romas, Christine
SOU 1998:6 *Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige* Persson, Kristina & Nyberg, Anita
SOU 1997:161 *Stöd i föräldraskapet*
Steinberg John *Den sista utposten* Krönika i Nerikes Allehanda 2001-05-08
Söderström, Peter *Likhet inför lagen – En könsblind utgångspunkt? En analys av bedömningen i våldtäktsmål* D-uppsats i sociologi, Umeå Universitet 2001
Therborn, Göran *Klass, kön och reproduktion* Sociologisk forskning 1981:2

Tittmyran/Björntomten *Jämställdhet – vidgade könsroller för pojkar och flickor i förskolan. En projektbeskrivning* Gävle kommun 1998

Värdförbundet 2002 *Allt att vinna – Om den avgörande jämställdheten*

Wikander, Ulla (a) *Kvinnor, krig och industriell rationalisering*
Boken Kvinnohistoria, Sveriges utbildningsradio AB 1993

Wikander, Ulla (b) *Kvinnorna i den tidiga industrialiseringen*
Boken Kvinnohistoria, Sverige utbildningsradio AB 1993

Winberg, Margareta *Jag vill ha en ny man. Margareta Winberg om sex, gruppvåldtäkter och krackelerad manlighet* Expressen 1998-11-27

Bilaga 1

Utdrag

Protokoll vid regeringssammanträde 1998-12-22

Arbetsmarknadsdepartementet Projekt Män och jämställdhetsarbete

Regeringen beslutar att det inom Arbetsmarknadsdepartementet skall bedrivas ett projekt med inriktning på att öka kunskapen om hinder för män att delta i jämställdhetsarbetet och att finna metoder för att underlätta detta. Uppgifterna för projektet finns närmare angivna i bilagan till detta protokoll. Projektet skall avslutas senast den 31 december år 2000.

Till projektet skall knytas en referensgrupp. Statsrådet med ansvar för frågor som rör jämställdhet mellan kvinnor och män skall utse de personer som skall ingå i referensgruppen. Ersättning till deltagarna i referensgruppen får betalas med tillämpning av bestämmelserna i förordningen (1978:45) om ersättning vid kommittéuppdrag.

Regeringen beslutar vidare att kostnaderna skall belasta det under utgiftsområde 14 upptagna anslaget C2 Särskilda jämställdhetsåtgärder.

Bilaga 1a

Bilaga till regeringsbeslut 1998-12-22

Arbetsmarknadsdepartementet Riktlinjer för projekt män och jämställdhetsarbete

En viktig del i en politik för tillväxt är att främja jämställdhet mellan kvinnor och män och att stärka kvinnors ställning i arbetslivet. Att ta tillvara kvinnors resurser innebär både en samhälls-ekonomisk vinst och en kvalitetshöjning i arbetslivet. För att göra detta möjligt behövs ytterligare insatser för att ta ett större praktiskt ansvar för arbetet med barn och hem.

För att öka kunskaperna om vilka hinder som finns och vilka ytterligare insatser som behövs för att öka mäns deltagande i jämställdhetsarbetet föreslås ett särskilt projekt under en två-årsperiod.

I projektet skall ingå att:

- fördjupa kunskaperna om vilka hinder som finns.
- sammanställa vad som hittills har gjorts för att överkomma hindren.
- föreslå åtgärder som underlättar för män att delta i jämställdhetsarbetet.

- ta initiativ till projekt.
- anordna konferenser och seminarier.
- utarbeta underlag för opinionsbildande verksamhet inom området.

Till projektet skall knytas en referensgrupp med representanter från bl.a. politiska partier, arbetsmarknadens parter och forskarvärlden.

En projektledare skall anställas fr.o.m. januari 1999 t.o.m. december år 2000.

Kostnaderna för projektet beräknas till en halv miljon kronor per år.

Bilaga 2

EXPERTKONFERENS OM MÄN OCH JÄMSTÄLLDHET

Örebro den 16 mars 2001

Sammanfattning av mötet

1. Experter från EU:s medlemsstater och kandidatländerna samlades i Örebro den 16 mars 2001 till en konferens som sammankallats av det svenska ordförandeskapet.

2. Mötet i Örebro utgjorde ett viktigt steg i ansträngningarna för att aktivt involvera män i jämställdhetsarbetet.

3. Mötet i Örebro erbjöd ett utmärkt tillfälle för experter från medlemsstaterna och kandidatländerna att träffas och diskutera hur EU skulle kunna uppnå dessa mål och säkerställa att de var ömsesidigt stödjande.

4. Jämställdhetsfrågor har under många år varit frågor för kvinnor som drivits av kvinnor. Detta är naturligtvis inte något underligt eftersom det är kvinnor som drabbas hårdast av det patriarkaliska samhällssystemet.

I allt fler europeiska länder har man nu emellertid börjat driva frågan om att involvera män i jämställdhetsarbetet, män som inte längre vill bli förknippade med den stereotypa bild av mannen som patriarkatet förutsätter. Många män har engagerat sig i

nätverk och organisationer som tar avstånd från våld mot kvinnor, t.ex. Vita bandet-kampanjen.

I flera länder arbetar allt fler män sida vid sida med kvinnor för att uppnå ökad jämställdhet i Europa.

5. Ett bakgrundsdokument skickades ut till deltagarna i förväg.

6. Några av deltagarna vid expertkonferensen om män och jämställdhet underströk följande:

Det är svårt att arbeta med något som är osynligt. En snabb titt på den forskning som gjorts om män bekräftar att män både förr och nu har gömts undan bakom begreppet "människa". Den maskulina normen förhindrar medvetenhet och offentlig debatt om mannen i sig själv. Om och när man börjar förstå de olika aspekterna av mansrollen skulle detta kunna leda till att många vanor och traditioner i samhället ifrågasätts – något som i sig kan leda till ett visst motstånd att diskutera "män".

För att kunna uppnå jämställdhet är det absolut nödvändigt att öka och förbättra kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Detta är dessutom avgörande för att säkerställa den framtida hållbarheten i socialförsäkringssystemen, eftersom det dels kan bidra till att säkerställa den framtida finansieringsbasen för dessa system, dels minska bidragsberoendet. Löneskillnader fortplantar sig ofta i ojämlikhet på området för social trygghet. Till följd av detta kräver rättvisa socialförsäkringssystem lika lön för lika arbete samt likvärdigt arbete. Jämställdhet inom yrkeslivet är grundläggande för att få kvinnor att fullt ut delta på arbetsmark-

naden.

De fördelar som uppstår för samhället och individerna genom att män tar ansvar måste visas. Vi måste visa på fördelarna med en nära kontakt med barnen och med att ansvaret för hem och barn delas lika mellan män och kvinnor.

Betald föräldraledighet riktar sig nu i allt fler europeiska länder till båda föräldrarna. Expertkonferensen om män och jämställdhet i Örebro ansluter sig till slutsatserna från jämställdhets- och socialförsäkringsministrarnas informella ministermöte om att män och kvinnor i lika hög utsträckning har ansvar för att förena yrkesliv och familjeliv, att det är viktigt att värna om manliga och kvinnliga arbetstagares rättigheter i fråga om föräldraledighet och att kunna kombinera arbetet och familjen.

Det finns ett behov av ytterligare forskning om vad modellen av mannen som familjeförsörjare har resulterat i. Tidsstudier kan därför ha stor betydelse för att fästa de europeiska männens och kvinnornas uppmärksamhet på hur de fördelar sin tid mellan hemmet och arbetet. Sådana studier skulle kunna hjälpa oss att bli medvetna om den effekt som detta utnyttjande av tiden har enligt samhället, arbetsmarknaden och familjelivet från ett köns- perspektiv.

7. Några av deltagarna vid expertkonferensen om män och jämställdhet erkände följande:

- Det krävs åtgärder för att förbättra mäns insikt om prostitution och kvinnohandel. Det måste understrykas att kvinnohandel och våld mot kvinnor är oacceptabelt. Det måste tydligt framgå att utnyttjandet av kvinnor är oacceptabelt och att

- förövare måste åtalas. Det är nödvändigt att påpeka att de underliggande orsakerna till prostitution och kvinnohandel är
- ett patriarkaliskt samhälle,
 - fattigdom,
 - sociala och ekonomiska skillnader mellan män och kvinnor.
- All handel, även den avskyvärda handeln med kvinnor och barn, bygger på att det finns kunder. Om det inte fanns några män som var villiga att utnyttja de kvinnor och barn som lockats, kidnappats eller på andra sätt tvingats ut i prostitution, skulle det inte finnas någon marknad.
- Det krävs informationskampanjer för att ändra människors attityder. Alla medlemsstater och kandidatländer bör därför undersöka möjligheter att nå fram till de män som köper eller bjuder ut de tjänster som tillhandahålls genom människohandel.
- En annan aspekt av förebyggande åtgärder är att länderna måste granska de olika slags industriella och strukturella stöd som de tillhandahåller inom ramen för deras internationella åtaganden. Sådant stöd måste grundas på ett könsperspektiv. Annars riskerar vi att skapa en ekonomisk situation som stödjer att män gynnas och försätter kvinnor i ett ofördelaktigt läge. Detta leder i sin tur till fattigdom för kvinnor, vilket gör att de ännu lättare faller offer för falska löften om bra anställningsmöjligheter utomlands.

8. Några av deltagarna vid expertkonferensen om män och jämställdhet underströk att åtgärdsprogrammet om en gemenskapens ramstrategi för jämställdhet (2001–2005) kommer att skapa möjligheter att finansiera projekt inom Europeiska unionen och kandidatländerna. Det är följaktligen nödvändigt att identifiera eventuella samarbetsområden mellan länder, forskare, icke-statliga organisationer, personer och myndigheter. Ett område som bör prioriteras är att utveckla praktiska metoder för att engagera män i jämställdhetsarbetet.

9. Några av deltagarna vid expertkonferensen om män och jämställdhet underströk behovet av att inrätta ett Europeiskt jämställdhetsinstitut, med huvuduppgift att vara en viktig mötespunkt för forskare, politiker och människor som är engagerade i att genomföra jämställdhetsarbetet. Ett aktivt åsiktsutbyte om erfarenheter mellan de relevanta forskningsområdena, arbetslivet och sociala institutioner, kommer att skapa nya modeller och metoder för analys, samt samla in, systematisera och sprida modeller som redan används i gemenskapen.

Vill man ha jämställdhet?

Vill man ha jämställdhet är en rapport kring frågan om män och deras engagemang i jämställdhetsarbetet. Författaren har varit projektledare för ett tvåårigt projekt som haft till uppdrag att svara på frågan om varför det är så svårt att engagera män i jämställdhetsarbetet.

I denna rapport får vi en beskrivning kring vad som tidigare gjorts i denna fråga, vilka begrepp som är aktuella i jämställdhetsarbetet och en hel del tankar kring vad som nu måste göras för att fler män ska söka sig till andra sfärer i samhället. Vill man ha jämställdhet är en idéskrift kring frågan om vi alla, män som kvinnor, vill ha mer jämställdhet. Är jämställdhet en fråga om kvantitet eller handlar det också om att vidga människors möjligheter att få en större individuell frihet som människa?

Tomas Wetterberg är samhällsvetare med inriktning på sociologi och kvinnovetenskap. Har arbetat med jämställdhetsfrågor med inriktning på män sedan Manliga Nätverket startade 1993 och är sedan juni 1999 projektledare för projekt Män och jämställdhet på Näringsdepartementets Jämställdhetsenhet.

ISBN: 91-38-31958-6

REGERINGSKANSLIET

Fritzes Offentliga Publikationer
Box 1000, SE-101 21, Stockholm
E-post: order@fritzes.se
www.fritzes.se